

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

Jan Laichter a jeho vydavatelská praxe v letech 1893–1900

Diplomová práce

Autor: Michal Štefanides
Studijní program: M7503 - Učitelství pro základní školy
Studijní obor: MZS2DE Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – Dějepis
MZS2OV Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – Občanská výchova
Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.
Oponent práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor: Michal Štefanides

Studium: P14P0933

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - dějepis, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka

Název diplomové práce: Jan Laichter a jeho vydavatelská praxe v letech 1893-1900

Název diplomové práce AJ: Jan Laichter and his experience in publishing in 1893-1900

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá osobou nakladatele Jana Laichtera a jeho vydavatelskou činností na konci 19. století. Laichter byl neobvyklou osobností ve veřejném a intelektuálním životě českého národa v moderní době. Začátky tohoto nakladatele nebyly jednoduché, v roce 1894 spatřilo světlo světa jeho nakladatelství a za pouhých 6 let se dostalo mezi nejlepší humanitní vydavatelství v Rakousku-Uhersku. Revue Naše doba dala se svým vznikem podnět také k založení významného humanitního nakladatelství, které bylo spjato právě s Laichterovou prací. Jan Laichter a Tomáš Garrigue Masaryk spolu s kolektivem spolupracovníků dokázali přivést na sklonku devadesátých let devatenáctého století k životu kritický společenský deník, který plně nahradil dohasínající slávu Athenaea. Laichterovo nakladatelství si těžce získávalo renomé v prvních letech své činnosti, i když s ním spolupracovaly takové osobnosti, jakými byli významní muži své doby: Emanuel Rádl, František Čáda, Václav Tille a František Drtina. V letech 1893-1900 se stala osoba Jana Laichtera tvůrčím nositelem filozofických, ale i společenských zájmů výrazné části české inteligence.

Literatura 1. LAICHTER, František, Můj otec, Praha 1947. 2. LACH, Jiří, Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny. Studie a edice, Olomouc 2008. 3. LAICHTER, Jan HORÁK, Jiří, Jan Laichter. Život a dílo, vzpomínky a úvahy, Praha 1935. 4. MACEK, Jan, Jan Laichter a humanitní vědy, Praha 1935. Prameny 1) Archiv Vlastivědného muzea Dobruška, f. Jan Laichter, kart. 171, Korespondence s T. G. M. 1888-1920. 2) Archiv Vlastivědného muzea Dobruška, f. Jan Laichter, kart. 171, Osobní korespondence s manželkou 1889-1895. 3) Archiv Vlastivědného muzea Dobruška, f. Jan Laichter, kart. 171, Laichterovi o T. G. M. v Dobrušce. 4) Archiv Vlastivědného muzea Dobruška, f. Jan Laichter, kart. 171, Paměti Jana Laichtera. 5) Archiv Vlastivědného muzea Dobruška, f. Jan Laichter, kart. 174, Obchodní korespondence 1894-1946. 6) Archiv Vlastivědného muzea Dobruška, f. Jan Laichter, kart. 174, Korespondence s autory 1898-1946. 7) Archiv Vlastivědného muzea Dobruška, f. Jan Laichter, kart. 175, Propagační tiskoviny nakladatelství.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 13.11.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny dostupné prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Podpis.....

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu práce, panu PhDr. Tomáši Hradeckému, Ph.D., za jeho spolupráci, za cenné rady ohledně interpretace textu a také za jeho vstřícný přístup při tvorbě předkládaného textu. Dále bych chtěl poděkovat panu Mgr. Josefu Frýdovi za jeho korekturu práce a přátelský přístup, ale také své rodině, která mi byla v mnohých ohledech velkou oporou.

Anotace

ŠTEFANIDES, Michal, *Jan Laichter a jeho vydavatelská praxe v letech 1893–1900*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019, 134 s., Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá osobou nakladatele Jana Laichtera a jeho vydavatelskou činností na konci 19. století. Laichter byl neobvyklou osobností ve veřejném, ale i intelektuálním životě českého národa v moderní době. Začátky tohoto nakladatele nebyly jednoduché, v roce 1896 spatřilo světlo světa jeho nakladatelství a za pouhé čtyři roky se dostalo mezi nejlepší humanitní vydavatelství v Rakousku-Uhersku. Revue *Naše doba* dala svým vznikem podnět k založení, tak významného humanitního nakladatelství, které bylo právě spjato s mnohaletou Laichterovou prací. Jan Laichter a Tomáš Garrigue Masaryk spolu s kolektivem spolupracovníků dokázali přivést na sklonku devadesátých let devatenáctého století k životu kritický společenský deník, který plně nahradil dohasínající slávu *Athenaea*. Laichterovo nakladatelství si těžce získávalo renomé v prvních letech své činnosti, i když s ním spolupracovaly takové osobnosti, jakými byli významní muži své doby: Emanuel Rádl, František Čáda st., Václav Tille či František Drtina. V letech 1893–1900 se stala osoba Jana Laichtera tvůrčím nositelem filozofických, ale i společenských zájmů výrazné části české inteligence.

Klíčová slova: *Naše doba*, TGM, Česká mysl, Jan Otto, Laichterovo nakladatelství, František Drtina.

Annotation

ŠTEFANIDES, Michal, *Jan Laichter and his experience in publishing in 1893–1900*, Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019, 134 pp. Diploma thesis.

The Diploma thesis focuses on the publisher Jan Laichter and his activities in publishing at the end of the 19th century. Jan Laichter was an unusual figure in Czech nation's public and intellectual life in modern times. The beginnings of this publisher were not easy. Laichter's publishing house was established in 1896 and it took four years for it to become one of the best publishing houses (concerning humanity science) in the Austro-Hungarian Empire. The establishment of the revue *Naše doba* influenced establishing an important humanitarian publishing house which was connected with Laichter's work for many years. Jan Laichter and Tomáš Garrigue Masaryk – together with a team of colleagues – were able to create a critical social revue which fully replaced *Atheneum's* fading glory at the end of the 19th century. It was really hard for the publishing house to gain its reputation during the first years of its existence. Personalities such as the eminent men of the times (Emanuel Rádl, František Čáda, Václav Tille and František Drtina) worked with Laichter. Even though, Jan Laichter became a creative bearer of philosophical as well as social interests of a significant part of Czech intelligence in the years 1893–1900.

Key words: *Naše doba*, TGM, *Česká mysl*, Jan Otto, Laichter's publishing house, František Drtina.

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 4/2009 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

V Hradci Králové dne

Podpis.....

Obsah

Úvod.....	9
1. Ottovo nakladatelství	14
2. Vznik Naší doby	21
3. Od druhého čísla Naší doby po Laichterovo osamostatnění	46
4. Od druhého ročníku Naší doby po založení Laichterova nakladatelství	68
5. Od soudního přelíčení po pátý ročník Naší doby	89
6. Od edice Dějiny literatur až po Českou mysl.....	107
Závěr	123
Seznam pramenů a literatury	126
Seznam příloh	128

Úvod

Laichterovo nakladatelství představovalo snahu posunout českou odbornou publikační scénu na sklonku 19. století k evropskému trendu. Osoba nakladatele Jana Laichtera a Tomáše Garrigue Masaryka a jejich první společný projekt *Naše doba*, dala vzniknout jednomu z nejrenomovanějších humanitně vědních vydavatelství v rámci tehdejšího mocnářství. A zanedlouho se stalo pro značnou část české inteligence jediným místem k publikování jejich odborné práce. Laichter po celou dobu své nakladatelské praxe k sobě poutal mnoho významných českých vědců jako kupříkladu filozofy Františka Drtinu nebo Františka Krejčího či národohospodáře Josefa Kaizla a Josefa Grubera. Na druhé straně také pomohl mnoha mladým vědcům k jejich etablování a uveřejnění jejich publikací, ať již se jedná o filozofa Emanuela Rádlu nebo literárního kritika Jana Jakubce. Rozvíjející se česká věda v 90. letech 19. století přispěla k rozmachu nakladatelských podniků v českých zemích. V užším pohledu se dá říci, že šlo o pozvolný proces, který uvedl k životu nakladatel Jan Otto svým vstupem do tohoto oboru podnikání. Následně k tomuto fenoménu přispěl zvyšující se počet vydavatelů, kteří si dali do vínku, že českou odbornou knihu povýší na světovou úroveň. Právě jedním z nich byl i Jan Laichter, který u Otty začínal jako pouhý řadový úředník a svou vlastní pílí se dokázal vypracovat až ke svému nakladatelskému závodu. Jiří Lach popisuje ve své knize Laichterovy začátky takto: *„Dobrušský rodák a úředník českého „encyklopedisty“ Jana Otty přistoupil v polovině 90. let 19. století k systematickému vydávání odborných knih a překladové i původní české provenience. Jeho Výbor nejlepších spisů poučných se postupně stal pozoruhodným kompromisem mezi demonstrací pokroku české vědy a otevřeností euroamerické myšlenkové inspiraci v humanitních a sociálních vědách“*.¹

Předložená diplomová práce podkryvá skutečnosti týkající se toho, jak vůbec vzniklo Laichterovo nakladatelství a jaké pohnutky vedly Jana Laichtera k tomu, aby založil svůj vlastní podnik. Dalším sledovaným cílem je analyzovat, s kterými lidmi Laichter nejvíce spolupracoval mezi léty 1893–1900, kdo mu pomohl v jeho nakladatelské činnosti atd. Pozornost bude věnována osobám, které se svojí prací podílely na rozvoji jednoho z vydávaných časopisů nebo edic v Laichterově redakci.

¹ *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*, ed. Jiří Lach, Olomouc 2008, s. 9.

Velká část diplomové práce je věnována i vývoji Laichterovy osobnosti, kdy se z obyčejného úředníka stává pod léty praxe a zkušeností samostatný významný vydavatel. Velmi důležitým záměrem bylo i popsat osobní vztahy, které utvářely nově vznikající vydavatelství, hlavně mezi Laichterem a T. G. Masarykem, a také samozřejmě Janem Ottou. Nesmí být opomenut ani fakt, že bylo nutné rozpovídat i otázku týkající se finanční stránky jednotlivých vydávaných realizací, jako byla *Naše doba* či *Česká mysl*, případně některá z mnoha dalších publikací, které Laichter za sledované období vydal. Nejdůležitější otázka, která je spojena s touto prací, vyvstává z toho, jak vůbec Jan Laichter spolu se svým bratrem Josefem dokázal za pouhých sedm let vybudovat bohatě prosperující podnik, jehož služeb využívala značná část tehdejší odborné veřejnosti. Na dalších stranách je tato problematika analyzována, popsána a chronologicky sestavena.

Jediný ucelený obraz o osobnosti Jana Laichtera podává kniha Jiřího Horáka *Jan Laichter s podtitulem Život, dílo, vzpomínky a úvahy*.² Bohužel tato publikace byla vydána v roce 1935 k Laichterovým osmasedmdesátým narozeninám a nezaobírá se celým jeho životem, poněvadž Laichter zemřel až v roce 1946. Horák svou knihu rozdělil na několik částí, první věnoval základní biografii Laichtera a popisuje v ní jak jeho osobní, tak i profesní život. K velké škodě tato část nezabírá ani čtvrtinu knihy. Ve zbytku knihy se pak nachází delší či kratší statě pojednávající o vzpomínkách jednotlivých osobností, které se osobně či profesně znaly s Laichterem a spolupracovaly s ním na některém z jeho děl, ať už to byla *Naše doba* či jiná vydávaná publikace. Pro diplomovou práci byl tento zdroj nedocenitelný, protože jsou v něm obsaženy informace, které v dnešní době už nejsou v archivních materiálech bohužel dohledatelné. Horák patřil mezi nejbližší Laichterovy přátele a měl tak přístup přímo k jeho poznámkám, korespondenci, pamětem nebo písemnostem z nakladatelství, z nichž některé dnes již neexistují. Obecně česká historiografie věnovala málo prostoru tématice popisující českou knihu nebo česká nakladatelství, a tím méně právě Laichterově práci a jeho osobu. Je velkou škodou, že se do dněních dnů ještě neobjevila ucelená publikace, pojednávající o této problematice. Příslibem do budoucna může být to, že se snad jednou najde autor, který by Laichterovu práci a osobní život knižně

² Jiří HORÁK, *Jan Laichter. Život a dílo. Vzpomínky a úvahy*, Praha 1935.

zpracoval. Tato diplomová práce se pokouší doplnit právě uvedené chybějící informace o Janu Laichterovi a jeho vydavatelské praxi.

Pramenná základna pro tuto práci je velmi široká. Předně jsou informace o Laichterovi stručné a jeho písemná pozůstalost je dosud neprobádána, jakkoli je v některých oblastech dosti obsáhlá. Stěžejním materiálem, z kterého je možné vycházet, je tak publikace kolektivu autorů: Jiří Brabec, Jiří Flaišman a Jana Malínská; tito autoři vytvořili edici, v níž je možné nalézt Masarykovy texty, které sepsal pro *Naši dobu* mezi léty 1892–1894. Kniha nese název *T. G. Masaryk, Naše doba a texty z let 1892–1894*.³ Poslední relevantní prací, která přímo koresponduje s Laichterovou praxí, je studie spojená s edicí od historika Jiřího Lacha, jenž se v menší míře také zabýval tímto tématem a roce 2008 uveřejnil své dílo, kterému dal název *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*.⁴ Problémem této publikace je její obsah, zaměřený především na projekt *Českých dějin*. Pouze její úvodní stránky byly vhodné pro komparaci s popisovaným obdobím. V nedávné době vyšla přepsaná korespondence T. G. Masaryka a Karla Kramáře,⁵ a stejně tak i Masaryka s Josefem Kaizlem,⁶ jež v sobě obsahují mnoho uveřejněných dopisů, které souvisí jak s Laichterovým vydavatelstvím, tak i s *Naší dobou*. Důležitým zdrojem pro pochopení obsahu a konceptu Laichterem vydávaných časopisů bylo důležité vycházet z dochovaných výtisků *Naší doby* a *České mysli*, které jsou volně k prostudování ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové. Nepublikované prameny k Laichterovi byly čerpány z Literárního archivu Památníku národního písemnictví a archivu Vlastivědného muzea v Dobrušce.⁷ Probádaný a analyzovaný archivní materiál posloužil k sestavení požadovaného pohledu na sledované období, další zdroje teprve čekají na své uveřejnění, popřípadě utřídění a ediční vydání. Základním kritériem, které posloužilo k rozdělení pramenů, bylo, zda se jedná o osobní

³ *T. G. Masaryk. Naše doba. Texty z let 1892–1894* (dále jen TGM Naše doba), edd. Jiří Flaišman – Jana Malínská – Jiří Brabec, Praha 2017.

⁴ *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*, ed. Jiří Lach, Olomouc 2008.

⁵ *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář* (dále jen Korespondence Masaryk – Kramář), edd. Jan Bílek – Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová – Lucie Swierczeková, Praha 2005.

⁶ *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl* (dále jen Korespondence Masaryk – Kaizl), edd. Jan Bílek – Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová – Marie Ryantová, Praha 2011.

⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví v Litoměřicích (dále jen LA PNP Litoměřice), fond (dále jen f.) Jan Laichter; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence; Archiv Vlastivědného muzea v Dobrušce (dále jen AVIM), f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel; AVIM, f. Laichterovo nakladatelství v Praze; AVIM, f. Laichter Josef, spisovatel.

Laichterovu pozůstalost nebo podnikové písemné prameny typu korespondence, faktury, obchodní bilance, objednávky či účty. Velkým problémem se ukázala být roztržitost jednotlivých pramenů, protože když Laichter umíral, odkázal všechno svým synům (po jeho úmrtí zůstal však naživu nejdéle jeho poslední syn Prokop) tak byla celá pozůstalost Laichterovy rodiny rozdělena mezi Dobrušské muzeum a Památník národního písemnictví, takže došlo k nešetrnému narušení celého původního konceptu bývalého nakladatelského archivu. Proto bylo nutné znovu zrekonstruovat a seřadit všechny prameny tak, aby posloužily k ucelenému pohledu na celé popisované období této práce. V archivu Vlastivědného muzea v Dobrušce je uložena převážná část rodinné korespondence a osobních dokumentů, což bylo pro toto bádání klíčové. Tyto dokumenty byly důležité k sestavení prvních kapitol diplomové práce. Prameny použité z Literárního archivu Památníku národního písemnictví, který sídlí v Litoměřicích, byly nutné k ucelení pohledu na nakladatelskou praxi Jana Laichtera, poněvadž se zde nachází převážná část firemní korespondence a důležité podklady z jednotlivých období tohoto nakladatelství. Většina získaných informací pomohla vůbec poprvé sestavit chronologický vývoj Laichterova podniku v letech 1893–1900.

Pro zpracování pramenů bylo důležité použít vnější i vnitřní kritiku, protože některé dopisy nebo dokumenty byly roztrhané nebo v některých případech málo čitelné. Leckdy šlo si díky kontextu zprávy domyslet chybějící slova, ale v mnoha případech musely být tyto zdroje ze zkoumání vyřazeny pro nedostatečný obsah. Vnitřní kritiku bylo potřeba použít v některých částech osobní korespondence, protože některé informace se ukázaly být nepravdivými. Proto bylo nutné porovnat některá sporná tvrzení s dostupnou odbornou literaturou. V první řadě musela proběhnout důkladná heuristika primárních pramenů. Asi největší část práce tvořila analýza osobního deníku a poznámek, které si psal sám Laichter. Vedle toho musel být dán prostor také korespondenci, jež tvořila pomyslnou páteř v některých sledovaných tématech, protože jiné prameny k tomu nebyly k dispozici nebo se některých v případech nedochovaly. Velkým přínosem se ukázala být komparace některé korespondence nalezené v archivu s tou, která již byla uveřejněna ve zpracované edici. Poté bylo možné sledovanou etapu věrohodně sestavit tak, aby odpovídala chronologickému sledu práce.

Ve své podstatě je tato diplomová práce analýzou dostupných materiálů k tomuto tématu a je kriticky komparována s publikovanými informacemi. Pomocí induktivní metody byly zkoumány jednotlivé aspekty nakladatelské práce, díky níž mohou čtenáři pochopit, jaké těžkosti byly s vydavatelskou praxí spojeny v závěru 19. století. V některých částech textu můžeme také nalézt biografickou metodu, a to zejména v částech týkajících se jednotlivých osobností, které se objevovaly v průběhu popisovaného období v Laichterově životě.

Rozdělení diplomové práce odpovídá tomu, jak chronologicky za sebou ubíhala jednotlivá období, Laichterovy vydavatelské praxe. Z tohoto důvodu jsou tak uspořádány i jednotlivé kapitoly. V prvních částech se můžeme seznámit s tím, jak Laichter nastoupil do Ottova nakladatelství a postupně si osvojoval potřebné znalosti k tomu, aby se mohl v budoucnu osamostatnit, a také se tu čtenář může dozvědět o vztahu T. G. Masaryka a Jana Laichtera, popřípadě o jejich vzájemné počínající spolupráci. Dále je tu věnován prostor tomu, jak vůbec vzniklo Laichterovo nakladatelství a jaké problémy byl nucen nakladatel v prvopočátcích řešit. Ve čtvrté a páté kapitole můžeme sledovat postupný vývoj a etablování vydavatelství a též jeho postupnou expanzi, spojenou s vydáváním nových a nových děl. Poslední část je věnována druhé „laichterovské“ revui, ztělesněné v *České mysli*, kterou začal Laichter další pomyslnou etapu svého edičního plánu.

Výsledkem diplomové práce je analýza procesu vytváření a expanze Laichterova nakladatelství a jeho dalšího směřování ve vydávání původní české odborné i populárně naučené literatury. S tím je spojený i popis jednotlivých osobních vztahů, jež měl Laichter se svými přáteli, kteří mu pomohli s vybudováním vlastního vydavatelství, které se v českém prostředí stalo fenoménem.

1. Ottovo nakladatelství

Od roku 1884, kdy v nakladatelství Jana Otty vycházela nejrůznější periodika a poutala k sobě velký okruh lidí z mnoha oblastí, ať už to byli spisovatelé, akademici nebo žurnalisté, tak se pomalu Jan Laichter začal seznamovat se svými budoucími spolupracovníky. A tohle všechno začalo utvářet nakladatelskou osobnost Laichtera, poněvadž Jan Otta mu zcela důvěřoval a pověřoval ho prací na nejrůznějších dílech, která vydával. Kupříkladu se podílel na vydávání Zlaté Prahy, která měla za úkol pobavit a jednoduše šířit osvětu mezi lidmi, ale také nemalou měrou zasahoval svou prací i do tehdejší kritické revue, tehdy ještě velmi populárního Athenaea.⁸

Athenaeum⁹ patřilo mezi pár dobových kritických revuí, která byla k dostání na novinových stáncích. Vedení celého časopisu podléhalo ještě veřejnosti málo známému Tomáši Garrigue Masarykovi, který o pár let později na sebe upozornil tak, že ho budou znát celé Čechy. Jenže to je v tomto případě ještě všechno v daleké budoucnosti. Laichter pomalu začíná v této době spolupracovat s Masarykem. Protože se stával mladý úředník Ottova nakladatelství stále progresivnějším a dokázal radit i hlavnímu redaktorovi, jak asi má každé číslo koncipovat, tak aby Athenaeum odebíralo co nejvíce lidí. Z toho je jasně patrné, jak si tyto dvě osobnosti k sobě našly brzo cestu a vzájemně se ovlivňovaly. Jan Otto věděl, že si ve svém nakladatelství musí udržet Masaryka, poněvadž kolem sebe sdružoval takové množství intelektuálů, kteří mohli v budoucnu být potencionálně jeho zákazníky. Athenaeum se vydávalo u Otty pouhé tři roky, a to mezi léty 1884 a 1886, ale za tu dobu do něho přispívalo velké množství mladých vědců z rozdělené Karlo-Ferdinandovy univerzity. Mnoho mladých akademiků z české části nemělo možnost přispívat do žádného odborného periodika. Jan Laichter se začal co nejdříve se všemi těmito lidmi postupně seznamovat a pomáhal jim s koncipováním jejich článků do různých časopisů, které se vydávaly v Ottově nakladatelství. Jaroslavu Gollovi a Otakarů Hostinskému vycházela jejich

⁸ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 17–18.

⁹ **Athenaeum** byl časopis, který vycházel v letech 1883–1893 a pečoval o rozvoj původní české vědecké práce.

Sbírka přednášek a rozprav právě u Otty a přípravou vydání a dále administrativní práci s tím spojenou byl pověřen mladý Laichter.¹⁰

Laichter toto všechno velmi osobně prožíval a v dopisech, které posílával domů do Dobrušky, se zmiňoval: „*Milí rodiče, je tomu už tři roky, co jsem odešel z Rychnova do Prahy a začal jsem po přímělu F. A. Šuberta pracovat u Jana Otty. Až teprve tady se cítím dobře, konečně mohu pracovat se svými milovanými knihami a rozvíjet se svou prací k tomu, abych si jednou mohl otevřít svou vlastní živnost. Kdybyste mohli vidět, s jakými osobnostmi mám tu čest tady pracovat, ba věru byste mi ani nevěřili. Právě včera jsem s panem Schulzem pracoval na vydání dalšího čísla Z. P. rodinného obrázkového týdeníku, který u nás pravidelně vychází. Pan Otto řekl bych, že si mě ve vsí skromnosti trochu oblíbil, protože mě pověřuje stále více administrativní prací na různých revuích, která vydává. A stále častěji jsem mu nápomocen při navrhování dalších finančních plánů k jednotlivým číslům. Včera jsme dlouho do noci s Masarykem pracovali na dalším čísle Athenaea a rozvržení konkrétních článků, nevěřili byste kolik je s tím práce, aby vše na sebe navazovalo. A tuhle za mnou přišel sám Jaroslav Goll a řešil se mnou postup dalšího vydání jeho Sbírek, protože pan Otto je na služební cestě a nemá to kdo řešit. Jak vidíte, mám práce dosti, ale jsem tomu rád, protože získávám nové zkušenosti, které se mi v budoucnu mohou hodit*“.¹¹ Z dopisu je patrné, že Jan Laichter se u Otty cítil šťastný a také Jan Otto viděl v Laichterovi velký kulturní rozhled a obchodní rozvážnost, tyto vlastnosti mu pomohly k tomu, aby mu začal majitel svěřovat stále zodpovědnější úkoly. Otto s ním probíral jednotlivé obchody týkající se podniku a natolik mu důvěřoval, že s ním rozebíral i finanční možnosti nakladatelství. Na základě toho si postupně tyto dvě osoby stále více důvěřovaly a Laichter pomalu nabýval cenné zkušenosti, které se mu později velmi hodily.¹²

Rokem 1885 nastal předěl v Laichterově práci v nakladatelství, protože spolu s Masarykem pracovali na přípravách vydání Ottova slovníku naučného. Stále více času trávili pospolu a každý z nich začínal tušit, že jejich pracovní vztah se stává osobnějším.

¹⁰ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 18; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inventární číslo (dále inv. č.), XIV/231, karton (dále kart.) 171, Paměti.

¹¹ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 1, Korespondence s rodiči.

¹² J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 19–20; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 1, Korespondence s rodiči.

Jan Otto si opravdu v tu dobu nemohl vybrat lépe, než když oslovil tehdejšího pětatřicetiletého Masaryka a požádal ho, jestli by nevedl redakci celého slovníku. Masaryk dostal k ruce Laichtera, který mu pomáhal s redakční administrativou. Otto řešil věci technického a finančního rázu kolem slovníku sám, ale věcnou stránku slovníku přenechal právě T. G. M. Vše se zdálo být velmi příznivé, se slovníkem pomalu spojovali svá jména další a další vynikající vědci.¹³

Rána osudu, jež přišla v únorovém čísle Athenaea, zhatila všechny přípravné práce na slovníku. V tomto čísle vyšel článek z pera bohemisty Jana Gebauera o pravosti Rukopisů, který vyvolal u české veřejnosti silné pobouření. Jak si někdo může dovolit pochybovat o pravosti Rukopisů? A tak kolem sebe začal Jan Otto slyšávat tuto otázku od všech svých známých. Masaryk jako realista a vědec nemohl než jediné souhlasit s názorem Gebauera, který vyjádřil ve svém článku, a zpětná reakce na sebe nenechala dlouho čekat.¹⁴ Situace se vyhrotila do takových výšin, že se Masaryk po poradě s Laichterem raději vzdal vedení Slovníku. Laichter si z té porady zaznamenal pouze toto: „*Po dalekosáhlé diskusi, kterou jsem s Masarykem vedl, mi sdělil, že musí odejít z redakce Ottova slovníku naučného, protože chce ochránit vydávání Slovníku. Kdyby nadále zůstal, mohl by prý nechtěně nabourat práci ostatních lidí, kteří se na vydávání podílejí. I když jsem ho přesvědčoval, že se časem celá událost urovná, ať nedělá unáhlené závěry, oponoval mi tím, že ztratil důvěru pana Otty. Natož jsem už nemohl nic namítnouti a pouze s bolavým srdcem přijmout tuto skutečnost*“.¹⁵ Nakonec Otto nemohl dál a nesnesl další tlak veřejnosti a vzdal se i vydávání Athenaea a prof. Masaryk byl nucen vydávat si tuto revui vlastním nákladem. Laichter se tehdy shodou náhod dozvěděl od svého přítele, pražského advokáta Loukoty, co Otto prováděl, ještě za Masarykova redigování. Rozesílal vytipovaným potencionálním redaktorům nabídku ke spolupráci na Slovníku, už i s peněžitou odměnou za nástup. O celé této události informoval Loukotu spisovatel Jan Neruda, který si na to vzpomněl při jednom jednání a okomentoval to slovy: „*Přišlo mi to komické, ba až hanebné, jak se dokáže nakladatel Otto pro mamon ohánět*“.¹⁶ Z dopisů, které psal Laichter

¹³ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 20.

¹⁴ Arne NOVÁK, *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc 1946, s. 166–173.

¹⁵ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

¹⁶ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Korespondence s bratrem Josefem.

bratrovi, je patrné, že byl z této události zmatený, protože nevěděl, jak se má k tomuto problému postavit. Nechtěl šířit pomluvy o svém starém příteli Ottovi, když neměl hmatatelný důkaz v ruce, ale nechtěl být ani k Masarykovi neupřímný, proto to vyřešil cestou nejmenšího zla a o této události informoval dopisem pouze svého mladšího bratra. Musel počítat s tím, že kdyby se přiklonil na jednu konkrétní stranu, tak by nakonec ztratil mnohem více než tím, jak se rozhodl. Takhle ho pár měsíců tížilo svědomí, že zamlčel svému kolegovi takovou věc, ale činil-li by jinak, mohl ztratit mnohem víc. Neboť až by se doneslo Ottovi, kdo řekl Masarykovi tuto informaci, tak by si mladý Laichter mohl hledat nové zaměstnání a v Praze by si těžko později otevřel své nakladatelství, přece jen Otto byl velmi vlivný a dokázal by zařídít, aby žádnou koncesi nedostal. Ale to ještě nebyl pomyslný konec, protože se oba nepohodli ani v osobní rovině a v nakladatelství se již bývalý redaktor nikdy neobjevil. Laichter celou událost nesl velmi těžce a už nikdy necítil takovou důvěru ve svého nadřízeného, dával mu totiž za vinu Masarykův odchod.¹⁷ V dopise svému bratrovi Josefovi se svěřil: „*Otto se lehce nechal zmanipulovat svým okolím a o celé události si s Masarykem ani nepromluvil, tohle není seriosní jednání a proto mě v tomto ohledu zklamal*“.¹⁸

Začátkem října 1886 se Masaryk spolu s Laichterem zase sešli v jedné pražské kavárně a řešili vzniklou situaci a také to, jak ve své vzájemně prospěšné spolupráci pokračovat. Laichter v rozhovoru informoval Masaryka o potřebě nového periodika, které by mohlo být týdeníkem nebo čtrnáctideníkem. Ze záznamů, které si ze schůzky Laichter udělal, to komentoval takto: „*Myslím, že takový pořádný list měl by pole úrodné a odběratelů nalezl by dosti*“.¹⁹ Je evidentní, že jeho sebevědomí a víra ve své schopnosti byla dost velká na to, aby věřil tomu, že se dokáže podílet na práci kolem nového časopisu. Proto Masaryk Laichterovi odpověděl, že prozatím by měl s touto myšlenkou počkat, do začátku by potřebovali velké množství peněz, a i kdyby se jim je povedlo sehnat, tak by nakonec celá snaha ztroskotala na tom, že by se kolem revu nepodařilo vytvořit stálou skupinu dopisovatelů. Přece jenom stále hodně lidí z akademické obce polemizovalo s Masarykem o pravosti Rukopisů a nespojili

¹⁷ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 20–21.

¹⁸ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

¹⁹ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

by své jméno s nikým, kdo podle nich šíří lži a pomluvy. Masaryk už v tuto dobu připravoval společně s Janem Herbenem²⁰ k vydání Čas²¹ a skoro všechny volné chvíle věnoval psaní a redigování tohoto díla. Chronos, tak tímto názvem Herben označoval svoji revui, když psával o Čase Masarykovi. Ve svých počátcích se právě tento časopis zařizoval tím, že se považuje za kritickou revui společně s Athenaem. Ale později byl Čas spíše dvouměsíčníkem realistické strany. Dalším důvodem mohl být také možný fakt, že Otto po odchodu hlavního redaktora Slovníku, už tolik mladému Laichterovi nedůvěřoval. Věděl, jaké přátelské pouto mezi těmito dvěma vzniklo. Jako by se Jan Otto bál svého mladého úředníka, hlavně tedy jeho ambicí a chutí zdokonalovat se. Právě tuto nevěřivost vycítil i Laichter od svého starého vzoru a svěřil se s tímto pocitem v jednom dopise svému mladšímu bratrovi Josefovi: „*Pan Otto jako by vůbec mne od nějakého času nerad z kruhů podobných (Laichterovy schůzky s vědci pozn. autora) vzdaloval a nepřipouštěl mne do nich. Myslí si, abych pak na svou pěst něco nepodnikl, abych ze známostí podobných nehleděl jednou těžiti*“²² V prosinci Laichter vážně uvažoval o tom, že z nakladatelství odejde, ale prozatím ho limitovalo to, že neměl našetřeno dost peněz a případných spolupracovníků a zákazníků by bylo také poskrovnu. V této době musel také řešit finanční problémy, od Otty stále dostával pouze plat příručního a to 30 zl., což zrovna s tímto obnosem nebylo jednoduché vyjít. Mzda se mu nezvedla od jeho nástupu, a toho už uplynuly čtyři roky, z celé částky musel zaplatit činži, stravu a předplatné časopisů a nezbylo mu skoro nic. Do svého deníku si poznamenal: „*Kdybych měl padesát zlatých, to bych měl dost a to bych si ušetřil peněz! Dnes vidím, že jich mnoho nenašetřím*“.²³ Bohužel ještě nenastala ta chvíle, aby se zcela osamostatnil a pomalu začal realizovat své plány, kterých měl více než dost.²⁴

Počátkem roku 1887 se Laichter radil se svým bratrem Josefem o tom, jestli má žádat o knihkupeckou koncesi. Bratr mu poradil, ať to zkusí, že tím nic neztratí. U Ottů se to s pracovním prostředím nezlepšovalo a Jan Otto byl stále k Laichterovi

²⁰ **Jan Herben** (1857–1936) byl českým novinářem a politikem. Spolu s T. G. M. pracovali v časopise Čas.

²¹ **Čas** byl časopis realistů. Masaryk označoval ve svých dopisech toto periodikum, jako Chronos.

²² LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Korespondence s bratrem Josefem.

²³ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

²⁴ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 22–23.

dost zatrpklý. Dříve, než si mohl podat žádost o udělení koncese, musel požádat Masaryka o tzv. kolokvijní vysvědčení, z dnešního názvosloví by se to dalo nazvat jako profesní způsobilost. Potvrdil mu v něm, že se podílel na pracích kolem vydávání Athenaea a pomáhal administrativně mnoha dalším časopisům a nakonec dodal, že: „*Pan Laichter toho všeobecného vzdělání má, kterého se za našich poměrů pro knihkupce požaduje*“.²⁵ Laichter si zažádal o knihkupeckou koncesi do Plzně, kde doufal, že bude mít velkou šanci usadit se a nebude se muset o klienty přetahovat s Ottovým nakladatelstvím, jak by to dopadlo v Praze. Jenže to ještě netušil, jakého má v Plzni protivníka. Byl jím plzeňský knihkupec Schniebl, který dělal všechno proto, aby svoji konkurenci zničil nebo si ji vůbec nevytvářel. Tento pán zastával post prezidenta obchodní komory v Plzni a zároveň seděl v městské radě, takže Laichterova pozice nebyla vůbec jednoduchá.²⁶ Dlouho musel čekat, než se vůbec jeho žádostí zabývali, snad třikrát týdně chodíval na místodržitelství, jestli už konečně nepřišel ten dlouho očekávaný lístek s kladnou odpovědí. Mnoho lidí z oboru mu slibovalo, že se za něho na patřičných místech přimluví, ale jak ubíhal čas, začalo být jasné, že se v budoucnu bude muset spoléhat pouze sám na sebe a v dopise bratrovi to uvedl takto: „*Člověk už i na takové sliby osob jinak vážných dáti nemůže*“.²⁷ Koncem dubna mu přišla zamítavá odpověď, ve které stálo to, že v tehdejší Plzni se nachází dost knihkupectví a vznik dalšího by jen podnítil nevraživost mezi jednotlivými podniky a zvětšila by se nechtěná konkurence. Laichter pochopil, že stůj, co stůj musí vydržet v Ottově nakladatelství a snažit se urovnat vztahy se svým zaměstnavatelem, který by mu mohl v dalších letech pomoci s jeho osamostatněním, a i případnou spoluprací. V červnu se sešel s Masarykem v jeho bytě a radili se spolu, co dále. Laichter konstatoval jedinou věc a to, že zůstane v nakladatelství a pomalu bude urovnávat vztahy s Ottou, a na to mu Masaryk sdělil, že se bude snažit v co nejbližší době vymyslet nějaké schůdné řešení. Na jaře 1890 přišel Laichterovi dopis z Vídně, poslal ho Masaryk a psal v něm: „*Ctěný pane Lajchtře, rád bych se s Vámi poradil o zřízení knihkupectví na Slovensku i prosím tudíž, abyste mne udal místo a čas, kde kdy bych mohl za Vámi přijít. Není-li Vám nevhodné tedy některý den po úřední Vaší práci*

²⁵ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 172, Osobní doklady Jana Laichtera a manželky Luisy.

²⁶ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 22.

²⁷ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Korespondence s bratrem Josefem.

*u mně (Školská 20, I. patro). Bývám doma vyjmouc úterý, čtvrtek, sobota“.*²⁸
Vše si Laichter důkladně promyslel a s díkem odmítl. Musel počítat s tím, že kdyby odešel, tak zpretrhá všechny vazby, které si doposud sesbíral, a na Slovensku by těžko sháněl dopisovatele do svého vysněného kritického časopisu. Slyšel o tvrdé maďarizaci a omezování slovenské inteligence, proto bylo pro něho směřodonné neodcházet z Prahy. Navíc v červnu téhož roku přijímal Otto do svého nakladatelství mladou koncipientku Luisu Matzurkovou, ze které se později stala celoživotní láska Jana Laichtera.²⁹

²⁸ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Laichterovi o T. G. M. v Dobrušce.

²⁹ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 26–27; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 3, Obchodní a soukromá korespondence.

2. Vznik Naší doby

V polovině roku 1892 Laichter usoudil, že je na čase, aby se pomalu začal osamostatňovat. Přemýšlel, jaký by měl být jeho první krok, ze kterého by později vzniklo jeho vlastní nakladatelství. Mezi pražskou odbornou veřejností se proslýchalo, že Atheneau pomalu dohasíná sláva a ztrácí stále více odběratelů. V této době ho ještě stále vedl prof. Kaizl³⁰ se spoluprací doc. Drtiny³¹ a s malým přispěním Masaryka, který ale byl vázán svým poslaneckým mandátem ve Vídni. Když o tomhle slyšel Laichter a popřemýšlel o svých možnostech, vyšlo mu z toho právě to, že tudy vede cesta k jeho vysněnému nakladatelství, přes založení nové kritické revue, která by nahradila Athenaeum. Dlouhodobým odběratelům, jako byl kupříkladu Laichter, bylo jasné, proč tento časopis už pár let stagnuje. Veškeré články vycházející v Athenaeu cílily pouze na odborné publikum, redakce totiž zcela pozapomněla na širokou veřejnost, která spíše vyžadovala zprávy z dobového dění. Když přišel Laichter do Prahy a dostal v nakladatelství první gáži, tak si z ní hned objednal české, ale i zahraniční časopisy, které mu takto později chodily, po další řádku let. Proto byl obeznámen s tím, co asi vyžaduje český čtenář od takovéto kritické revue. Jeho velkým vzorem se stal francouzský časopis *Revue de deux modes* a rakouská Česká revue a na podobné bázi chtěl vytvořit svou revui, která by informovala odbornou veřejnost o nových poznatcích, tak i laickou o nynějších problémech. Hodně dlouho přemýšlel, kdo by se ujal redakce celého časopisu, musela to být osoba, která kolem sebe sdružovala velké množství intelektuálů a měla by celospolečenský rozhled. Nevyšel mu nikdo jiný, než jeho dlouholetý přítel a spolupracovník Tomáš Garrigue Masaryk. Odhodlal se a napsal mu do Vídně, v dopise ho obeznámil s celým svým plánem a přidal k tomu nabídku k redigování vznikajícího časopisu. Z vídeňského parlamentu přišla okamžitá odpověď, ve které Masaryk Laichtera žádal, aby počkal další dva roky, a poté že se vzdá poslaneckého mandátu a s radostí se ujme redakce časopisu.³²

³⁰ **Josef Kaizl** (1854–1901) byl významným českým národohospodářem a ministrem financí za R-U. Byl také spolupracovníkem Masaryka.

³¹ **František Drtina** (1861–1925) byl profesorem pedagogiky na pražské univerzitě a dlouholetým redaktorem *Naší doby*.

³² J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 23–24; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 174, Korespondence s T. G. M.

Neuplynul ani rok a Laichter dostal 1. května 1893 dopis, podepsaný tehdejším univerzitním docentem Františkem Drtinou, kde ho žádá o urychlenou schůzku. Drtina jednal jak jménem Masaryka, tak i prof. Kaizla. Týden na to Laichter domluvil schůzku a sešli se spolu ve vinohradské kavárně Demínce. Drtina měl připravený plán na úplné předělání *Athenaea*, kterému v této době, už zvonil umíráček. Přinesl s sebou asi pětistránkový koncept, nazvaný „Návrh na reorganizaci *Athenaea*“³³, zde popisoval rozložení celého časopisu. Obsah měl mít orientační články z oboru filozofie a teologie, avšak naproti minulému měly příspěvky sledovat i dobový trend, který by osvětloval tehdejší filozofii. Drtina to shrnul slovy „*musíme se přizpůsobiti obyčejným lidem*“.³⁴ Příliš odborné statě v člancích by se zredukovaly na minimum, dále by se objevila umělecká kritika, jak literárních, tak i uměleckých děl. Obsahově mělo nové *Athenaeum* postihnout všechny oblasti vědy, a to jmenovitě filozofii, pedagogiku, sociologii, literaturu a umění. Za cíl časopisu bylo určeno sledovat vybrané moderní proudy v evropské vědě, a to zvláště po stránce filozoficko-literární, a z českého akademického prostředí zachytit úplně všechno. Revue by vycházela čtyřikrát až pětkrát do roka, podle toho, jak by se dařilo shánět dopisovatele. Druhým bodem byla kritika francouzské beletrie, ta se zaměřovala na díla autorů Taina, Lemaître. Ve zkratce tu byly zachyceny i dva články: O nynějším stavu filozofie a poměru jejím k náboženství i jednotlivým vědám dle zemí a národností, O vzniku moderní české literatury atd.³⁵ Laichter se už dlouho pohyboval v nakladatelském prostředí, a proto rozuměl časopiseckým trendům a znal psychologii čtenářské obce. Vzepřel se jako nastávající nakladatel případné obrodě *Athenaea* a v dopise Masarykovi to okomentoval jako „*křísení mrtvého*“³⁶ Odůvodňoval to tím, že *Athenaeum* svoji slávu už zažilo a postupně se odcizovalo čtenářům. Chtěl všechn svůj um a zkušenosti vložit do nového periodika „*naprosto odlišného titulem, obsahem i úpravou, pro širší kruhy inteligence*“.³⁷ První schůzka budoucí redakce nového časopisu se sešla u Kaizla a projednávaly se tu první body počátečních prací a rozvržení celé revue. Přítomni byli snad všichni, kteří s Laichterem spolupracovali i další roky, a to konkrétně Masaryk, Drtina a mladší Laichterův bratr

³³ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 1, František Drtina.

³⁴ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

³⁵ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, František Drtina.

³⁶ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Zápisky z ustanovující schůze Naší doby v roce 1893.

³⁷ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Zápisky z ustanovující schůze Naší doby v roce 1893.

Josef, který právě debutoval svým románem Sychrova éra z prostředí rodné Dobrušky. Po týdnu Masaryk vypracoval základní schéma jednotlivých rubrik, které budou v jednotlivých číslech vycházet. Každé odpoledne po práci v nakladatelství spěchal Laichter do kavárny za Masarykem, aby mu pomohl se vznikem zmiňovaného návrhu, protože si uvědomoval, že jako případný nakladatel revue se musí snažit prosadit své myšlenky, které z jeho pohledu byly velmi důležité. Nakonec se konala ustavující porada u Masarykových v jejich bytě na Tomášské ulici, kde byli přítomni vedle Masaryka ještě Čáda³⁸, Drtina, Jakubec³⁹, Polívka, Tille⁴⁰, Vlček⁴¹ a samozřejmě oba bratři Laichterové. Po úvaze o programu nového časopisu přišlo na řadu vymyslet název. Zajímavé je, že navržený koncept vydržel až do konce, než Naše doba přestala vycházet v roce 1949. Kdosi v místnosti prohodil: „*Naše doba*“⁴². Všechny tento název zaujal, druhé jméno vymyslel Tille a dost se podobalo tomu prvnímu, ale nakonec se všichni shodli na tom, že revue ponese skutečně název Naše doba. Poté si prošli jednotlivé body konspektu a odsouhlasili je.⁴³ Konkrétně se mohli dočíst toto:

„I. Články: a) samostatné,

b) referující,

c) některé významnější kritiky.

II. *Feuilleton: Volnější causerie.*

III. *Vnitřní přehled politický.*

IV. *Zahraniční přehled politický*

V. *Umění (výtv.), divadlo a hudba.*

VI. *Směs. Různé zprávy, pokyny atd.*

VII. *Kritika: A. belletrie,*

³⁸ **František Čáda st.** (1865–1918) byl univerzitním profesorem filozofie a pedagogiky na pražské univerzitě.

³⁹ **Jan Jakubec** (1862–1936) byl literárním kritikem a historikem.

⁴⁰ **Václav Tille** (1867–1937) byl českým spisovatelem vystupující pod pseudonymem Václav Říha.

⁴¹ **Jaroslav Vlček** (1860–1930) byl český literární historik a pozdější politik za agrární stranu.

⁴² AVIM Dobruška, f. Laichter Jan, nakladatel, inv. č. XIV/342, kart. 115, Rozhlasové dokumenty.

⁴³ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 24–25.

B. vědecká.

VIII. Obzor časopisů.

IX. Bibliografie⁴⁴.

Drtina v dopise navrhoval toto schéma časem doplnit kupříkladu školskou, teologickou nebo hospodářskou rubrikou, načež byl jeho návrh později přijat. Na závěr Masaryk navrhl, aby práce na Naší době postupovaly co nejrychleji a první číslo, aby se vydalo již 20. října 1893. Nikdo nebyl proti, pouze Drtina upozorňoval na velmi krátkou dobu příprav, a proto všechny přítomné prosil, aby si vyčlenili co nejvíce času na své příspěvky. Později v jednom rozhlasovém pořadu ve dvacátých letech se hlasatel při rozhovoru Laichtera ptal, jestli si opravdu nepamatuje, kdo tehdy vykřikl ten název. Odpověděl mu, že asi František Čáda st.⁴⁵

Ze záznamů, které si vedl Laichter, je zřejmé, že založení nového časopisu byl jeho programový záměr. Nejdříve si vybudoval jméno a pozici díky Naší době a až později se osamostatnil a založil své vlastní nakladatelství. Už více jak patnáct let odebíral různé české časopisy a deníky a pomocí nich si dělal rozsáhlou čtenářskou analýzu, jak asi dobový čtenář myslí a o jaké společenské a vědní disciplíny se čtenářstvo zajímá. Od začátku se mu povedlo vytvořit pevné redaktorské jádro, jež k sobě poutalo další nové dopisovatele, kteří rádi propůjčili své jméno, aby se zviditelnili. Se vznikajícím periodikem byly vidět Laichterovy organizační schopnosti, podle kterých inicioval rozvržení konkrétních článků v prvním čísle. V tehdejší době se nenašlo podobné dílo, které by v sobě takto propojovalo vědecko-společenské zajímavosti. Laichter zdůrazňoval ve svých dopisech bratrovi, že se časopis musí svým obsahem co nejvíce přiblížit všem společenským vrstvám, aby měl co nejširší čtenářskou základnu. Snažili se předejít problémům spojenými s koncem Athenaea, jež se v posledních letech svého vydávání zaměřilo pouze na odbornou veřejnost. V každém jeho pozdějším vydavatelském díle byl vidět takto osobitý ráz, který právě vznikl při vydávání Naší doby. Nesmí se ale také zapomínat na velký vliv prof. Masaryka, který určoval, jaké články budou v každém čísle vycházet.

⁴⁴ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Zápisky z ustanovující schůze Naší doby v roce 1893.

⁴⁵ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 24–25; AVIM Dobruška, f. Laichter Jan, nakladatel, inv. č. XIV/342, kart. 115, Rozhlasové dokumenty.

Laichter už na začátku věděl, že Masarykova osobnost v sobě sdružuje tolik odborných znalostí a dovedností, které ho určovaly k vedení celé redakce. Masaryk na celou záležitost nahlížel stejně jako jeho přítel a své myšlenky popsal v dopise Kaizlovi takto: „*Revue (tj. rodící se Naše doba) mi leží na mysli více než politika, tj. revuí i politicky sesílíme. Musíme na mládež působiti, a jinak než revuí nelze působiti trvaleji a mocněji*“.⁴⁶ Z úryvku je jasné vidět, na koho chtěl šéfredaktor cílit. Studenti v této době neměli žádný odborný časopis, který by korespondoval s jejich touhou po vědění. Nakonec pochopil, že pouhé komentování denní situace do Herbenova Času není tak směrodatné, protože nikdy nepostihl myšlenky, které by přesáhly do budoucna. A proto se chtěl v Laichterově Naší době věnovat filozofickým komentářům k tehdejší společnosti, aby osvětově nabádal k zamyšlení nad problémy jak z oblasti vědy, tak i ze všedního života.⁴⁷

Přípravné práce ihned započaly po zmiňované schůzce, každý účastník přislíbil aspoň jeden příspěvek do vznikající Naší doby. Masaryk dostal tedy na starost redakci celého časopisu a z této funkce koordinoval všechny dopisovatele a dělal následnou korekturu zaslaných článků. Další jeho povinností bylo udržovat písemný kontakt s jednotlivými redaktory, konzultovali s ním věcné obsahy svých témat a časový harmonogram uzávěrky. Nejvíce dopisů si Masaryk vyměnil s prof. Kaizlem, řešili spolu pořadí jednotlivých článků a jejich přínos pro právě vycházející číslo. Laichter tedy převzal nakladatelskou práci nad celým projektem, ale po dohodě s celou redakcí se uvedl na titulní straně jako nakladatel jeho bratr Josef, protože Jan byl stále zaměstnancem v Ottově nakladatelství a jeho starý přítel Otto by nechtěl mít ve svém podniku nechtěnou konkurenci. Laichterova práce nebyla vůbec jednoduchá, musel zařídit seznam stálých odběratelů a připravit nadepsané adresy, poté, co časopis vyšel, musel se okamžitě rozeslat. S propagací mu pomáhal jeho bratr Josef, připravili spolu krátký prospekt, který informoval v krátkosti o obsahu periodika. Nejvíce starostí měl se zajištěním kvalitní tiskárny, nezbyvalo mu nic jiného, než že se obrátil na Eduarda Grégra s prosbou o doporučení k nějakému jeho známému tiskaři. Nakonec Laichterovi vyšel vstříc Jan Otto a záštitu nad výtiskem přebral on. Zdálo by se, že si

⁴⁶ Josef KAIZL, *Z mého života*, Praha 1914.

⁴⁷ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 25–26; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 321, Korespondence a foto.

vzpomněl na svá začínající léta a chtěl alespoň trochu ulehčit svému mladému zaměstnanci od prvotních starostí. Spolu s bratrem vytvořili smlouvy, ve kterých se autoři zavazovali k souhlasu ke spolupráci na revui a za šestnáctistránkový článek obdrželi osmadvacet zlatých.⁴⁸

Laichter si do svého deníku tehdy poznamenal, jak těžká práce ho v období před vydáním revue provázela. Vstával v časných ranních hodinách a po cestě do práce si pročítával korespondenci, jež mu přicházela od jeho přispívatelů. Poté, co dorazil do nakladatelství, udělal si pár poznámek z dopisů, aby věděl, jaké věci má odpoledne zařídit a komu všemu má odpovědět. Tuto aktivitu musel vždy provádět potajmu, protože jeho spolupracovníci v kanceláři rádi informovali Ottu o jeho mimopracovních činnostech. A odpoledne vždy nastal koloběh, který se opakoval až do vydání prvního čísla.⁴⁹ Začalo to tím, že se Laichter setkal se svým bratrem buď u sebe doma, nebo v kavárně a zde pracovali na přípravných pracích na revui. Vůbec mezi prvními starostmi, které bratři museli řešit, bylo to, že obesílali dopisovatele a žádali je aspoň o malý konspekt jejich příspěvku do prvního čísla *Naší doby*. Jako velký oříšek se ukázalo být dopisování s Josefem Kaizlem. V této době zastával post poslance ve Vídni a byl tak časově vytížený, že pokaždé na urgentní zprávy odpovídal se zpožděním.⁵⁰ V mnoha ohledech se Kaizl ukázal být jako velmi egoistický člověk, když v mnoha dopisech, které si vyměnil s Masarykem, kritizoval Laichterovu údajnou lehkovážnost v tom, že ho průběžně neinformuje o nových věcech v revui. Laichter s bratrem museli vyřešit i problém s obálkou a vůbec formátem celého časopisu. Uvědomovali si, že nesmí podcenit propagaci, protože jinak neseženou dost odběratelů a celý projekt by mohl skončit nezdarem. Obrovské fyzické i psychické vypětí, když skoro každý den Laichter pracoval až do rána, a s tím spojená ohromná zodpovědnost za vydání *Naší doby* do konce října si začalo vybírat svou daň. V nakladatelství neodváděl takovou práci, jakou by měl, a samozřejmě to bylo dost problematické z toho důvodu, že příjem z nakladatelství byl pro Laichtera hodně důležitý, protože pokrýval nájem a stravu, zatím žádný vedlejší příjem bohužel neměl.

⁴⁸ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 25–26; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

⁴⁹ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 28; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

⁵⁰ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 28; PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1. Korespondence a dokumenty.

I Otta si pomalu všimal, že s jeho zaměstnancem není něco v pořádku. Z jednoho dopisu je očividné, že Otto naléhal na Laichtera, ať urychleně začne vzniklou situaci řešit, než se do celé věci bude muset vložit on sám. „Milý příteli, jsem obeznámen se skutečností, že Vám není jaksi dobře. Když Vás vidím ve svém závodě, tak už jste po nějaký čas zcela zmožen, nemohu Vám jinak, než doporučiti krátkou dovolenou, na níž byste se zotavil. Chápu-li Vás dobře, nemůžete se kvůli nové revui jen tak zastaviti. Ale musíte pochopit i mně, já ve svém závodě chci mít pořádek a každý zaměstnanec má stejné podmínky. I když spolupracujeme mnoho let a byl jsem s Vámi vždy nadmíru spokojen, nemohu udělat pro Vaši osobu výjimku a slevit z pracovní náplně, to bych pak mohl ulevovat kde komu a jak bych k tomu přišel. Proto Vás bedlivě žádám o zjednání nápravy. S úctou Jan Otto“.⁵¹ Laichter po obdržení dopisu pochopil, že by bylo nejlepší požádat Ottu o nejméně desetidenní dovolenou. Rozhodl se navštívit své rodiče v Dobrušce a trochu pobýt na „venkovském vzduchu“ jak si k sobě poznamenal. Přemluvil bratra Josefa⁵², aby jel s ním, poněvadž mohou dále v klidu u rodičů řešit přípravné práce. Ještě, než odjel do svého rodného města, obeslal všechny dopisovatele, ať mu korespondenci zasílají na přiloženou adresu. Když Masaryk dostal onen dopis, tak ho to velmi potěšilo, že si Laichter konečně odpočine. I on už hodně dlouho pozoroval na Laichterovi známky těžké únavy, chtěl mu navrhnout sám, ať trochu sleví a vezme si krátkou dovolenou, ale věděl, že jeho rady přijdou stejně vniveč. Laichter, byl známý svým workoholismem u všech svých přátel, i když z dopisů, které si s Masarykem vyměňoval, vysvítá skutečnost, že této vlastnosti si Masaryk u Laichtera cenil, připomínala mu jeho píli v politice, tak i na přípravě Naší doby.⁵³ V Dobrušce pokračoval na přípravách reklamního lístku, dost mu tehdy pomohla jedna skutečnost, a to že se pouze zaměřoval na jednu činnost. Když pobýval v Praze, tak musel chodit do zaměstnání a dělil svou pozornost na dvě zcela odlišné věci. Pobyt v dobrušském prostředí se zdál být přínosný, v závěru dovolené konečně vznikla propagační tiskovina, pro budoucí odběratele. Ještě když byl Laichter přítomen v Praze, sešel se před odjezdem na venkov s Masarykem v kavárně Union.

⁵¹ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 182, Korespondence s odběrateli, Dopis z 11. 6. 1893.

⁵² AVIM Dobruška, f. Laichter Josef, spisovatel, inv. č. XIV/233, kart. 115, Korespondence, foto, Sychrova éra.

⁵³ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 174, Korespondence s T. G. M.; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 180, Propagační tiskoviny nakladatelství.

Probrali spolu konspekt letáku, který připravil Josef Laichter. Oba měli podobné představy o tom, na jakou čtenářskou vrstvu by měl být časopis zaměřený. Masaryk, na druhou stranu v tomto ohledu plnil funkci odborného poradce, když jako vysokoškolský profesor věděl, jaké jsou zrovna trendy v dobové vědě, a s tímto očekáváním směřoval obsah časopisu tak, aby i odborná veřejnost tvořila jeden ze základů, stálých odběratelů Naší doby. V této době byl doslova hlad po všem novém a moderním, a proto se i články musely z větší míry zabírat nynějšími problémy. Z výše uvedených informací vyvěrá skutečnost, o jakou společenskou vrstvu se bude budoucí periodikum opírat, měla se jím stát střední třída.⁵⁴ Mezi hlavní odběratele tedy budou patřit učitelé, úředníci nebo také advokáti, kteří jako jedinci pracující s lidmi měli skrze Naši dobu získávat zprávy ze společenských, ale i politických věd a vyvolávat mezi svými známými, ale i veřejností diskuzi nad palčivými otázkami přítomnosti, ale hlavně šířit osvětu mezi lidmi. Z již zmiňovaného reklamního letáku je si třeba uvést nejzajímavější pasáž, která ukazuje co nejméně, kdo se měl stát stálým čtenářem této revue. „Profesoři, učitelé, studentstvo, lékaři, advokáti, notáři, duchovenstvo, úředníci samosprávných úřadů obecních a okresních, úředníci soudní, berní, finanční, poštovní, železniční, úředníci velkostatků, záložní a spořitelny, úředníci průmyslových závodů jako cukrovarů, pivovarů, strojíren, hutí atd. těm všem můžeme zaslat s prospěchem zaslati ukázkou. Rovněž besedám a spolkům, obecním knihovnám, ba každému pokročilejšímu občanu, o němž Vám známo, že rád si všímá života veřejného. Zašlete ji též všem dosavadním odběratelům Athenaea“.⁵⁵ Z uvedeného úryvku je přesně rozeznatelné, komu byl tento časopis určen, těm co „oslavují svůj intelekt“⁵⁶, jak se v jednom dopise zmiňoval Kaizl.⁵⁷

Do konce července 1893 probíhaly dílčí práce velmi pozvolně a Laichter nevěděl, jak má svou redakci stmelit. V této době měl nejbližší vztahy s Drtinou a udržoval s ním stálou korespondenci. Velmi se obával toho, jestli vůbec stihnou vše dokončit do stanoveného data. Masaryk stále přejížděl mezi Prahou a Vídní, jeho poslanecký mandát ho v psaní a redigování velmi zpomaloval, nadále prof. Jan Jakubec

⁵⁴ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 28–29.

⁵⁵ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 27.

⁵⁶ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. VD22, Korespondence s autory (od F - K).

⁵⁷ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 28–29.; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis z roku 1893.

se léčil s těžkou nemocí a Kaizl se plně oddával vídeňské politice a na redakci neměl pomalu ani pomyslení. Poslední, který tu zbýval, byl tedy František Drtina, který právě dokončoval své přednáškové turné po Čechách. V dopisech Laichtera ujišťoval o tom, že v srpnu by se již měli všichni vrátit do Prahy a poté se práce rozjedou na plné obrátky.⁵⁸ Masaryk psával Laichterovi z Vídně, ať má s jeho osobou trpělivost, že sám vidí ukončení svého poslaneckého mandátu v nejbližších měsících. Neuběhlo ani pár týdnů a vzdal se všech funkcí ve Vídni a vrátil se zpět do Prahy.⁵⁹ Unavoval ho totiž dlouhodobý boj s bratry Grégrovými. Spolu s Kaizlem, Karlem Kramářem⁶⁰ a Josefem Heroldem⁶¹ vytvořili „opozici“ vůči politice věčného řečnění ve vídeňském parlamentu, kterou prováděli právě Grégrové. Z této iniciativy vznikla realistická opozice uvnitř mladočechů, která chtěla opustit planý národní nacionalismus a konstruktivně se podílet na politické práci pro České země. Masaryk s Kaizlem nejenže byli slovně napadáni na půdě parlamentu, ale nevybíravým způsobem o nich psávaly Národní listy a další noviny jejich kolegů ze strany. Soustavnou antikampaní chtěli všechny poslance realistické frakce dostat z poslaneckých židlí. Ale nebyl by to Masaryk, aby si svoji pravdu neprosadil v jiném periodiku. V Čase vydával své články na obhajobu sebe, ale hlavně svých přátel. A tak tedy zářím 1893 končí poslanecký mandát Tomáše Garrigue Masaryka a v dopise Kaizlovi vysvětluje, že je ze všech těch politických bojů již zcela vyčerpaný a chce se věnovat pouze redakci Naší doby a spolupracovat s Laichterem.⁶² Po celý srpen se Kaizl nacházel ve Švýcarsku, a proto se mu nedostal lístek od Masaryka, ve kterém vysvětluje své důvody pro složení poslanecké funkce, ale co je hlavní, přikládá k dopisu i úvodní stať Naší doby. Dále v něm vysvětluje, že se chce věnovat politice už pouze skrze revui a chápe to i tak, že politicky může pomoci realistům k pozvednutí i cíleně osvětovými články pro širokou veřejnost. V dalším dopise Kaizlovi, datovaném k 14. září 1893, se zmiňuje o svém záměru publikovat článek v Naší době, kde by obhájil své ideály k realistům a využil prostoru k tomu, aby zlehčil soustavné napadání od Národních listů.⁶³

⁵⁸ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1. Dopis k 28. 8. 1893 (Drtina píše Laichterovi).

⁵⁹ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 173–175.

⁶⁰ **Karel Kramář** (1860–1937) byl dlouholetým poslancem vídeňského parlamentu a později prvním premiérem nově vzniklé republiky.

⁶¹ **Josef Herold** (1850–1908) byl dlouholetým poslancem mladočeské strany v Říšské radě. Patřil k tzv. realistům a k umírněnému křídlu mladočechů.

⁶² *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 180.

⁶³ *Tamtéž*, s. 177.

Svůj postoj chtěl Laichterovi tlumočit až později a hrubě se zmýlil v názoru, který Laichter k myšlenému příspěvku zaujal. Když se o všem dozvěděl nakladatel celé revue, musel než důrazně protestovat, vysvětloval Masarykovi, že Naše doba nebude uzpůsobena k tomu, aby si vyřizovali účty s Grégrovými přes budoucí časopis, na to ať se domluví s Herbenem a publikují si v Čase, co chtějí. V tomto okamžiku nastává předěl v Laichterově práci na Naší době, stává se tedy skutečným nakladatelem! Vzepřel se totiž hlavnímu redaktorovi a jednoznačně mu sdělil, že se redakce nebude ubírat jiným směrem než tím, jenž byl přijat na první schůzce. Po mnoha dalekosáhlých jednáních Masaryk uznal svůj špatný precedens a omluvil se jak Laichterovi, tak i písemně celé redakci. Laichter měl totiž na své straně skoro celou redakci, připojil se k němu jeho bratr Josef, Drtina, Čáda a dokonce i Jakubec, ten dokonce Laichterovi napsal dopis, ve kterém označil politické pamflety za vysoce neodborné a pokud nebude zjednána náprava, tak zhodnotí své setrvání v této revui.⁶⁴ Kaizl posléze taky usoudil, že by budoucnost Naší doby mohla být ušpiněna a Laichterovi poslal omluvný telegram, v němž vyjádřil svou chybu: „*Neměli bychom zatahovat do našich stranických záležitostí Naší dobu, měla by po všechen čas zůstati mimo politické dění. Proto se Vám vážený příteli omlouvám za všechny své kolegy*“.⁶⁵

Výše zmíněný dopis, který Masaryk poslal Kaizlovi do Švýcarska, tak vůbec nebyl doručen a v dopisu z 24. září 1893 se Kaizl táže, jestli byla k dopisu připojena i úvodní stat'.⁶⁶ Obratem se obrací na Laichtera a stěžuje si mu, jak je možné, že ho vůbec neinformovali o tak důležité věci, jako je chystaný úvodník. Nadále vyhrožoval nakladateli, že jako redaktor může také skončit a slibovaný článek o etice a socialismu stáhne. Laichter se ze všech svých sil pokoušel zažehnat spor mezi těmito dvěma redaktory. Hlavním důvodem této zastírací aféry se zdálo být Masarykovo rozhodnutí vzdát se poslaneckého mandátu. Kaizla se osobně dotklo, že s ním nikdo neřešil odstoupení jednoho z mnoha poslanců realistické strany. Z dopisu, který byl určen Masarykovi, je patrné, jak celá aféra Kaizla osobně mrzela: „*Vý mandát nesmíte složit, - a složil-li jste, musíte listy odvolati. Byl by to v plném slova smyslu útěk. Na Vás zůstala by hana, že jste jen a jen rozkladný živel,*

⁶⁴ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 3. Korespondence Jakubce s Laichterem.

⁶⁵ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 28–29; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 174, Korespondence s T. G. M.

⁶⁶ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 179; *TGM Naše doba*, s. 196–197.

*a prvý účinek tohoto Vašeho kroku byl by rozklad realistů. Já především říkal ženě, jak rád bych šel z Vídně, - ale že to nejde nyní vším hoditi. V té chvíli Vy už jste byl asi hotov se svým skládáním. Ne, to nejde – naprosto nejde. To je docela nerozvážný a zhoubný krok, který musíte odčiniti“.*⁶⁷ V takto vyhocených vztazích nemohly pokračovat práce na Naší době a hrozilo, že se datum vydání prvního čísla se posune na neurčito. Laichter, se nacházel ve svízelné situaci, nemohl si dovolit přijít ani o jednoho redaktora, a proto se rozhodl, že bude zprostředkovatelem a urovná mezi nimi jejich spory. Oba dva profesory pozval na schůzku do café Union, kde si vyříkali vše podstatné, a spolupráce nadále pokračovala ke spokojenosti všech stran. V této situaci se Laichter podruhé zachoval jako pravý nakladatel a urovnal vyhocené vztahy mezi redaktory, kde opravdu hrozila eskalace roztržek v odchod jednoho z redaktorů.⁶⁸

Poslední aféra, která prošla redakcí v době příprav, se také bohužel týkala jednoho ze členů rozštěpené Národní strany svobodomyšlné. Po první schůzce, kde se sešli všichni budoucí přispěvatelé, jakými byli Čáda, Tille a další, se rozhodli, že své příspěvky budou průběžně posílat do dalších připravovaných čísel, ale museli se bohužel omluvit za své pracovní vytížení a hned u prvního čísla se zdálo, že bude ochuzeno o mnoho kvalitních článků. Urychleně redakce oslovovala mnoho známých i neznámých vědců a skoro každý je odbyl tím, že na přípravu rozsáhlého článku by potřebovali více času než pouhé čtyři měsíce. Situace se zdála být dost svízelná, jak už jsme se v textu dočetli. Příspěvky přislíbili Jakubec, Masaryk, Koloušek⁶⁹, Peisker, Foustka, Drtina. Stále ještě chyběla dvě jména, jež by zaplnila kompletní seznam redakce prvního čísla Naší doby. Laichter, za sebe navrhl svého bratra dr. Josefa Laichtera, který právě v roce 1893 vydal svůj první román, jenž nesl název Sychrova éra. Obsahem románu se stalo prostředí pomyslného maloměstečka, ve kterém se mezi sebou hádají a dělají naschvály dvě osoby, a to bývalý starosta a nový starosta. Čtenář se tehdy mohl opravdu podrobně dozvědět, jak fungují společenské vztahy na malém městě, kdy starý starosta představuje konzervativní setrvání na starých

⁶⁷ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 181.

⁶⁸ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 29–30; *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, ed. Miloš Havelka, Praha 1995, s. 15; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Inv. č. 3. Dokumenty; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

⁶⁹ **Jan Koloušek** (1859–1921) byl profesorem národohospodářství na pražské univerzitě, později zastával post poslance v Revolučním národním shromáždění.

pořádcích s postupným rozvojem města a na druhé straně nový starosta, s nímž je spojen bouřlivý stavební rozvoj a rozbušená korupce.⁷⁰ Josef Laichter našel inspiraci ve svém rodném městě Dobrušce, kde v té době probíhal litý boj jeho otce⁷¹ s dobovým starostou města Josefem Archlebem⁷². Načež Masaryk později přišel s dalším jménem posledního autora. Bohužel bylo za čas právě spojené s poslední aférou v době příprav. Byl jím jeden z dalších mladých politiků, prosazujících se v Národní straně svobodomyšlné, též poslanec vídeňského parlamentu, dr. Karel Kramář. Za redakci poslal nabídku ke spolupráci na prvním čísle hlavní redaktor, tedy Masaryk. Zprvu se nakladateli nezdálo jméno Kramáře dost zvučné, ale po naléhání Čády st. se všichni přiklonili ke spolupráci. Aby se všechno urychlilo, tak Laichter napsal krátký telegram, ve kterém žádal Kaizla o pomoc při získání svého poslaneckého kolegy pro příslib spolupráce s Naší dobou. Do dnešních dnů se bohužel nedochovala Kaizlova odpověď, takže s určitostí nelze říct, jestli zmiňovaná přímluva vůbec proběhla. Na konci června přišla z Vídně krátká odpověď o pár řádcích, v nichž stálo, že Kramář souhlasí s dodáním jednoho článku do rubriky Rozhledy vnitřní.⁷³ Tato část měla veřejnost informovat o české politice, řízené na Říšském sněmu a věcně vysvětlovat politický posun českých věcí, s tím také související i přijaté nové zákony pro Předlitavsko. Uběhlo pár měsíců a v polovině srpna dostal Laichter s Masarykem první stránky chystaného příspěvku s názvem Tři léta české politiky z pera Karla Kramáře.⁷⁴ Po přečtení stati bylo každému jasné, že obsahově je to celé jednostranně zbarvené s tendencí k útoku na Březnovského a Grégra. Vedoucí redaktor okamžitě rozhodl o stažení článku, pro velkou politickou jednostrannost a nevyváženost. Laichter už od začátku tušil jisté riziko, s čímž souvisela Kramářova žurnalistická neobjektivnost. Masaryk, poté 14. srpna zasílá do Bystřičky dopis, ve kterém Kramářovi vysvětluje své důvody pro nepublikování jeho příspěvku. Dále se zmiňuje o subjektivním politickém názoru, s nímž se Naše doba nemůže spojovat, v článku mělo pouze zaznít neutrální politické zpravodajství z jednání Říšské rady. Nikdo z redakční rady nemohl předvídat, jaké důsledky to bude mít. Kramáře se celá událost osobně dotkla a nechal po Kaizlovi

⁷⁰ Josef LAICHTER, *Sychrova éra. Román ve třech částech*, Praha 1893.

⁷¹ **František Laichter st.** (1828–1897) byl otcem Josefa a Jana Laichtera. Zastával funkci dobušského starosty v letech 1865–1886.

⁷² **Josef Archleb** (1843–1913) zastával post dobušského starosty v letech 1887–1897. Byl také prvním mecenášem malíře Františka Kupky.

⁷³ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 29–30.

⁷⁴ *Korespondence Masaryk – Kramář*, s. 236–237.

vzkázat do Prahy, že se spoluprací končí a ať, už od něho nečekají ani čárku. Když si vezmeme, že ani ne za měsíc chtěl Masaryk napsat podobný článek na obhajobu svých přátel, je v této věci možné vidět sebestřednost, kterou hlavní redaktor předvedl. Laichter se v budoucnu vyvaroval takovýchto politicky zabarvených afér, protože věděl, s jakými těžkostmi jsou spojeny.⁷⁵

Mezi tím Drtina dokončil svůj příspěvek a zaslal jako první ke schválení redakci všechny materiály, které zpracoval. Hlavnímu redaktorovi se nezdály některé pasáže v článku a chtěl je probrat přímo s Drtinou, ale Laichter se se zcela se statí ztotožnil a přesvědčil Masaryka, aby ponechal původní text bez dalších úprav. Společná spolupráce se začala vyplácet a na prvotní neshody se zcela zapomnělo. Redakce se opravdu na konci září semknula a usilovná práce přinášela prvotní výsledky. Schválil se úvodník i Drtinova práce a snad skoro od každého přislíbeného dopisovatele přišel na začátku října rozsáhlý konspekt jeho textu. A tak mohl Laichter se svým bratrem Josefem dát dohromady skicu, jak asi bude vypadat obsah prvního čísla a reálně se tedy uvažovalo o 20. říjnu 1893, jako o datu, kdy celá revue spatří světlo světa.⁷⁶

Laichter se s Masarykem domluvil, že v prvním čísle vyjdou jeho tři články.⁷⁷ Měl se zabývat rubrikou obzor časopisů, kde se čtenáři mohli podrobně seznámit s vycházející beletrií a odbornou literaturou, kterou autor článku kriticky zhodnotil. Vůbec s celou touto rubrikou byl od začátku problém, redakce totiž nesehnala dopisovatele, který by svou odborností a fortelem zmíněné články koncipoval. Z prvopočátku se přihlásil Jakubec, jenže když poslal do redakce svou anotaci. Laichter poznal, že celý přehled je dost strohý, a nenašel tam podle něho knihy, o kterých by stálo se zmínit. Už v této době si jako budoucí nakladatel vybudoval značný přehled o vydávaných dílech, mnoho z nich přečetl, nebo se nechal informovat od svých přátel ze spisovatelského prostředí, potažmo akademiků. Po věcné konzultaci s Masarykem jako s hlavním redaktorem usoudili, že bude nejlepší, když určitou dobu povede tuto rubriku sám Masaryk. I v budoucnu se obzor časopisů zdál být nejslabší

⁷⁵ *Korespondence Masaryk – Kramář*, s. 237–239; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

⁷⁶ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Korespondence s bratrem Josefem.

⁷⁷ *TGM Naše doba*, s. 196–203.

částí celé Naší doby.⁷⁸ Masarykovi vydržela tato starost až do třetího ročníku, kdy se poté žezla chopil zase Jakubec, ten na naléhání Laichtera zmíněnou rubriku převzal. I po změně se stále nedařilo pozvednout čtenářský zájem od odběratelů, a proto se na začátku šestého ročníku rozhodl nakladatel předat veškerou odpovědnost o sepisování knižních recenzí svému bratrovi Josefovi, který jako příležitostný spisovatel mohl mít větší cit pro odborné posouzení vydávané beletrie.⁷⁹ Nakonec počátkem devátého ročníku přestal být o tuto část Naší doby zájem a po Laichterově posouzení byla kritika periodik vyňata z obsahu. Po několika letech se s ní zase začalo, ale už v jiném časopise, a to od roku 1900 vydávané České myslí. Dále v prvním čísle Naší doby dal Laichter tedy Masarykovi za úkol starat o tuto část, která po schválení měla jednu stránku. Článek byl rozdělen do dvou částí, v první se autor v krátkosti zmiňuje o příspěvku v Květech z pera Františka Vaňka o lidojedství, kde se čtenáři mohli dočíst o základních znacích kanibalismu, a o studii Richarda Andreeho⁸⁰, který uvádí, že na konci 19. st. žije na světě 5 ½ milionu lidožroutů. Druhá část byla optimistější, oproti předchozí. Laichter navrhl Masarykovi, ať se podívá do Rozhledů, v nichž vyšel článek o volebním právu žen ve světě. A tak se čtenáři Naší doby mohli dočíst, jak po malých krůčcích probíhá volební zrovnoprávnění žen s muži, když např. v americkém Wyomingu měly ženy možnost navštěvovat všechny druhy škol a také se mohly nechat volit a být zvoleny do všech státních i veřejných institucí. Dále hlavní redaktor obstaral zajímavosti do části, která se nazývala tzv. Zprávy, v nichž chtěl Laichter, aby zazněly věci probírané v zahraničí. V úvodu zaznělo vydání ruského sborníku Literaturnyje čtenija, kde Masaryk uvádí významné studie, jež ho zaujaly, a dává důraz na jednu, která je podle něho zásadní, a to od Sergeje Arkaděviče Andrejevského⁸¹ o přehledu literárních děl Dostojevského.⁸² Zbýlý prostor byl věnován zase ženské otázce, ale teď z jiného úhlu, a to konkrétně o možném přístupu žen k vysokoškolskému vzdělání ve světě. Uvádí v něm různé příklady ženského vzdělání v mnoha evropských zemích, kupříkladu v Rusku nebyla možnost, aby se ženy vzdělávaly na univerzitách, ale jiné to bylo u francouzského

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 196–203.

⁷⁹ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30.

⁸⁰ **Richard Andree** (1835–1912) byl německý geograf a etnolog zabývající se kmeny na Nové Guinei.

⁸¹ **Sergej Arkaděvič Andrejevskij** (1847–1918) byl ruským literárním kritikem, který žil na přelomu 19. a 20. století.

⁸² *TGM Naše doba*, s. 196–203.

liberálního školství, kam měly přístup i mnohé cizinky. Masaryk poukazoval i na postupný rozvoj britského školství a jeho pohledu na ženskou otázku, zhruba ještě kolem roku 1860 bylo nemyslitelné, aby dámy mohly navštěvovat takové univerzity, jako jsou Oxford či Cambridge. Ale stačil třicetiletý posun a medičky mohly začít navštěvovat přednášky na lékařské fakultě. Filozofická fakulta přijímala stále více posluchaček a procentuální podíl žen na vysokých školách se pomalu zvedal. Zajímavé opravdu bylo zakončení článku, v němž se Masaryk snažil číselně vyjádřit, kolik žen studuje na pařížských vysokých školách a jaký počet z toho tvoří cizinky, a došel k výmluvným závěrům, protože více jak sedmdesát procent posluchaček tvořily ženy z jiných evropských států.⁸³ Když si čtenář Naší doby přečetl Masarykovy články, muselo mu dojít, jakou problematikou se autor zabývá. Jak je obecně známo, tak Masaryk byl velkým zastáncem emancipace žen a jejich přístupu k univerzitnímu vzdělání, ale už menší povědomí je o tom, že se s touto myšlenkou hodně ztotožňoval i Laichter. Z dopisů, které přicházely v průběhu příprav do redakce, byly některé i od Charlotty Garrigue Masarykové, nabízející své příspěvky do nově vznikající Naší doby.⁸⁴ Většina návrhů se právě zabírala ženskou otázkou, Laichter jako nakladatel věděl, že pokud tedy by mělo být chystané periodikum moderní, musí také sledovat stále více sílící emancipaci a přicházet s nejnovějšími zprávami o této záležitosti. Sám odebíral časopisy ze zahraničí a viděl rozvíjející se diskuzi nad tímto tématem a postupně se stával jeho velkým zastáncem. S Masarykem se shodli na tom, že první články z jeho pera se budou zaměřovat víceméně tímto směrem, načež mu Laichter pomohl s hledáním zahraničních podkladů pro vznikající příspěvky. Charlotta uveřejnila své materiály, až o něco později, objevily se v prvním i druhém ročníku pod pseudonymem CH.⁸⁵ Třetím a zároveň posledním článkem od Masaryka byl úvodník prvního čísla revue, nesoucí výmluvný název Naše doba, který vznikl i za velkého přispění Jana Laichtera a jeho bratra Josefa. Hlavní teze úvodu celého časopisu nesla dost známou Masarykovu myšlenku o zapojení českého národa mezi evropské národy a jejich humanizační propojenost. Z prvních přečtených vět vyvstává

⁸³ *Tamtéž*, s. 196–203.

⁸⁴ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory od (L – Š).

⁸⁵ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30; Charlotta MASARYKOVÁ, *Bedřich Smetana. Hudební studie*, Naše doba 1 (2), 1894, s. 30; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 172, Korespondence s Charlottou Masarykovou.

menší nuance z později vydané České otázky, v níž se zabývá nejen vyhraněním českého národa v evropském kontextu. Prvotní část nastiňuje filozofické pojetí Čechů a jejich dobové vymezení a řešení stávajících problémů v rámci evropského národotvorného procesu. Čtenář se mohl dočíst, že Naše doba bude pracovat co možná neobjektivněji a že po důkladné analýze chystaných materiálů bude následovat syntéza, která zaručí co největší přesnost předkládaných informací. Následnou část pomáhali tvořit Laichterovi, protože je víceméně postavená na obsahu periodika, o kterém byl nejvíce informovaný Jan Laichter, jako nakladatel. Sděluje, že se časopis bude nejvíce zajímat o dobové problémy a jejich možné společenské řešení, nadále informuje o jednotlivých rubrikách, s nimiž se odběratel později seznámil. Kupříkladu v rubrice Beseda se lidé mohli těšit na volnější rozpravu o důležitých politických, ale i společenských problémech konce devatenáctého století. Rozhledy se věnovaly zase důležitým sociálním a vědeckým otázkám v tuzemsku a zahraničí. A velmi důležitou částí se měly stát kritiky divadelního, ale i výtvarného umění vycházející před tím v Athenaeu s rozšířením o věcnou kritiku vycházející naší, ale i zahraniční beletrie, ale jak se později ukázalo, tato rubrika se hned z počátku stala tou nejméně obsahově vyváženou částí.⁸⁶

V závěrečné fázi příprav se rozhodlo, že dalším příspěvkem, který se objeví v prvním čísle, bude stať třetího z redaktorů Naší doby, a to článek prof. Josefa Kaizla o Etice a socialismu.⁸⁷ Počátkem června 1893 si Laichter vyměnil s Kaizlem mnoho dopisů, ve kterých řeší téma, jež by se hodilo do schématu celého čísla. Bylo nasnadě, že vhodný okruh se musí najít v politice, protože poslední zmíněný redaktor byl v této době říšským poslancem ve Vídni a měl blízko jak k hospodářským otázkám, tak ale i širšímu politickému rozhledu.⁸⁸ Laichter navrhoval zvolit aktuální tematiku, s níž si nevěděla rady celá Evropa, a to s otázkou širšího volebního práva pro dělnictvo. V této době se dělníci domáhají svých volebních práv na celém starém kontinentě a sociálně demokratické strany získávají na síle ve všech evropských zemích. Laichter jako nakladatel viděl v tomto ohledu tak trochu propojenost s Masarykovou

⁸⁶ TGM *Naše doba*, s. 196–203; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, nakladatel, inv. č. XIV/342, kart. 115, Korespondence s vybranými autory; AVIM Dobruška, f. Josef Laichter, spisovatel, inv. č. XIV/342, kart. 115, Korespondence, foto, Sychrova éra.

⁸⁷ Josef KAIZL, *Etika a socialism*, *Naše doba* 1 (1), 1893, s. 81.

⁸⁸ TÝŽ, *Z mého života*, s. 212–220.

otázkou ženského volebního práva. Oba tyto náhledy byly dost moderní, a pokud chtěl, aby jeho časopis se tedy opravdu stal pokrokovým, jak naznačoval v úvodníku, musel přicházet s liberálnějším pojetím článků v porovnání s ryze konzervativním náhledem dobových periodik. Jak volební právo pro dělníky, tak pro ženy se tedy mělo stát alfou a omegou obsahu prvního čísla. Když ještě k tomu všemu, nakonec Masaryk přidal rychle napsaný článek o poměrném zastoupení, bylo celé redakci jasné, že Kaizla požádají o sepsání ucelené zprávy o volebním právu pro dělnictvo. V dopise z 1. 6. 1893 adresovaném Kaizlovi v úvodu Laichter navrhuje zvolit, jako širší téma volební otázku s tím, že si k tomu může přidat jakoukoli svou osobní myšlenku, s kterou se ztotožňuje.⁸⁹ Následovala rychlá odpověď z Vídně určená přímo Laichterovi, z ní bylo patrné, že Kaizl s návrhem souhlasí a píše o velkém zájmu, s jakým sleduje rostoucí míru socializace dělnictva. Sám navrhl pensum, ve kterém chtěl propojit socialismus s etikou mezi společenskými třídami, psal, že už dlouho studuje Marxovu a Engelsovu práci a velmi ho zaujaly závěry plynoucí z jejich filozofie, jakožto liberál hledal odpověď na své politické názory. Laichterovi jeho komplexní rozhodnost a promyšlenost přinášely své ovoce, obklopil se lidmi, kteří mu vycházeli v mnoha věcech vstříc, a jejich profesní erudovanost zajišťovala kompaktní myšlenkovou jednotu v celé redakci. Koncem září roku 1893 zaslal Kaizl konečný návrh s prosbou o vyplacení honoráře, když si to celé přečetl Laichter, byl z článku nadšený a souhlasil s vyplacením smluvené částky, již už dávno vyčíslili v sepsané smlouvě o vzájemné spolupráci. Za osmistránkovou skicu inkasoval 16 zl., v případě většího objemu stránek autor získal daleko vyšší částku, v prvním ročníku se za šestnáctistránkový arch vyplácelo 28 zl.⁹⁰ Nakonec Kaizl svou práci pojal trochu sofistikovaně a některé pasáže byly, až moc filozofické, s tím byl nakladatel překvapivě spokojen a zapsal si k sobě poznámku: *„Prof. Kaizl mě mile překvapil svým umem, nepředpokládal jsem, že celý článek bude politicky zabarvený, a ono ejhle mnohé pasáže zdají se mi býti dosti filosofické. Šetrná propojenost, s jakou Kaizl vysvětluje postupný rozvoj socialismu v Anglii a Francii, se mi zdá mistrovsky zvládnutý, ani Masaryk neměl žádné výhrady, když jsem mu dal práci přečísti. Prokázal se býti velice schopným redaktorem naší*

⁸⁹ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 177, Korespondence a autory (A – K), Dopis určený Kaizlovi ze dne 1. 6. 1893.

⁹⁰ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Zápisky z ustanovující schůze Naší doby v roce 1893, Smlouva o spolupráci s redaktory.

společné revue s názvem Naše doba“.⁹¹ Ze zápisu je jasné, jak Laichter z pozice nakladatele hodnotil věcný obsah a přesné údajové vymezení. Masarykova vstřícná odpověď byla neočekávaná, když současně s Laichterovým zápisem probíhala i jedna z menších afér kolem politických příspěvků Karla Kramáře. Výše se uvádí, že redakce odmítla s poděkováním Kramářovy jednostranně zabarvené zprávy o vnitřní politice, v rámci R-U a Kaizlův příspěvek prošel bez větších problémů. Laichter později svěřil Františku Drtinovi důvěrnou informaci ohledně Masarykových vztahů s dr. Kramářem, když v době, kdy spolupracoval s Naší dobou, neměli spolu moc přátelské vztahy. Masaryk svému bývalému poslaneckému kolegovi vyčítal příliš malou politickou vyhraněnost.⁹²

Protože v době uzávěrky vypadly Kramářovy články, rozhodl se Masaryk pro rychlé řešení a sepsal na poslední chvíli zprávu o poměrném zastoupení. Laichter se ze začátku obával obsahové strohosti článku od hlavního redaktora, přece jenom měl na sepsání necelé tři týdny, za tu dobu by podle jeho předpokladu nemohl sehnat dost materiálu. Vše se zdařilo a Masaryk svou úvahu o poměrném zastoupení odevzdal na začátku října, takže bylo možné ji zařadit do tisku. Po obsahové stránce se jevila stať jako velmi zdařilá. Obecně informovala o poměrném zastoupení do říšské rady, jaké jsou s tím spojená pozitiva a negativa, ale v úvodu se obsírněji zaobírá jednoduchými fakty. Popisuje jednoduše smysl poměrného zastoupení a co je všeobecné volební právo pro všechny společenské vrstvy a s tím spojené další záležitosti, jako kupříkladu být volen a možnost zasáhnout do politiky na všech stupních.⁹³

Posledním, kdo měl před vydáním snad největší starosti, byl sám Laichter a jeho bratr Josef. Všichni dopisovatelé měli pouze na starost to, aby v termínu odevzdali slíbený referát, ale práce nakladatele se zdála být asi nejsložitější. Co všechno se muselo zařídit, než se pustí do světa nové periodikum, by nikdo nevěřil. Koncem září, kdy už se zakončovaly poslední přípravné práce, se znenadání objevila ohromná tragédie.

⁹¹ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti, Poznámky z nakladatelství.

⁹² Josef KAIZL, *Etika a socialism*, Naše doba 1 (1), 1893, s. 81–92; *Korespondence Masaryk – Kramář*, s. 236–239; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 173–181; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1. Zápis z jednání Laichtera s Drtinou.

⁹³ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30–31; Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Poměrné zastoupení. Referát o nynějším stavu věci podle nejnovějších zpráv*. Naše doba 1 (1), 1893, s. 17–29; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

Smluvený tiskař odřekl na poslední chvíli dojednanou objednávku na osm tisíc výtisků a Laichter se ocitl rázem bez tiskárny. Nemohl jinak než poprosit svého šéfa Jana Ottu o možnost přebrání celého výtisku prvního čísla. Redakce kolem 18. září 1893 ukončila práce na rozvržení časopisu a pověřili Masaryka sestavením přibližné skici celého časopisu. Následně byl nucen ještě těsněji spolupracovat s Laichterovými, protože oni měli za úkol vytvořit formát a návrh obálky pro Naši dobu. Laichter před uzávěrkou obeslal všechny autory článků, jestli souhlasí s uveřejněním a zněním svých děl. Jediného, kterého nemohli sehnat, byl Jakubec, ten totiž odjel mimo Prahu a nikomu nedal vědět, kam vlastně odjíždí a kde by ho mohli zastihnout, ani doma nenechal adresu s místem pobytu. Zprvu se tato událost nezdála moc důležitá, ale pak se zjistilo, že ve vzájemné smlouvě bylo obsaženo to, že každý autor musí svou zprávu odsouhlasit, jinak by mohl vymáhat penále za zneužití jména. S tímto návrhem přišel při tvorbě smluv právě Jakubec, který už měl bohaté zkušenosti se zneužitím svého jména, a to během vydávání almanachu z jednoho sympozia. Drtina navrhl jednoduché řešení, rozjel se totiž za jeho manželkou a poprosil ji o informace, kde by našel jejího manžela. Jakubec v této době trávil volno na venkově, kde byl na letním bytě u svých známých. Nakonec odeslal dopis se souhlasem a omluvou, nezapomněl se zmínit, proč nikomu nic neřekl, využíval volného času k práci nad chystanou publikací a k tvůrčí inspiraci. Drtina ve svém dopise adresovaném redakci si vyžádal několikadenní odložení uzávěrky, poněvadž prý přišel na nové skutečnosti ohledně svého příspěvku a závěr se musí předělat. Nikdo ze zbývajících redaktorů nic nenamítal, stejně Masaryk v tuto dobu horlivě dopisovat svou stať o poměrném zastoupení a Kaizl psal Laichterovi o tom, že zamýšlí svůj článek přesunout do druhého čísla, tím by měl více času na rozšíření a zvěcnění všech svých úvah. Laichter pomalu začal věřit tomu, že datum, které si stanovili, tedy 20. října, se žádná Naše doba vydávat nebude. Po krátké poradě s bratrem vzkázal Kaizlovi, že přesunutí do druhého čísla nepřipadá v úvahu a případné rozšíření článku by nabouralo celý formát časopisu.⁹⁴

⁹⁴ Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Poměrné zastoupení. Referát o nynějším stavu věci podle nejnovějších zpráv*, Naše doba 1 (1), 1893, s. 17–29; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 173–181; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Dopis adresovaný rodině v Dobrušce k 18. 9. 1893; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence, dopis od Jakubce bez data.

V dopise datovaném k 18. září Laichter píše rodině do Dobrušky, že čtenářům se dostane do ruky velmi kvalitní čtení za rozumnou cenu, a chválí obsahovou stránku celého periodika, kde se snad na každé stránce objevují smysluplné myšlenky, nutící člověka k úpěnlivému přemýšlení. Dále prosí všechny o pomoc s nadepisováním adres odběratelů Naší doby, spolu s bratrem neměli šanci vše zvládnout sami, a proto se přidali i rodiče žijící v Dobrušce. Vždycky na začátku týdne poslal rekomando s příslušným seznamem adres do svého rodného města a příbuzní se přes týden postarali o to, aby další pondělí byly všechny obálky zpátky v Praze. Propagační leták už byl v této době na světě, jen stále nebylo jasné, kam ho všude rozeslat. Jednu z možností, kterou zakrátko využil, byla inzerce v novinách, taky se o ní zmiňuje v onom dopise domů.⁹⁵ U Otty nechal vytisknout malé plakáty a s bratrem je rozvěsili po blízkém okolí. Asi největší reklamou se stala propagační kampaň po knihkupectvích a knihovnách. Co nejvíce nabídek se rozeslalo během srpna a září, když se všichni vraceli domů z prázdnin. Laichter nejvíce doufal ve své přátele, kteří se mohli zmínit ve svém okolí, a též využil svých styků mezi knihkupci po celém území Čech a prosil je o pomoc s rozšiřováním zpráv o nově chystané kritické revui. Zde se opravdu zúročilo mnohaleté sbírání kontaktů ze všech oblastí veřejného života, z nichž některé zastávaly dost významné společenské posty, které teď mohl Laichter využít. Masaryk, jakožto hlavní redaktor se o chystaném časopise zmínil ve vědeckých kuloárech, s tím mu pomohl i Drtina a propagaci mimo území Čech obstaral Kaizl, který jako poslanec ve Vídni měl přístup k mnoha vlivným lidem. S tím vším tak trochu dopředu počítal, načež upozornil Kaizla, aby se nesnažil tolik šířit zprávy o Naší době mezi mladočechy, moc dobře si Laichter vzpomínal na mnohaletý novinářský boj mezi Herbenovým Časem a Národním listy Julia Grégra, už od svého přítele Otty leccos věděl o praktikách těchto bratrů. A nechtěl hned od začátku svádět nějaké šarvátky s kýmkoli z žurnalistického prostředí. Drtina v mnoha rozhovorech radil nakladateli, aby obeznámil všechny staré odběratele Athenaea s nově vznikající revuí a využil jejich zájmu, odebírat solidní společenský časopis. V závěru dopisu, zmíněném v úvodu odstavce, si Laichter stěžuje na skutečnost, která by mohla zhatit vydání Naší doby, byl jím vyhlášený výjimečný stav nad Prahou. Důvodem k vyhlášení se staly od května stále sílící lidové demonstrace a mítinky pokrokového hnutí vedeného

⁹⁵ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 180, Propagační tiskoviny nakladatelství.

Václavem Klofáčem⁹⁶ a Františkem Soukupem⁹⁷. Hrozilo, že c. k. úřady plánované vydání odloží na neurčito a mnohaměsíční práce přijde vniveč. O této starosti se zmínil Masarykovi a ten ho jen ujišťoval v tom, že se nemá čeho obávat, protože obsah periodika je zcela politicky neutrální, a i kdyby policie zasáhla, tak u odvolacích soudů by určitě vyhráli. Laichter neponechal nic náhodě a vydal se za svým bratrem Josefem, který zastával post finančního úředníka, a proto měl mnoho známých na místodržitelství, kde se nakonec o této události mohlo rozhodnout. Josef se nechal přímo informovat od svých přátel a ti ho ujišťovali, že žádný zákaz nebo problémy kolem Naší doby nikdo nezaznamenal. Jenže to ještě nebyl pomyslný konec, čekalo se na posouzení příslušného úřadu, který rozhodoval o nezávadnosti prvního čísla. Masarykova slova se záhy potvrdila a vydání už úředně nestálo nic v cestě.⁹⁸

Počátkem října 1893 se již opravdu zakončovaly poslední přípravné práce na Naší době. Laichter zaslal 10. října spěšný dopis k rodině do Dobrušky, ve kterém úpěnlivě žádal o pomoc s přípravami. V úvodu zprávy se zmiňuje o starostech, s nimiž se teď potýká. Sazba celého sešitu už byla skoro hotová, jenom po korektuře zaslali do tiskárny poslední článek, a to o Poměrném zastoupení z Masarykova pera. A za týden se začalo s tiskem. Dále se Laichter rozepisuje o tom, jak mu byl bratr Josef k ruce, bez něho by to celé nezvládl. Ten sjezdil skoro celou Prahu a nabízel ve všech pražských knihkupectvích a obchodech s novinami bratrův chystaný časopis a byl velice úspěšný. Jako finanční úředník měl kultivované, a přitom důrazné vystupování a dokázal budoucí odběratele přesvědčit o tom, jak je Naše doba pokroková a moderní ve všech ohledech a že budou mít jistý odbyt, protože lidi si nenechají tento časopis ujít. Díky této pili a umu svého bratra si Laichter mohl pochvalovat kupící se objednávky, když každým dnem přicházely stále další a další objednávací lístky, ze všech koutů Čech.

⁹⁶ **Václav Jaroslav Klofáč** (1868–1942) byl dlouholetým československým politikem a předsedou České strany národně sociální. Za první republiky byl několikrát ministrem.

⁹⁷ **František Soukup** (1871–1940) byl jedním z tzv. mužů 28. října. V době první republiky byl prvním ministrem spravedlnosti.

⁹⁸ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 173–181; Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 488–489; J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30–31; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 180, Propagační tiskoviny nakladatelství; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Dopis adresovaný rodině v Dobrušce k 18. 9. 1893; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

Jinak tomu nebylo ani s prvotními financemi, které, jak jinak, spravoval z velké části také Josef. V dopise Jan Laichter také píše o svém velkém údivu, když viděl, jak se rychle nashromáždily první peníze z objednávek, s takovým množstvím ani nepočítal. Tyto finance pokryly ze začátku zaplacení korektury a tiskárny, protože Jan Otto si písemně vyžádal platbu za tisk předem. Mohlo se snad zdát, že jeho bývalý vzor ještě stále svému zaměstnanci nevěří, že by pohledávku za výtisk neuhradil, ale opak byl pravdou, poněvadž si od každého nechal za své služby zaplatit předem. Za zmínku určitě stojí i to, že Otto dal na začátku příprav Laichterovi k dispozici 50 zl. na propagaci a počáteční výlohy. Popisovaná částka nakonec dostála svému účelu a redakce ji použila těsně před vydáním na inzerci v pražských denících. Takto velkorysý dar skoro nikdo nečekal, a zvláště ne Masaryk, protože se stále mylně domníval, že Ottovo nakladatelství nanejvýš zajistí výtisk periodika a to bude vše, ale jak se ukázalo, starý nakladatel projevil svůj zájem podpořit Laichterův dávný sen, a to se osamostatnit. I v dnešní době by byl malý zázrak, kdyby majitel podniku finančně podpořil v začátcích svého zaměstnance, který by začal podnikat a tvořil by novou konkurenci. A to na konci 19. st. byl tento jev o to vzácnější, protože ředitelé ani většinou nevěděli, kdo v jejich závodě konkrétně pracuje, natož aby s jednotlivými podřízenými měli osobnější kontakty, když ještě v této době byla sociální stratifikace dost silná! V souvislosti s Ottou se Laichter v dopise zmiňuje o další věci. Musí si pořád dávat pozor, aby nechodil dřív z nakladatelství domů, protože už jednou mu bylo písemně sděleno, že je tohle nepřipustné, vzhledem k pracovní morálce a atmosféře na pracovišti. Kolegové, kteří s Laichterem seděli v kanceláři, ochotně majiteli donášeli zprávy o pozdních příchodech, anebo dřívějších odchodech svého spolupracovníka. Otto na drby nikdy nedával důraz a dotyčné vždycky odbyl s tím, že ať se starají o své záležitosti. Meritem celého dopisu bylo ale něco úplně jiného. Rodinu žádá o to, jestli by nebyla tak laskavá a nepomohla mu, se stálým problémem, a to s nadepisováním adres odběratelů na obálky. Protože nakonec se sešlo tolik objednávek, že bratři Laichterovi nemohli tuto práci zvládnout sami. Děkoval jim za zářijovou zásilku obálek, kterou stihli včas nadepsat, a žádá je, jestli by nemohli obstarat poslední dva seznamy adres. Nadepisování obálek s osobními údaji profesorů a významnějších odběratelů dal za úkol svému příteli Josefu Moravcovi, který byl v této době významným pražským knihtiskařem a redaktorem mnoha českých novin. Rozhodl se tak proto, že Moravec

bydlel v Praze a Laichter potřeboval mít co nejdříve opsané všechny seznamy profesorů a význačnějších lidí, protože jako první měli získat v předstihu vůbec první výtisky Naší doby. Závisela na tom budoucí poptávka po tomto časopise. Když bude kladně hodnocen v odborných kruzích, tak v očích široké veřejnosti získá na popularitě a odbornosti a tím by se zvýšil počet odběratelů. Od začátku toto bylo Laichterovým programovým záměrem, protože co nejrychlejší kladná kritika z odborných kruhů zajišťovala Naší době upevnění jejího čestného místa mezi českými odbornými periodiky. Své rodiče v Dobrušce tedy žádal o zprostředkování obálek pro běžné odběratele, kterých bylo nepřehledné množství. Dále připojuje poznámku, ať si s prací pospíší, protože další týden jim pošle stejný počet jmen a bude je potřebovat zpět v Praze nejdéle 20. října, tedy na plánované datum vydání prvního čísla. Mezi posledními poznámkami píše o přínosné spolupráci s Masarykem, který mu je velkou oporou, neboť se na něho může obrátit s jakoukoli prosbou. V úplném závěru popisuje, jak už se těší na jaro, kdy už snad všechny starosti, jak doufá, nebudou tolik urgentní a bude se moc plně věnovat přípravám na svoji svatbu s Luisou.⁹⁹

Úplně poslední dopis, který Laichter odeslal do rodné Dobrušky před vydáním Naší doby, byl označen datem 15. října 1893. Je přímo adresován jeho druhému bratrově Františkovi a jeho manželce Marii. Na prvních řádcích si stěžuje na své zaneprázdnění, kdy nemá ani čas zajít na poštu, aby odeslal poslední seznam adres k opsání. Dále prosí o urychlené zaslání opsaných obálek se jmény odběratelů od A po M, poněvadž už chtěl zkompletovat první sešity k odeslání. Od 16. října už měl Laichter k dispozici první archy časopisu a mohl se přesvědčit, jak bude v reálné podobě vypadat první číslo. Pochlubil se svému bratrově i tím, že hned z Ottova nakladatelství běžel k Masarykovi s prvním vytištěným kusem a od něho rozeslal telegramy všem redaktorům a dopisovatelům, aby se ve večerních hodinách sešli v bytě hlavního redaktora v tehdejší Tomášské ulici. Popisuje, že se dostavili skoro všichni, kteří pracovali na úvodním čísle, a to jmenovitě: Jakubec, Masaryk s chotí Charlottou, dále Drtina, Čáda st., Tille, oba bratři Laichterovi a Moravec, jediný, kdo chyběl, byl Kaizl, ten měl zrovna důležité politické jednání ve Vídni. Na schůzce se projednaly jednotlivé články a hledaly se případné věcné nebo gramatické chyby v textech. Šlo jen přeci o to, aby

⁹⁹ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence rodiny Laichterovi, Dopis z 10. 10. 1893.

bylo všechno perfektní, protože se hrálo o prestiž. Vymezil se i čas pro případné nápady nebo výtky k prvnímu archu, pořád se mohla ještě změnit sazba a opravit určité části periodika. Jediný problém nastal s rozsahem příspěvku Charlotty Garrigue Masarykové¹⁰⁰, jež navrhovala, aby se celý článek rozšířil o původní rozsah, po následném zhuštění textu jejím manželem vypadly podle ní důležité souvislosti textu a zpráva ztratila svůj smysl. Jenže byl problém s tím, že by se musela rozšířit celá sazba o dalších šest stránek, a to by se nejen prodražilo, ale znamenalo by to odložení tisku o další dva dny, poněvadž příprava tisku nebyla v této době jednoduchá.

Nakonec došlo mezi manželi ke kompromisu a Masaryk slíbil své choti, že následující články se pokusí takto neredukovat. Jinak všichni přítomní byli nadšení z navrženého archu a shodli se na tom, že Naše doba se stane žádaným odborným periodikem. Dále se v dopise zmiňuje, že skoro všechny obálky z první partie už má zkompletované a čeká jen na poslední části od Moravce. Až mu je dodá, bude už mít úctyhodných dvanáct tisíc obálek. Bratrovi Františkovi do Dobrušky zaslal dalších osm set adres k nadepsání. Takže konečné číslo se tedy pohybovalo kolem třinácti tisíc rozeslaných čísel. V závěru se omlouvá za takové množství práce a ujišťuje rodinu, že to byla poslední práce, o kterou je prosil, více seznamů už naštěstí nebylo. Laichter zakončuje celý dopis touto citovanou pasáží: „*Josef bude asi psát v úterý, co se mu uvolní. Já končím dnes též. Věřu, že nevím, čeho bych se dříve chopil. Mám naději jenom, že Naše doba přijde dobře. Knihkupci jeví dost čilý interes. Tedy již v pátek poletí do světa Naše doba*“.¹⁰¹

Celkovou rekapitulaci toho, co je popsáno v této kapitole, by pro zpřehlednění měl osvětlit tento poslední odstavec. První číslo prvního ročníku Naší doby vyšlo tedy 20. října 1893, kdy na přední straně se mohli čtenáři dočíst to, že redaktory jsou doc. František Drtina, prof. Tomáš Garrigue Masaryk a prof. Josef Kaizl. Jako nakladatel byl prozatím uveden dr. Josef Laichter, protože Jan Laichter byl prozatím zaměstnán u Jana Ottý a nebylo by vhodné uvádět Jana.

¹⁰⁰ **Charlotta Garrigue Masaryková** (1850–1923) byla manželkou T. G. M., a též byla velmi literárně činná a dopisovala do mnoha časopisů, jakými byly například Naše doba atd. Byla také členkou Československé sociálně demokratické strany dělnické.

¹⁰¹ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30–31; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence rodiny Laichterovy, Dopis z 15. 10. 1893; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Záznamy ze schůzek.

Výtisk zajistilo Ottovo nakladatelství v Praze a Naše doba vycházela jako měsíčník, obvykle o osmdesáti stranách, kdy předplatné na celý rok stálo 6 zl. a 50 kr. a samostatné číslo 56 krejcarů. Obsahové rozvržení prvního vydání se poskládalo takto: „1) *Bratří Karamazovi, lit. studie od A. Andrejevského přeložil a seskládal T. G. Masaryk, Poměrné zastoupení ref. T. G. Masaryk, Bedřich Smetana hud. studie od CH* 2) *Beseda* 3) *Rozhledy časové: politika vnitřní, zahraniční, rozhledy sociální* 4) *Hudba* 5) *Úvahy a kritiky* 6) *Zprávy* 7) *Obzor časopisů*“¹⁰². Takovouto poznámku si z 20. října pro sebe zaznamenal Laichter do svých pamětí. V časopise se také objevila drobná inzerce, a to jmenovitě na Ottův slovník naučný a dále na druhé vydání Dějin Prahy od V. V. Tomka. Jako kontaktní adresa se uvedla adresa bytu Jana Laichtera, tedy Královské Vinohrady ulice Dobrovského číslo domu 10.¹⁰³

¹⁰² LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Poznámky Jana Laichtera k vydání prvního čísla Naší doby s datem 20. října 1893.

¹⁰³ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 27–31; Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Poměrné zastoupení. Referát o nynějším stavu věcí podle nejnovějších zpráv*, Naše doba 1 (1), 1893, s. 17–29; Josef KAIZL, *Etika a socialism*, Naše doba 1 (1), 1893, s. 81–92; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Zápisky z ustanovující schůze Naší doby v roce 1893; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Poznámky Jana Laichtera k vydání prvního čísla Naší doby s datem 20. října 1893.

3. Od druhého čísla Naší doby po Laichterovo osamostatnění

První číslo se pomalu dostávalo mezi své odběratele a Laichter pokračoval na přípravných pracích k druhému číslu, jehož plánované vydání si stanovili na polovinu listopadu. Celá redakce netrpělivě očekávala první reakce na nový časopis, který si dal do vínku předsevzetí, že bude modernější a úspěšnější, než předešlé Athenaeum. S úvodními názory se setkal Masaryk na univerzitě. Všechny ohlasy by se daly rozdělit na dvě skupiny. První část předpovídala Naší době dlouhou budoucnost a velké množství čtenářů. K obsahové skladbě se vyjadřovali většinou pozitivně, jen jim chybělo větší množství dopisovatelů, přece jenom by články poté dostávaly širší rozměr, než když velkou část příspěvků sepíše jeden autor. Ale tato výtka nebyla určena Masarykovi, šlo jen o konstruktivní nápad, jak další čísla posunout kupředu. V odborných kruzích snad nejvíce ovací sklidila část, která byla označena pseudonymem CH. Skrývala se za ním hudební studie o Bedřichu Smetanovi z pera Charloty Garrigue Masarykové. Není dodnes jasné, proč své články označovala pseudonymem a nepodepsala se plným jménem. Podle názoru mnoha historiků může zatím být špatná zkušenost s manželovým bojem o Rukopisy, kdy se veřejně přiznal k autorství mnoha článků, což poté celou rodinu odsoudilo k veřejné dehonestaci. Laichterovi známí radili, ať si vyžádá více článků od autora pod značkou CH, že s takto moderní a zároveň čtivou studií se dlouho nesetkali. Velká část zmíněné první skupiny se nechala slyšet, že chválí celou redakci za to, že konečně vytvořili opravdu kvalitní českou odbornou revui, která u nás dlouho citelně chyběla. Laichter byl patřičně hrdý na reputaci, s níž Naše doba vstupovala do žurnalistického prostředí, ale byl i realista a věděl, že periodikum má stále hodně částí, které se musí zlepšit, a přece jenom tu byl i okruh odběratelů, kteří od nového časopisu čekali mnohem více. Pomyslná druhá skupina lidí, která už nezastávala tak kladnou linii ohlasů, si stěžovala na přílišnou strohost obsahu Naší doby. Články se zdály být bez hlubšího zamyšlení a informační aktuálnosti. Zprávy, jak z vnitřní, tak i ze zahraniční politiky neobsahovaly žádnou smysluplnost a politickou vyrovnanost a kritika, kterou obstarával sám Masaryk, neměla potřebnou úroveň, kterou by si zasluhovala. Většina lidí hlásících se k těmto názorům patřila do okruhu osobností, s nimiž Masaryk dlouhodobě polemizoval, jak už o Rukopisech, tak i třeba o politice, a ti vždycky využili jakékoli příležitosti, aby mohli

Masarykovu, ale v tomto případě i Laichterovu práci společensky poškodit. Jmenovat bychom mohli Václava Vladivoje Tomka¹⁰⁴ či Martina Hattalu¹⁰⁵, kteří hledali závdavky k tomu, aby mohli Masarykovu práci zdiskreditovat.¹⁰⁶

I redakce se v názoru na první číslo rozcházela. Laichter si do svých poznámek uvedl mnoho myšlenek, které ho napadly při diskuzích s jeho přáteli. Zaprvé byl pyšný, že se mu povedlo svést dohromady tak etablovaný kolektiv redaktorů, s nimiž mohl vůbec zrealizovat svůj vysněný plán, tedy vydávat kritickou revui. Obsahová stránka celého časopisu byla podle něho vyvážená a velmi tematicky pestrá, čtenář se mohl dozvědět široké množství informací z nejrůznějších společenských oborů a dobového dění. Práce s jednotlivými redaktory a dopisovateli byla nejen plodná, ale i bez sebemenších problémů. Musel bohužel dát svým kritikům za pravdu v jedné věci, a to v tom, že knižní a divadelní kritika neměla valné úrovně, protože se nepovedlo sehnat nikoho, kdo by se s přehledem vyznal v kritikách beletrie a divadelních her. Laichter chtěl původně oslovit i F. X. Šaldu¹⁰⁷, jenže toho v této době plně zaměstnával Ottův slovník naučný. Masaryk nepsal špatné kritiky, ale nebyl to lingvista, a proto nedokázal plně vystihnout hlavní myšlenku posuzovaného textu a jeho posudky se vyznačovaly nejednoznačností a nevyhraněností. Ale jinak s ostatními články od Masaryka žádný problém Laichter neměl, ba naopak, přišly mu jako odborně zdařilé, a hlavně dobově aktuální. Dalším, kdo se také pozitivně vyjadřoval k práci celého redaktorského osazenstva, byl hlavní redaktor. Masaryk považoval Naši dobu za důstojného nástupce zaniklého Athenaeua a v mnoha věcech věřil, že svého nástupce dokonce překonala. V dopisech, které si vyměňovali s Laichterem, popisuje úlevu v tom, že už nemusí jako u Athenaeua zastávat zároveň pozici nakladatele a redaktora a cení si nakladatelské práce, kterou Laichter se svým bratrem odvedli, a je upřímně rád, že na jaře 1893 začal spolupracovat na této revui. Jediné, co ho mrzelo, že se ve zlém rozešel se svým bývalým poslaneckým kolegou Karlem Kramářem. Nakonec Masarykovo odmítnutí již výše zmiňovaných článků o vnitřní a zahraniční politice

¹⁰⁴ **Václav Vladivoj Tomek** (1818–1905) byl český historik a zastánce pravosti Rukopisů a též autor díla *Dějepis města Prahy*.

¹⁰⁵ **Martin Hattala** (1821–1903) byl slovenský slavista a jazykovědec a také zastával pravost Rukopisů.

¹⁰⁶ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 31–32; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 185; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Poznámky Jana Laichtera k vydání prvního čísla Naší doby.

¹⁰⁷ **František Xaver Šalda** (1867–1937) byl jedním z nejvýznamnějších českých literárních kritiků první poloviny 20. st.

z pera Kramářova se ukázalo být jako velmi prozíravé. Neboť vyhlášený výjimečný stav nad Prahou mohl zastavit přípravné práce na časopise právě z důvodu, že by inkriminované příspěvky zhodnotily c. k.¹⁰⁸ úřady jako politicky závadné.¹⁰⁹

Jedním z posledních redaktorů byl Kaizl, který svůj názor na časopis vyjádřil v dopise adresovaném Masarykovi s datem 20. října. Jeho pohled byl úplně jiný než ostatních v redakci, viděl v něm mnoho chyb a nedostatků. Periodikum se mu jeví jako hrozně chudé a neuspořádané, a proto ho neuspokojilo. Snad jedna studie se mu zdála jako poměrně zdařilá, a to příspěvek o Bedřichu Smetanovi. Nepostrádal slohový spád a literární uhlazenost, těší se na jeho pokračování v druhém čísle. Jinak článek o Poměrném zastoupení se mu zdá nedodělaný a hodně strohý, čekal by více názorů a odpovědí, když to vychází z Masarykovy filozofie. Nevidí v něm politické zamyšlení a hlavní argumenty pro a proti tvrzení, což se podle něho zkrátilo na pouhé základní konstatování faktů, z kterých skoro nic nevyplývá. Má-li být studie co k čemu, měla by obsahovat věcnost a pořádný základ, od něhož se vyvíjejí další a další úvahy. Dále se táže, proč se s Laichterem nerozhodli pro příspěvky dalších autorů, tím by se obohatil obsah a revue by získala na rozmanitosti. Takhle tam jsou nanejvýš čtyři autoři, kteří se dělí mezi sebou o všechny články. Jakubcův nebo i Vlčkův konspekt se mu zdál mnohem aktuálnější a tematicky různorodější, takhle více než v polovině studií se rozebíralo pouze volební právo a jeho společenský dopad na politiku. K literární a divadelní kritice se ani nevyjadřoval a pouze konstatoval, že je vidí jako „*chud'oučké*“¹¹⁰. Úvodník je podle jeho slov velmi obecný a postrádá hlubší zamyšlení nad cíli a směřováním Naší doby. A konečně politické přehledy se nezdály být špatné, ale pro druhé číslo by radil drobnější tisk, protože se tam potom dostane více informací. Na závěr uvádí prosbu, která zní takto: „*Dejte prosím více do 2. čísla, ať to více táhne – já se bojím, že prvé bude málo působiti a sobě půdy zjednávat*“.¹¹¹ I když vypadají Kaizlovy názory jako kritika, která je v některých ohledech dost tvrdá, není tomu tak,

¹⁰⁸ c. k. bylo zkrácené označení pro císařské a královské úřady.

¹⁰⁹ *Korespondence Masaryk – Kramář*, s. 236; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 184; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Dopis adresovaný rodině v Dobrušce k 18. 9. 1893; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 177, Korespondence a autory (A – K), Krátké zprávy mezi Laichterem a Masarykem; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

¹¹⁰ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 185.

¹¹¹ *Tamtéž*, s. 185.

chtěl jen poukázat na nedostatky, jež se můžou v dalších číslech vylepšit a mohou vést Naší dobu k vyšší prodejnosti a také čtenářské zajímavosti.¹¹²

S Laichterem se osobně spojil kolem 25. října sám Drtina a nabízel mu schůzku v kavárně Union, kde by společně shrnuli závěry z prvního čísla a pomalu začali s přípravou a rozvržením následujícího čísla. Laichter okamžitě odpověděl a se všemi navrženými body souhlasil, jen prosil o shovívavost s výběrem data setkání, poněvadž si potřeboval připravit podklady a poradit se nejdříve s Masarykem. K spěšnému lístku připojil i prosbu s tím, jestli by mohl společně s ním přijít i bratr Josef. Přece jenom v této době byl Janovou pravou rukou a bez něho by některé nakladatelské starosti sám nezvládl. S Josefem se viděl každé odpoledne po práci, pokračovali s návrhy na druhé číslo, takže neměl starost s tím, že by ho nesehnal a nemohl se ho zeptat, jestli ho doprovodí na schůzku s Drtinou. Setkání se tedy uskutečnilo 28. října ve zmiňované kavárně Union. Drtina začal s výtkami od Kaizla a snažil se nalézt řešení, které by pozvedlo úroveň periodika. Všichni tři se shodli na tom, že v listopadovém čísle bude bezpodmínečně obsaženo více autorů, aby tematika celé revue byla co nejvíce pestrá. Sám zhodnotil úvodní Naší dobu jako precizně propracovanou, proto nechápal takové množství kritiky od Kaizla. Jako každý redaktor měl možnost se k celému archu před tiskem vyjádřit. Laichter mu poté vyjádřil svůj názor na to, jak to všechno vidí. Bylo mu jasné, že Kaizl nemohl zapomenout Masarykovi vyškrtnutí Kramářových článků. I když všechny kolem sebe ujišťoval, že mu do této události vůbec nic není, Laichter z pozice nakladatele nutnou chvíli pozoroval, jak se pomalu mění vztahy mezi těmito dvěma redaktory. Poté pokračovali rozpravou nad jednotlivými příslibenými částmi a jejich postupným zařazením do obsahu. Od Masaryka se dochoval krátký lístek, s kterým poslal Laichtera do kavárny, jenž obsahoval krátkou zprávu o tom, že úvodník na Kaizlovu připomínku rozšíří o nejméně další tři strany.¹¹³

Hned po vydání prvního čísla se redakce pustila do práce na dalších člancích, kterých už měli poměrně dost. Laichterovi se pomalu zvyšoval počet odběratelů

¹¹² *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 185; *Tamtéž*, s. 190; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 177, Korespondence a autory (A – K).

¹¹³ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 184; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Záznamy ze schůzek; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence, Malý lístek se záznamem Masarykova rozhodnutí; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 1, František Drtina.

žadajících o zaslání nové vědecké revue. Ve svých dopisech do Dobrušky si posteskl, že jich čekal daleko víc, ale bratr Josef ho ujišťoval, že takováto poptávka po novém časopise je zcela adekvátní a že nemusí mít strach z případného nezdaru celého periodika. Každý den mu přicházely stále nové a nové listky s přihláškami k odběru, není se čemu divit, úvodní vydání získalo na venkově i v Praze na velké popularitě. Články pojednávající o volebních otázkách se staly velmi aktuálními a skoro každý si chtěl přečíst, co to vlastně znamená poměrné zastoupení a jak celou záležitost popisuje Masaryk. V okolí Dobrušky se zvýšil zájem po vydání Naší doby abnormálně, rozkřiklo se, že nakladatelem je mladý Laichter, a každý si chtěl přečíst jeho vznikající dílo. Načež pokračovaly objednávky z nedalekého Rychnova anebo Nového Města nad Metují, zkrátka lidi věnovali pozornost tomu, co jim přišlo nové a zajímavé, a to zprávy všeobecně o volbách v této době vzbuzovaly. Laichter psával domů rodičům, ať Naši dobu rozšiřují mezi své známé, mohli jim ji na krátko zapůjčit, ale pro něho bylo důležité, aby odeslali objednávku a mohli tak odebírat svůj sešit. V Praze byl hlad po nové revui snad ještě vyšší, každý v této době sledoval rozvíjející se otázky, které hýbaly společností. A přece jenom svým vnitřním penzem a slohovým zpracováním byla Naše doba převážně určena odbornějším kruhům, než se nacházely v Dobrušce a jiných menších městech, i když v úvodním propagační tiskovině se psalo, že tato revue bude určena široké veřejnosti, rozumějme tím úřednictvu, učitelstvu a dalším neméně velkým společenským skupinám. Na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě také se zájmem sledovali široké obsahové pojetí nového periodika, z logických důvodů byla větší část odběratelů z české části, která se v roce 1882 pomyslně oddělila od německé části. Velkou zajímavostí byla krátká zpráva na jednom lístku od Laichtera, ve které jsou popsány informace o tom, že si od Masaryka koupil úvodní číslo i prof. Ernst Mach¹¹⁴, který patřil v této době v německé části univerzity mezi největší osobnosti. Takže i německy mluvící vědci a intelektuálové projevovali chuť se seznamovat s novými českými odbornými periodiky, i když společenská nevraživost

¹¹⁴ **Ernst Mach** (1838–1916) byl profesorem pražské Karlovo-Ferdinandovy univerzity a pozdějším rektorem německé části. Jeho hlavním oborem byla teoretická fyzika a filozofie.

mezi Čechy a Němci v polovině 90. let dosahovala vrcholu, a to hlavně díky Taaffeho¹¹⁵ reformám a výjimečnému stavu vyhlášenému nad Prahou.¹¹⁶

V již zmiňovaném dopise z předešlého odstavce Laichter dále informuje o tom, že rozesílání prvních výtisků šlo velice pomalu vzhledem k velkému počtu adres, kterému mu v Dobrušce pomáhali nadepisovat. Musel čekat, než si první odběratelé přečetli nový časopis a zaslali mu ho zpět, a až poté ho mohl šířit dále. První číslo vyšlo nákladem osmi tisíc kusů, což Laichterovi nestačilo pokrýt počáteční zájem, a proto se musel uchýlit k tomuto problematickému řešení. Dohodl se většinou s pražskými zákazníky na tom, že mu po prostudování periodika vrátí své sešity zpět k další distribuci, jelikož šlo většinou o knihkupce a pražskou vědeckou společnost, nikdo v tom neviděl větší problém, našli se i jedinci, kteří s tímto nesouhlasili, a proto Laichterovi nezbývalo nic jiného než jim revui nechat. Jako kompenzaci několika odběratelům snížil smlouvenou cenu z každého archu, poněvadž to bylo v jeho očích spravedlivé a dohodl se tak již i s celou redakcí. Z Dobrušky a okolí mu mnoho známých také vyšlo vstříc a přečtené kusy mu posílali zpět do Prahy. Tento postup viděl u mnoha vydávaných děl v Ottově nakladatelství, a to kupříkladu u Zlaté Prahy¹¹⁷, kdy v polovině 80. let se sám podílel na pracích kolem jejího vydávání. Otta ji takto šířil mezi své odběratele, a právě proto radil Laichterovi, ať to zkusí udělat podobně, protože sám věděl, jaké to bylo, když zpočátku vycházel s omezenými financemi. V prvních dnech po vydání Naší doby, chodil skoro každý den Josef na poštu pro peníze, které utržili za rozesílané sešity, a z toho denní příjem dosahoval částek mezi dvaceti, až padesáti zlatými. S tím, že za celý listopad vybrali sumu přesahující tisíc zlatých, což odpovídalo dobře se dařícímu periodiku, však se také o všem Laichter nezapomněl rozepsat v dopise domů. Popisoval v něm mimo jiné vše, co se tu na předešlých řádcích rozebírá, ale také též k tomu připojil poznámku, že ke konci měsíce

¹¹⁵ **Eduard Taaffe** (1833– 1895) byl předlitavský předseda vlády, v jehož funkčním období byla snaha provést mnoho společenských a politických změn mezi Němci a Čechy.

¹¹⁶ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920, Dopis psaný Janem Laichterem do Dobrušky v listopadu 1893; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 180, Propagační tiskoviny nakladatelství; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 179, Výměny knih a časopisů, Laichterův lístek s poznámkou o prodeji.

¹¹⁷ **Zlatá Praha** byl český ilustrovaný časopis, který vycházel v letech 1884–1929 v Ottově nakladatelství. Čtenáři se v něm mohli dočíst o nově vydaných knihách, především z oblasti beletrie, ale byl také doplněn krátkými romány, pro pobavení a šíření osvěty.

to bude už s přicházejícími penězi poněkud horší, protože už nebude skoro co rozesílat. Připojil též pár vět o tom, jak spolu s Josefem nestíhají nic jiného než administrativní práce a připravování rozložení článků pro tisk a skoro každý den pracují do půlnoci a kvůli tomu Josef musel odložit všechn svůj čas, který chtěl věnovat novému románu.¹¹⁸

Jako nakladatel Laichter opravdu neměl času nazbyt, jen co dokončil rozesílání prvního čísla, plně ho zaměstnala práce na dalším vydání. V Ottově nakladatelství toho bylo také hodně, protože právě vrcholily přípravy kolem vydání Ottova slovníku naučného a doma byl zavalen starostmi spojenými s Naší dobou. Nebylo to lehké období, něco podobného zažil při přípravách úvodního archu, ale v listopadu 1893 bylo všechno mnohem hektičtější a urychlené, přece jenom musel zvládnout mnohem více práce za kratší období. Vždyť na rozvržení a vybrání článků měla redakce víceméně měsíc s tím, že každý redaktor musel souhlasit s navrženými úpravami víceméně za pochodu. Když měl někdo připravenou připomínku k obsahu či rozvržení jednotlivých stránek, musel dodržet pevně stanovená data, která vyžadoval Laichter. Záviselo na tom víceméně všechno, protože minimálně týden před vydáním se posílal sešit do tiskárny na sazbu, po které se začalo s tiskem. Všechny tyto věci zařizoval nakladatel zcela sám, Masaryk mu pouze pomáhal s navržením a poskládáním archu do sebe, ale na pozdější dílčí úpravy byl Laichter odkázán pouze na sebe a bratra. Problém, který se naskytl u druhého čísla, byl poměrně komplikovaný a narychlo ho řešila celá redakce, a to i Kaizl z Vídně. Šlo tehdy o stránkování sešitu, poněvadž dodané studie od oslovených autorů měly velké množství stránek a jeden arch mohl mít v rozmezí od osmdesáti do šestaosmdesáti stran. Větší rozsah článků byl velkou komplikací, protože s větší sazbou se zvyšovala i cena za tisk a Otta si účtoval s každou stránkou navíc nemalé částky, což si Laichter v začátcích nemohl dovolit. Proto se dohodl s Masarykem, že zkrátí své články, a to konkrétně o jednu stranu úvod, který měl pokračování z prvního čísla a obsahově rozsáhlejší rubriku Obzor časopisů, ve které

¹¹⁸ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920, Dopis psaný Janem Laichterem do Dobrušky v listopadu 1893; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 181, Korespondence s odběrateli; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 182, Korespondence s odběrateli; AVIM Dobruška, f. Laichter Josef, spisovatel, inv. č. XIV/233, kart. 115, Korespondence, foto, Sychrova éra 1877–1949.

se obšírně rozepisoval o bezpočtu článků ve Zlaté Praze a Lumírovi.¹¹⁹ Proti se postavil jenom Kaizl, chtěl totiž, aby obsahový rozsah zůstal beze změny, přišel mu tak časopis čtivější a koncepčně propracovaný. Obával se totiž toho, že by zkrácení některých článků vedlo k problémům, na které poukazoval již v minulém vydání. Nakonec byl přehlasován a dodržel se osmdesátistránkový rozsah.¹²⁰

Když se ke konci roku 1893 Laichter plně oddával Naší době, nemohl se zcela zkoncentrovat na to, aby podával jak v nakladatelství, tak v nakladatelské práci stoprocentní výsledky. Myšlenkově byl totiž velmi rozpačitý, protože celou dobu myslel na blížící se svatbu s Louisou Mazurkovou, kterou potkal právě v Ottově nakladatelství, kde pracovala jako úřednice. V dopise, který byl adresován jeho bratrovi Františkovi, ke dni 22. ledna 1894, se o tom takto zmiňuje: „*Pomalu bude konec agitace a pak, už budu ženat, také mi v něčem pomůže moje drahá polovice. Pravda je, že starosti a práce s časopisem úplně do pozadí zatlačují myšlenky na ženitbu. A bude to brzy jiné*“.¹²¹ Z předešlých řádků je nasnadě, že Laichter spoléhal na to, že mu po svatbě bude též k ruce jeho budoucí manželka, tedy aspoň proto, aby pomáhala s domácností a menšími administrativními pracemi spojenými s revuí. V mnoha dopisech adresovaných rodičům nebo bratrovi Františkovi se Jan vyjadřuje k tomu, jak už časově nezvládá domácí práce, a bratr Josef, který s ním v té době bydlel, se také neměl čas starat o chod domácnosti. Došlo to až do takového stádia, že si k sobě nemohli už nikoho zvat a museli si najmout přechodně paní na uklízení. Zprvu by se zdálo, že je zcela zbytečné se na předešlých řádcích rozepisovat o tom, jak Laichter nestíhal domácí práce, ale všechny tyto záležitosti totiž souvisely s jeho nakladatelskými povinnostmi. Protože veškeré redakční schůzky se vždy konaly v bytě někoho ze členů redakce, když byl na řadě nakladatel se svým bratrem, tak museli improvizovat a pozvat buď všechny do kavárny Union, nebo do vinohradské vinárny u Demínky. Změny opravdu přišly až po svatbě, která se konala na jaře 1894, poté vzala v domácnosti vše pevně do rukou

¹¹⁹ **Lumír** byl českým časopisem, který čtenáře informoval o novinkách z beletrie, byl i obohacen o mnohé zahraniční překlady různých literárních děl. Vycházel od pol. 19. st. s přestávkami do 30. let 20. st.

¹²⁰ *TGM Naše doba*, s. 204–225; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920, Dopis psaný Janem Laichterem do Dobrušky v listopadu 1893; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

¹²¹ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920, Dopis psaný Janem Laichterem jeho bratrovi Františkovi s datem 22. ledna 1894.

Luisa Laichterová a začala se starat nejen o domácí práce, ale byla manželovi opravdu k ruce i v nakladatelské práci. První roky totiž pomáhala manželovi s obchodní korespondencí a vyřizovala za něho menší zakázky a také zastávala pozici jeho sekretářky. Josefovi třeba ubyla starost s chozením na poštu a tříděním objednávek. Z Ottova nakladatelství Luisa ovládala psaní s diktováním, tak jí Jan čas od času nadiktoval zprávy pro své obchodní partnery.¹²²

Laichter, po domluvě s redakcí Masarykovi přidělil v druhém čísle pět krátkých témat, a to jmenovitě Besedu, Rozhledy vnitřní i zahraniční, Zprávy a Obzor časopisů. Každá rubrika měla maximálně pět stránek, protože se také muselo uvolnit místo pro další příspěvky. Ale v závěru příprav se muselo zasáhnout do stránkování z důvodu překročení počtu stránek na sešit, který byl určen pouze na osmdesát listů. Původně měl Masaryk v plánu publikovat šest článků, tím posledním byl doslov k Naší době z úvodního vydání. Ale nakonec na Kaizlovo a později Laichterovo naléhání se pokračování úvodníku přesunulo do třetího prosincového čísla. Tyto změny proběhly v samém závěru a musela se kvůli tomu zase měnit celá sazba, k těmto událostem, Otto jako majitel tiskárny, později dodal, že přesně takovéto průtahy zažíval i on, když začínal se svým nakladatelstvím, a připadalo mu směšné, jak se pomyslně historie opakuje. Dalším, kdo byl osloven, aby udělil souhlas se zveřejněním svého článku, byl Jan Jakubec se svým velmi zajímavým článkem s výmluvným názvem: Jak jsme oslavili Kollárovo stoleté jubileum. Posledním článkem, který se objevil v tomto čísle, nesl název Srbsko a Balkánský spolek od nejmenovaného autora, skrývajícího se pod pseudonymem J. T.¹²³

Masaryk, jak už bylo řečeno, se postaral o to, aby z jeho pera vzniklo pět článků. Na dalších řádcích se objeví krátké výtahy z jeho jednotlivých článků, na nichž bude vidět provázanost toho, jak spolu Masaryk a Laichter úzce spolupracovali při jejich vzniku. Začneme v pořadí prvním, tak jak to je později navrženo v obsahu revue.

¹²² J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 27–28; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920, Dopis psaný Janem Laichterem jeho bratrovi Františkovi s datem 22. ledna 1894; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920, Dopis psaný Janem Laichterem do Dobrušky v listopadu 1893.

¹²³ TGM *Naše doba*, s. 204–225; *Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální* 1 (2), 1893, s. 81–160; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

Byla jí rubrika s názvem Beseda. Čtenář se v ní seznámil se záměrem F. A. Šuberta, který měl v úmyslu v Praze zřídit Smetanovo muzeum. Masaryk na třech stranách rozváděl úvahu o tom, jestli je vůbec český národ připraven zřídit památník takovému velikánovi české klasické hudby. Poukazuje na to, jestli český národ je na takové duchovní výši, aby se mohl srovnávat s takovými národy, jakými jsou kupříkladu Dánové. Pro upřesnění nastiňuje Thorvaldsenovo¹²⁴ muzeum¹²⁵ zřízené ve 40. letech 19. století v Dánsku. Dále uvádí, že my, jakožto národ muzikantů, budeme mít Smetanovo muzeum a nejen jedno. V prvním budou k vidění nejrůznější předměty a věci spjaté se Smetanou a v druhém lidé poznávají duchovní rozměr skladatelovy osobnosti, tím autor myslel Národní divadlo (pozn. autora). Podklady pro tuto úvahu z velké části sehnal právě Laichter od svého starého přítele z Dobrušky, tehdy ředitele Národního divadla Šuberta. Hodně spolu také diskutovali nad jednotlivými částmi textu, z nichž některé později sám Masaryk upravil po věcných radách od nakladatele. Samotnému Laichterovi přišel tento příspěvek jako velmi aktuální, a hlavně velmi zdařilý. Referoval o tom i svému bratrovi Josefovi, že až si přečte odevzdanou skicu, tak bude ve všech směrech nadšený. Následující část se věnovala Rozhledům vnitřním. V Rozhledech vnitřních se nejvíce rozebírala otázka udržení Taaffeho vlády u moci. Stále méně návrhů se jí dařilo prosadit a sílící pouliční nepokoje mezi Čechy a Němci v Čechách hrozily, že přerostou ve vleklou politickou krizi, a to hlavně v táboře mladočechů. Velkou otázkou, kterou se musela zabývat vláda ve Vídni, byla volební reforma, za níž Taaffe v koalici bojoval. Na několika řádcích se též Masaryk zamýšlí nad tím, jak je možné, že R-U exekutiva musí dbát na to, aby chystaná volební reforma byla pochuti Trojspolku. A ptá se do pléna, jestli je vůbec možné se tímto zákonem zavděčit svým spojencům, když v Německu je právě na ústupu liberalismus a ruku v ruce s tím se zvedá nacionalismus s militarismem. Závěrem uvádí pár vět o postupně sílící maďarizaci úřednictva a učitelstva na Slovenku. Laichter se ukázal být v koncipování tohoto příspěvku nenahraditelný, protože to byl on, kdo požádal Kaizla, aby z Vídně poslal co nejaktuálnější zprávy přímo z parlamentu. Chtěl totiž mít, oproti konkurenci, co nejpodrobnější informace o chystaných reformách a zákulisních jednáních v koalici. Totiž Masaryk zrovna neměl v tuto dobu moc kladné vztahy s Kaizlem. Oba si zazlívají odlišný pohled na politiku a Kaizl stále nemohl svému

¹²⁴ Bertel Thorvaldsen (1770–1844) byl dánský sochař, který se stal národním symbolem.

¹²⁵ Thorvaldsenovo muzeum bylo zřízeno v dánském Copenhagenu v roce 1848.

bývalému kolegovi z vídeňského parlamentu zapomenout to, že bez jeho vědomí složil svůj mandát, když na něho v mnohém s Kramářem spoléhali.¹²⁶

Zahranční rozhledy byly oproti vnitřním poměrně krátké, také obsahové meritum neobsahovalo takové hluboké zamyšlení, jež se od Masaryka očekávalo. Celá zpráva se poměrně obšírně zabírala dvěma vojenskými uskupeními v tehdejší Evropě, a to všem moc dobře známým Trojspolkem¹²⁷ a Dvojdohodou¹²⁸. Poměrně široce Masaryk bilancuje o vojenské možnosti obou táborů, přibližně uvádí, kolik lidí žije na jedné či oné straně a jestli je vůbec možné případný vojenský střet vyhrát jen lidskými zdroji. Mnoho lidí podle něho tak činí a hledí na Rusko jako na vojenskou mocnost, s níž je potřeba se stůj, co stůj dohodnout, protože v počtu vojáků nemá v žádné jiné armádě na kontinentě konkurenci. Ale autor vidí i jiné faktory, které mohou miskou vah vychýlit úplně jiným směrem. Mezi tyto faktory patří třeba síla vojenské přípravy a finančního kapitálu. Příkladem uvádí Německo, které je bezesporu hegemone trojspolkového uskupení. Jeho válečné výdaje a finanční možnosti se zvyšují a v budoucnu může mít značné zdroje k prosazení svých plánů, a to nejen na území Evropy. Úplně opačný problém měli Italové, kteří byli bráni jako nejslabší článek z důvodu jejich nesourodého území, kdy na průmyslovém severu se rozvíjel průmysl a společenská úroveň a na jihu ještě stále přetrvávalo otroctví v nadneseném slova smyslu. Masaryk byl informovaný od svých přátel ze zahraničí, že na Sicílii stále pracují malé děti v dolech a nedostávají za práci ani pořádně zapláceno. O poměrech v zahraničí si nechával posílat zprávy od svých univerzitních kolegů ze všech evropských zemí a také spolu s Laichterem odebírali zahraniční časopisy, ve kterých se mohli dozvědět všechno, co potřebovali k napsání přehledu ze zahraniční politiky. Laichter plynule ovládal francouzštinu, a tak volně překládal Masarykovi francouzské deníky a magazíny, z kterých také čerpal inspiraci pro své úvahy. Ne, že by Masaryk neuměl francouzsky, ale neovládal ji tak bravurně, jako jeho kolega. Útržkovitě také sepsal rubriku, která se nazývala Zprávy. Poměrně stroze píše o novinkách v oblasti filozofie a dalších společenských věd ve světě.

¹²⁶ TGM *Naše doba*, s. 204–213; *Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální* 1 (2), 1893, s. 81–160; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 173–181; O. URBAN, *Česká společnost...*, s. 326–331; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

¹²⁷ **Trojspolek** byla aliance tří států, a to konkrétně Německého císařství, Rakousko-Uherska a Italského království v letech 1882–1914.

¹²⁸ **Dvojdohoda** bylo spojenectví Francie a Ruska vůči sílícímu Trojspolku.

Snad za zmínku stojí jen to, že se Masaryk v rámci slovanské vzájemnosti zmiňoval o zvyšujícím se zájmu o Komenského dílo v oblasti ruských literárních kruhů. Úplně poslední částí byl *Obzor* časopisů, v něm se čtenáři vždy dozvěděli krátké zprávy z vybraných tuzemských nebo zahraničních periodik. Na úvodních stranách rubriky Masaryk informoval o tom, že v Literárních listech píše o novém románu Přemysl Otakar II. od Žofie Podlipské¹²⁹, která tímto dílem uzavírá své mnohaleté bádání a studium. Dále sepsal odstavec ze Slovenských pohľadů, kde se dočetl, že na varšavské univerzitě měl přednášku prof. K. J. Grota, který zastává názor, že vyrovnání, které proběhlo v roce 1867 mezi Němci a Maďary, tak tyto dvě etnika stmelilo a spojila se proti všemu Slovanstvu. Dřív to bylo tak, že Maďaři pomáhali Slovákům proti rozpínavosti Germánů. V Masarykovi však vzbudil asi největší zájem článek v Lumírovi, odkud se nechal inspirovat jednou jeho částí k tomu, aby o něm sepsal zamyšlení na celou stranu. Rozebírá v něm velkou čtenářskou vyspělost Angličanů. Protože když si přečetl několik řádků jejich *Timesů*¹³⁰, tak nepřestával žasnout, kolik informací z celého světa, v sobě skrývají různorodé části tohoto časopisu. Velmi se mu zamlouvá to, že zájem jejich zpravodajství dbá i na to, co říká veřejné mínění, oproti tomu ve francouzských denících čtenář toto nenajde. Důvod vidí v tom, že v Británii je zvykem vydávat svůj článek anonymně, naopak ve Francii je každý příspěvek podepsaný, a proto může podle něho dojít k malichernostem a přemrštěnostem. V závěru úvahy je vidět pozoruhodný vliv, jenž Laichter určitě měl, na tyto řádky. Konec konců si každý může udělat svůj úsudek sám z následujících řádků: *„Přes toto množství listů v Anglii čtou se pilněji než kde jinde nové knihy. Knihy ty se kupují, nebo vypůjčují; povšimnutí zasluhují „knihovny oběžné“ – knihkupec za abonement posílá týdně, co vyšlo, abonent vybere si, co se mu líbí, a vrací po přečtení. Knihovny všude se zřizují; Gladstone¹³¹ řekl, zahajuje veřejnou knihovnu, že každé město již má svou bezplatnou knihovnu, jako má své obecní lázně. Vydávání děl klasických jsou laciná. Obdržíte Shakespeara asi za 50 kr.; veškery básně Miltonovy za tutéž cenu... Jest to věcí nepopíratelnou: za cenu pěkného klobouku lze vám opatřit si bibliotéku, kterou všickni knížata obchodní v středověku – Fuggerové¹³² i Medicejci – by nebyli mohli*

¹²⁹ **Žofie Podlipská** (1833–1897) byla česká spisovatelka a sestra spisovatelky Karolíny Světlé.

¹³⁰ **Times** jsou noviny vycházející ve Spojeném království od roku 1785.

¹³¹ **William Gladstone** (1809–1898) byl britským ministerským předsedou v rozmezí let 1868–1894 s malými přestávkami mezi těmito roky.

¹³² **Fuggerové** jsou německý bankéřský rod a posléze šlechtický rod pocházející z Augsburgu.

*soustřediti, třeba by byli všechno své jmění za ni dali“!*¹³³ Úplný závěr obsahoval už jen strohý výtah ze Zlaté Prahy, ve které se rozebírala skrytá společenská myšlenka obsažená ve Smetanově hudbě.¹³⁴

Obsah druhého čísla uzavíraly už jen poslední dva články, a to od prof. Jana Jakubce a neznámého autora skrývajícího se pod iniciály J. T. Příspěvek od Jakubce byl velmi čtivý a prokazoval se dějovým spádem, jak si k sobě zaznamenal Laichter. Shrnoval v sobě všechny oslavy a pietní akty, které proběhly za celý rok v mnoha českých městech na Kollárovu počest. Autor se také zamýšlel nad tím, jak je možné, že průběh pražských oslav proběhl úplně jinak, než tomu bylo třeba v Táboře, kde sám měl přednášku a proslov na náměstí. Popisoval úplně jiný duchovní prožitek, který cítil na táborských slavnostech. Lidé jako by na venkově měli větší zájem o své národní buditele, uvádí důvody pro svá tvrzení v tom, že chtějí sami zjistit, odkud vůbec ten dotyčný pocházel a co tak záslužného pro národ vykonal, že si ho připomínají. Naproti tomu v Praze se sejdou hosté na uspořádaném banketu nebo pietní akci s tím, že se pronese pár referátů za oslavovaného, poté proběhne přípitek a všichni jdou spokojeně domů, aniž by se zamysleli nad odkazem a zájmem, s kterým Kollár¹³⁵ hájil Slovany. Vidí v tom podobnost s výročím Komenského a vzpomínkovou akcí konající se předešlý rok, ta podle něho proběhla vůbec skromně, a to i možná z důvodu, že byla sledována c. k. úřady. Podle něho je velkým hendikepem u Čechů to, že od řečí mají daleko k činům. Snažil se svoje argumenty obhajovat tím, že v roce 1893 mělo dojít k slavnostnímu přenesení Kollárových ostatků z Vídně do Prahy, k čemuž nakonec nedošlo. Přisuzuje nezdar dobové politické situaci a nerozhodnosti české veřejnosti a vytýká jí, že by si měla stát za svými plány a sny. Když si Laichter poprvé přečetl tento článek, obával se, aby na příslušných místech nevyvolal pobouření, přeci jen některé pasáže byly dost tvrdou kritikou jednak veřejnosti, ale i rakouských úřadů. Kaizl obhajoval celý obsah tím, že Jakubec píše pouze pravdu, což podle něho není trestné. Úplně poslední článek druhého vydání Naší doby nesl název

¹³³ *TGM Naše doba*, s. 223–224.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 214–225; Jan KVIRENC, *Evropa do roku 1914. Historie v dokumentech*, Liberec 2007, s. 212; Zdeněk STRÍBRNÝ, *Dějiny anglické literatury*, Praha 1987, s. 249–266; Ivan KULHÁNEK, *Klopýtání přes budoucnost. Dějiny Evropy od Vídeňského kongresu 1815 do roku 2005*, Praha 2008, s. 65.

¹³⁵ **Ján Kollár** (1793–1852) byl jednou z nejvýznamnějších osobností českého i slovenského národního obrození. Zastával mezi prvními teorii tzv. vzájemného panslavizmu.

Srbsko a Balkánský spolek. Bohužel, není známé jméno autora a nepodařilo se dohledat ani v Laichterově pozůstalosti, takže se přesně neví, kdo sepsal tuto stat'. Příspěvek je dost hlubokou úvahou o tom, jak se Srbsko vymezovalo vůči svým mocným sousedům, a to Rakousku-Uhersku a Ruské říši. Mělo svůj zájem na vytvoření co největší konfederace spojující co nejvíce balkánských států, jakými byly Bulharsko, Rumunsko, Řecko a Albánie. V závěru autor vynesl až prorockou úvahu o tom, že když se urychleně nezačne řešit balkánský problém, mohlo by později dojít i k válce, která by mohla přerůst v kontinentální problém. Netušil, jakou měl pravdu, když za dvacet let na to vypukla celoevropská válka. Z útržkovitých záznamů, které si Laichter vedl, měl tak k tomuto článku pouze jedinou výhradu, a to stránkový rozsah, jenž byl obsáhlý, a redakce ho v závěru se souhlasem autora zkrátila.¹³⁶

První ročník Naší doby byl pro Laichtera velkou zkušeností, ze které později čerpal po celou svou nakladatelskou kariéru. Vyzkoušel si na vlastní kůži, co je to být nakladatelem a jaká je s tím spojená zodpovědnost. Ze začátku si musel prosadit svou představu o nové kritické revui a vyvrátit svým budoucím spolupracovníkům, že obnovování starého časopisu by byl holý nesmysl. Poté ho čekalo přemlouvání mnoha jeho starých přátel, aby přislíbili spolupráci s novým periodikem. Jak jsme se již dozvěděli, tak Masarykova pozice nebyla zrovna jednoduchá, vázal ho stále poslanecký mandát, který nakonec opustil, ale to spustilo další problém, se kterým se potýkal celý první ročník, a to Kaizlův předsudek vůči němu. Dále to byly organizační věci, s nimiž byl nucen Laichter jako nakladatel zápolit. Ať už začneme propagací nebo obstaráváním dopisovatelů, které oslovoval přímo on nebo jeho bratr Josef. Nekonečné hodiny administrativních prací nad seskládáním obsahu každého čísla či zapojením rodiny do nadepisování obálek ze seznamů odběratelů, s tím vším spojený bezpočet schůzek s redaktory a dohadování se nad postupujícími pracemi. Výše uvedené skutečnosti braly Laichterovi všechnen volný čas po práci v nakladatelství. A nebylo se čemu divit, když si psychické, ale i fyzické vypětí začalo vybírat svou daň a Laichter byl nucen vždy po několika měsících odjet, aspoň na víkend k rodičům do Dobrušky, kde na venkově

¹³⁶ Jan JAKUBEC, *Jak jsme oslavili Kollárovo stoleté jubileum*, Naše doba 1 (2), 1893, s. 109–120; J. T., *Srbsko a Balkánský spolek*, Naše doba 1 (2), 1893, s. 137–141; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 185; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Lístek se záznamem Laichterových výtek k článku Jakubce a autora J. T.; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

načerpal nové síly. V úplném závěru ročníku řešil snad největší spor v redakci, když se mezi sebou rozhádali Masaryk s Kaizlem o autorství článku, který kritizoval Kaizlův, ale i mladočeský pohled na dobovou politiku. Vyústilo to až v odchod jednoho z redaktorů a Laichter narychlo řešil, koho dosadí na Kaizlovo místo. Konceptuálně Laichter řešil budoucí vydávaná díla podle stejného schématu, jenž se mu osvědčil již během prvního ročníku Naší doby. Tady můžeme najít jeho úplný základ nakladatelských schopností, které později využil k vybudování nejúspěšnějšího humanistického nakladatelství u nás.¹³⁷

V průběhu prvního ročníku spojili s Naší dobou svá jména ještě autoři Jan Koloušek¹³⁸, Břetislav Foustka¹³⁹, Václav Flajšhans¹⁴⁰ či Jan Peisker¹⁴¹. Postupný obsahový vývoj v dalších číslech předznamenal tomuto časopisu dlouhou historií. Z Laichterových záznamů se dozvídáme jednu důležitou věc a to, že se mu administrativní práce zdály stále více rutinní záležitostí a na konci prvního ročníku už měl i volné chvíle, kdy mohl s manželkou vyrazit do divadla anebo na procházku. V jednotlivých sešitech vycházelo mnoho zajímavých studií ze všech společenských oblastí ale i odborných kruhů. Laichter si velice cenil dvou příspěvků, které podle něho velice posunuly obsahovou stránku Naší doby dopředu. Jsou to poměrně rozsáhlé studie od Masaryka a Foustky. Ve třetím vydání vyšel Masarykův článek s názvem Kult Rozumu a Nejvyšší bytosti, ke stému výročí Velké francouzské revoluce. Byla to nejrozsáhlejší část celého třetího čísla, v níž čtenář našel hlubokou úvahu nad tím, co se tehdy ve Francii odehrálo a jaké společenské změny nastartovala tato revoluce pro další století. Laichterovi se líbila propojenost filozofických myšlenek a historického přehledu. Autor vycházel jak z dobových pramenů, tak i z děl mnoha

¹³⁷ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 27–28; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 232–247; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Zápisky z ustanovující schůze Naší doby v roce 1893; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920, Dopis psaný Janem Laichterem svému bratrovi Františkovi s datem 22. ledna 1894.

¹³⁸ **Jan Koloušek** (1859–1921) byl významným národohospodářem a později poslancem za Československou národní demokracii v období První republiky.

¹³⁹ **Břetislav Foustka** (1862–1947) byl pražským profesorem filozofie a sociologie a též zabývající se studiem sebevražd a alkoholismu.

¹⁴⁰ **Václav Flajšhans** (1866–1950) byl významným filologem a literárním historikem, zabýval se hodně starými spisy, popisujícími mistra Jana Husa.

¹⁴¹ **Jan Peisker** (1851–1933) byl český historik zabývající se studiem sociálních a hospodářských dějin. Patřil mezi největší znalce hospodářských a sociálních dějin v oblasti Štýrska.

francouzských historiků, jako kupříkladu Alphonse Aularda¹⁴². Masaryk s ním na mnoha řádcích polemizuje o jeho tvrzení, že pokusy zničit křesťanství a nastolit kult Rozumu neměly pouze filozofické základy u Voltaira a Rousseau. Ale už předešlý dějinný vývoj šel k tomu, aby se Francouzi pokusili zreformovat jak svoji společnost, tak později své náboženství. Mnohasetleté utiskování třetího stavu vedlo jen k tomu, že se majoritní část společnosti přihlásila o svá práva, jež jí podle osvícenecké filozofie náležela. Dále mu také vytýká jeho úzký pohled na otázku spojenou s protináboženským hnutím, když vidí až jeho počátek v revolučních vládách. To podle Masaryka není správné tvrzení, protože kořeny této myšlenky sahají daleko dál do minulosti, a to do roku 1764, kdy král Ludvík XVI. nechal zrušit jezuitský řád. A následné události, jako rušení klášterů a počátek civilního řízení duchovenstva znamenaly nevyhnutelný sled příčin, které předznamenaly reformování církve. Při čtení tohoto článku se mnohdy erudovaný historik musel zastavit nad některými menšími nepřesnostmi v historické interpretaci pramenů, ale přece jenom Masaryk nebyl historik a jemu samotnému dalo mnoho práce poskládat jednotlivé informace do smysluplného celku. V závěru i on sám připouští menší historické nepřesnosti z důvodu velmi obsáhlého množství materiálu, který použil podklad pro svoji studii.¹⁴³

Druhý článek byl o něco kratší a pocházel z pera Břetislava Foustky a nesl název *Reforma klassických studií*. Odběratelé *Naší doby* si ho mohli přečíst v osmém čísle. Laichter pomáhal Foustkovi s koncipováním tohoto článku a s překladem mnoha zahraničních periodik, kde se občas objevovaly i statě o školských reformách. Na úplném začátku Laichter přemýšlel, z jakého společenskovědního oboru ještě nevyšla skoro žádná podrobnější zpráva. Proto už dlouhou dobu procházel napsané články v *Naší době* a hledal, co mu ještě chybí, a došel k závěru, že redakce zcela opomenula problematiku školství a stále více se rozvíjející pedagogiku. Hodně dlouho váhal, koho by oslovil s žádostí o sepsání jakéhokoli tématu týkajícího se školského prostředí. Přednesl svůj záměr na redakční schůzi konající se v květnu 1894 a myslel si,

¹⁴² **Alphons Aulard** (1849–1928) byl významným francouzským historikem zabývajícím se Velkou francouzskou revolucí a Napoleonem I.

¹⁴³ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 226–249; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

že se toho ujme Drtina, jakožto největší odborník na pedagogiku po Lindnerovi¹⁴⁴. Ten to ale s omluvou, že toho má teď čím dál víc na univerzitě, odmítl. Laichter poté psal Drtinovi i krátký lístek s prosbou, jestli si to ještě nechce nechat projít hlavou, ale zase byl odmítnut. V odpovědi mu ale navrhl, ať poprosí o spolupráci Foustku, ten se dlouhodobě zabýval reformou klasických gymnázií v Předlitavsku. Po krátkém dopisování se s ním Laichter dohodl a žádal ho o příspěvek z připravované reformy klasického vzdělání. Foustka mu vše odsouhlasil, jen žádal o pomoc s překlady materiálů ze zahraničí, v čemž mu rád nakladatel vyhověl. Příspěvek se zabýval potřebou odstranit z gymnázií přílišné „biflování“ a spíše dávat důraz na rozvíjející se kreativitu a tvůrčí činnost nastupující generace. Čtenář v něm byl také obeznámen s kritikou výuky klasickým jazyků, jakými byly latina a řečtina. Podle Foustky vedl přílišný důraz na gramatiku k tomu, že studenti byli víceméně jen papoušky, opakující pasáže z děl antických autorů, bez možností najít hlubší smysl v překládaných citátech. Na konci uvádí svá doporučení, jak by mohla vypadat případná reforma, aspoň ve výuce klasické filologie.¹⁴⁵

Bohužel závěr prvního ročníku Naší doby byl poznamenán velkou roztržkou v redakci, a to mezi redaktory Masarykem a Kaizlem. Meritem sporu se stal článek v rubrice Rozhledy vnitřní z červencového čísla Naší doby, kde byl Kaizl veřejně kritizován za ovlivnění a předělání politického příspěvku v Čase od Josefa Herolda. Byl to tehdy velký politický skandál, nejenže veřejnost vnímala Kaizla jako někoho, kdo svévolně cenzuruje něčí názor, ale také dovolí, aby vyšel článek kritizující program jeho vlastní strany v deníku, jehož je redaktorem. Ve zmiňovaném politickém přehledu Naší doby se ve stručnosti rozebíral program mladočechů, který byl schválen v červenci 1894. Autor v něm kritizuje nabubřelost a lži rozpracované do jednotlivých programových bodů. Dále se vysmívá tvrzením, jako kupříkladu, že jak mohou být vládě tvrdou opozicí, když ani nedokáží prosadit základní požadavky svého národa na sebeurčení. Závěrem jim vytýká všeobecnou názorovou chudost na problematiku českého národa. Kaizl si zprvu myslel, že dotyčnou zprávu napsal sám Masaryk, a byl

¹⁴⁴ **Gustav Adolf Lindner** (1828–1887) je považován za druhou naši nejvýznamnější osobnost pedagogiky společně s Komenským. Mezi jeho žáky patřili František Drtina či František Čáda st.

¹⁴⁵ Břetislav FOUSTKA, *Reforma klassických studií*, Naše doba 1 (5), 1894, s. 641–654; J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 27–28; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 177, Korespondence a autory (A – K); LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Krátký zápis z květnové schůze.

přesvědčen o tom, že to byla od něho vyslovená provokace. Ale netušil, že inkriminovanou kritiku podepsanou pod značkou Kn. napsal příležitostný dopisovatel dr. Eduard Koerner. Když se o všem dozvěděl Laichter, začal vzniklou situaci urychleně řešit. Okamžitě poslal Herbenovi krátký lístek, ve kterém žádal vysvětlení celé události. Bohužel odpověď se nedochovala, ale v dopisu adresovaného bratrovi Františkovi Laichter naznačuje, že pomluvy jsou víceméně vymyšlené a měly poškodit Kaizlovo dobré jméno. Poté se sešel s Josefem a řešili, jak budou postupovat při jednání s oběma redaktory. Jan se bratrovi svěřil se svou obavou, že vidí, jak vzniká velký problém, v jehož důsledku mohou nedopatřením přijít o dva spolupracovníky v Naší době.¹⁴⁶

Tato pro Laichtera nečekaná událost se na počátku září završila ztrátou jednoho z redaktorů. Dne 6. září 1894 dostal Laichter telegram, v němž stálo, že Kaizl se vzdává redaktorství v časopise. Dopis Masarykovi byl obsáhlejší a autor v něm uvádí své důvody k rezignaci. Zmiňuje se v něm o tom, že srpnové číslo Naší doby mu ani nepřišlo a že o něj musel žádat Herbena, který mu ho později zaslal. Ve stati víceméně rozebírá body, které ho vedly k tak závažnému rozhodnutí. Obviňuje Masaryka z toho, jak si mohl dovolit otisknout, tak lživý článek poškozující jeho názory a postavení. V závěru se zříká postavení v periodiku a žádal, aby se na obálce dvanáctého čísla už neobjevilo jeho jméno na pozici redaktora. Zato Laichterův lístek byl mnohem skromnější a Kaizl v něm ani pořádně nevysvětluje, proč opouští vedení redakce. Pouze jednou větou popisoval, že se cítil být dotčený politickým referátem ze čtrnáctého července, kde se nevybíravě zaútočilo přímo na něho, a že v tomto ohledu, už nemůže být „pasivní“¹⁴⁷, a proto končí. Laichter mu obratem odpověděl, že to byla chyba v nepozornosti před tiskem a že se mu za všechno příkoří omlouvá. Jenže tomu Kaizl nechtěl věřit a v dopise z 10. září Laichterovi píše toto: „Článek nedostal se nedopatřením nebo nepozorností do tisku, nýbrž prof. Masaryk sám jej napsal a zapomněl, že já také jsem na listu podepsán, že to usnesení ze 14/7 schvaluji“.¹⁴⁸ Jak můžeme vidět, tak Kaizl byl stále přesvědčený, že za sporným článkem stojí Masaryk, a z jeho pohledu to byl logický úsudek, poněvadž všechny zprávy do rubrik

¹⁴⁶ Eduard KOERNER, *Schůze poslanců svobodomyšlných*, Naše doba 1 (7), 1894, s. 857–858; J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920.

¹⁴⁷ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 6. 9. 1894.

¹⁴⁸ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 10. 9. 1894.

Rozhledy vnitřní i zahraniční většinou psal právě on. Dále v dopise uvádí, že svým odchodem se v budoucnu vyhne takovým narážkám, jako že je „*obojetník*“¹⁴⁹ objevující se v novinách, jako byl Plzeňský obzor¹⁵⁰. Pro srovnání je důležité se též zmínit o zprávě, která byla určena Masarykovi se stejným datem jako u Laichtera, tedy 10. září. Dočteme se v něm, že Masaryk svým článkem jen nahrál radikální opozici uvnitř mladočechů a že tímto aktem jejich kritikům ukázal názorový rozchod mezi nimi. V posledním odstavci informuje Masaryk o Laichterově odpovědi, ve které prý všeho lituje a přemlouvá ho, ať vezme výpověď zpátky s tím, že je to chyba v přehlédnutí se před tiskem. Kaizl pokračoval v obviňování Masaryka, že ho k tomu dohnal svým ignorantstvím a nekolegiálností. Kolem jedenáctého září Laichter odeslal do Vídně třístránkový dopis, ve kterém se táže, proč Kaizl nejdříve odeslal vyrozumění se svou rezignací do redakcí pražských deníků a až poté svůj úmysl sdělil svým kolegům v časopise. Chtěl také vědět, jestli si uvědomuje, že kvůli jeho odchodu přijde o velkou sumu peněz, kterou byl nucen na začátku do revue vložit, a také změna obálky něco stála. Na druhou stranu si musel Kaizl uvědomovat i to, že těsně před koncem prvního ročníku jeho odchod nejvíce poškodí celoroční práci redakce, do které se také počítal. Roztržka probíhající v Naší době neušla pozornosti Národních listů a na dlouhou dobu se stala centrem jejich pozornosti. Julius Grégr chtěl z tohoto sporu získat co nejvíce plusových bodů pro sebe, aby mohl v očích veřejnosti pošpinit členy umírněného křídla mladočechů. V posledním dopise odeslaném Laichterovi 15. září Kaizl píše: „*Moje rozhodnutí nebylo snadné, ale bylo to pro mne jediné východisko. Já na to jsem myslel, zda podniku neublížím, ale neublížím. N. D. jest právě nyní (srpen) velmi dobrá a mluvjí sama za sebe, bez ohledu redaktorů: a nynější kontroverze spíše trochu reklamy udělá, než co jiného*“.¹⁵¹ V závěru citovaného dopisu je možné se dočíst o tom, že Kaizl v budoucnosti nevyklučuje spolupráci s Naší dobou a zakončuje odstavec těmito slovy: „*Nebojte se o N. D. – té bude prospívati, zůstane-li taká, jaká je nyní. Na mne se nehnevte, protože jsem nemohl jinak – a to bez své viny*“.¹⁵² Laichterovi nakonec nezbylo nic jiného, než rezignaci přijmout a poděkovat Kaizlovi za jeho tvůrčí práci a doufat, že v budoucnu zase spojí své jméno s Naší dobou. Byl k tomu donucen mnoha

¹⁴⁹LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 10. 9. 1894.

¹⁵⁰ **Plzeňský obzor** byl tiskový orgán plzeňského Občanského klubu, který byl napojen na mladočechy. V jeho čele stál Emanuel Dyk, který byl poslaneckým kolegou Josefa Kaizla.

¹⁵¹ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 15. 9. 1894.

¹⁵² LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 15. 9. 1894.

okolnostmi, jednak ho o to žádal sám Kaizl, ale i štvavá kampaň Národních listů na tom nesla svou vinu. A tak tedy v pořadí dvanácté vydané číslo Naší doby mělo na titulní straně už bohužel obsažena pouze tři jména, a to Drtiny, Laichtera a Masaryka.¹⁵³

Po celé září byl Masaryk nucen se bránit hodně tvrdé kritice valící se na něho ze všech stran. V Plzeňském obzoru vyšel článek, který obviňoval Kaizla z nevyhraněností jeho politických názorů, čímž poté není jasné, jaké postoje vlastně zastává, a stává se tak pouze politickým prospěchářem snažícím se vyhovět všem stranám. Po uveřejnění této zprávy Kaizl okamžitě zvolil to nejjednodušší řešení a rezignoval na místo redaktora v Naší době. Zdálo se to být velmi lehkomyšlné, když po přečtení onoho článku mohl nejdříve vyrozumět Masaryka a žádat od něho podrobné vysvětlení celé situace, anebo požádat Laichtera o to, aby dělal v jejich sporu prostředníka, přes kterého by se všechno v klidu vyřešilo. Zrovna na jaře téhož roku Laichter úspěšně vyřešil spor, který také zrovna spojoval tyto dva redaktory. Masaryk se v mnoha dopisech adresovaných Kaizlovi obhájuje tím, že když prováděl korekturu oné politické zprávy, tak zaprvé neprojevoval při korektuře článku Eduarda Koernera takovou důslednost, jakou by zasluhovala, ale bylo to v období prázdnin, přičemž měl na starosti daleko důležitější věci než předpokládat, jaký bude mít dopad obsah onoho článku. A zadruhé se neměl Kaizl nechat vyprovokovat článkem z Plzeňského obzoru a vše spíš řešit s chladnou hlavou. Takhle popisoval Masaryk svůj pohled na věc, a proto se možná není čemu divit, že takovéto argumenty Kaizla ještě více popudily. V dopise z 15. září Kaizl odpovídá Masarykovi takto: „*Chcete-li dáti v Naší době nějaké prohlášení, habeat*¹⁵⁴. *Ale nesvádějte nic na prázdniny a špatnou revizi atd. Nejlépe neřící nic; posudek Naší doby je tu – já nesouhlasil, odešel a Naše doba jde svou cestou dále. Moje prohlášení není nejemné ani nešetrné; je tam pouhá pravda a jedině možný důsledek. Psáti do Naší doby jest mi docela volno a také napíšu*“.¹⁵⁵ Počátkem října se do celého sporu vložil Laichter a písemně žádal oba dva, aby urovnali své vztahy, aspoň na profesní úrovni. Bylo to pro něho velmi důležité,

¹⁵³ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30; *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 234–238; Eduard KOERNER, *Schůze poslanců svobodomyšlných*, Naše doba 1 (7), 1894, s. 857–858; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 6. 9. 1894; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 10. 9. 1894; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od Kaizla datovaný k 15. 9. 1894.

¹⁵⁴ **Habeat**, tj. ať se tak stane.

¹⁵⁵ *Korespondence Masaryk – Kaizl*, s. 242.

protože od Kaizla očekával článek, který měl právě vyjít v říjnovém čísle a musel projít Masarykovou korekturou a souhlasem z pozice hlavního redaktora. Z říjnové korespondence těchto dvou bývalých kolegů je zřejmé, že si Laichterovo přání vzali částečně k srdci a udržovali spolu aspoň pracovní kontakt.¹⁵⁶

V listopadu 1894 Laichter začal vážně uvažovat o tom, že dá výpověď v Ottově nakladatelství a postaví se na vlastní nohy. Neměl ještě našetřeno tolik, aby mohl požádat o nakladatelskou koncesi. Ale tržby z časopisu mu překvapivě stačily na to, aby pokryly měsíční rodinné výdaje a mohl se plně věnovat vydavatelským pracím na Naší době. Uvědomoval si hlavně to, že do nakladatelství, už chodí s nechutí a jeho pracovní nasazení také nebylo valné. Ale stále ho k práci ve vydavatelství pojilo přátelství s Janem Ottou, jehož si nesmírně vážil. A nemohl mu také zapomenout jeho pomoc, kterou projevoval během příprav nového periodika. Pomohl mu hlavně v říjnu 1893, když na poslední chvíli převzal odpovědnost za tisk. Shodou okolností v této době nakladatel Otto začal slýchat od svých známých pomluvy, které se o něm a Laichterovi po Praze povídají. Osočovali Ottu z toho, že Naše doba byla jeho dílem a Laichtera nastrčil pouze, jako zástěrku. Na drby byl Otto dost háklivý a nechal se jimi vždycky strhnout, můžeme si vzpomenout na události spojené s bojem o Rukopisy, tehdy se nekompromisně rozešel s Masarykem nadobro. V polovině listopadu byla situace, už neudržitelná a Otto, chtěl mít od starostí pokoj, proto se mu hodila příhoda, která nastala, z níž měl poté pádný důvod k tomu, aby Laichterovi taktně naznačil, aby odešel z jeho nakladatelství. Již dlouhou dobu slýchal od svých zaměstnanců, jak je možné, že Laichter odchází z práce kdykoli se mu zachce a oni musí dodržovat stanovenou pracovní dobu. Po určitý čas tyto nemístné klepy přehlížel z toho důvodu, že věděl, kolik má Laichter na svých bedrech starostí, ale když se k tomu ještě přidaly veřejné pomluvy o vydávání Naší doby, nemohl jinak než vzniklou aféru potichu vyřešit. Proto zaslal 1. prosince lístek, ve kterém stálo: *„Hned když jste začal vydávati časopis svůj, vyslovil jsem obavu, že nebude asi možno, abyste zůstal v mém závodě a zároveň se staral o svůj podnik. Po celý rok vyčkával jsem a přesvědčil se, že se nesrovnává, abyste oběma pánům současně chtěl sloužiti. Myslí, že sám musíte uznati, že to na dále možno není a že poměr náš musí se upravit tak, aby ani Vám, ani mně*

¹⁵⁶ *Tamtéž*, s. 239–249; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

*nebyl na škodu. Moji přátelé stále rozšiřují, že vlastně jest Naše doba mým podnikem a že jste Vy nastrčen atp. Věc se stále přiosťruje a mnohé nepříjemnosti mi působí. Že si Vašeho působení v závodě mém vážím, víte dobře, je však třeba, abyste se rozhodl, zda chcete u mne zůstat, aneb se svému podniku věnovati. Obé zastávati není přiměřené a mohlo by způsobiti ještě další nepříjemnosti“.*¹⁵⁷ Po rozvážení celé situace se Laichter po poradě s rodinou rozhodl, pro odchod z Ottova nakladatelství, ve kterém strávil skoro deset let a nabyt veškeré své nakladatelské zkušenosti. Bylo to velmi těžké rozhodnutí pro oba dva, ale mohlo je těšit, že se rozešli v dobrém a zůstali přáteli do konce života.¹⁵⁸

¹⁵⁷ *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*, ed. Jiří Lach, Olomouc 2008, s. 26.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 26; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

4. Od druhého ročníku Naší doby po založení Laichterova nakladatelství

Když Laichter 31. prosince 1894 končil v nakladatelství Jana Otty a otevíraly se před ním úplně nové kapitoly jeho profesní kariéry, započal cestu, na jejímž konci za necelý rok a půl vznikne jeho vlastní podnik, který si poté vybuduje za několik let pověst jednoho z nejrenomovanějších nakladatelství v mocnářství. Všechny aféry a nikdy nekončící práce v redakci Naší doby nevědomky znamenaly pro Jana Laichtera pomalu končící starosti s prací u Otty a stále více býval odkázán na svoje těžce nabyté schopnosti nakladatele, které mu pomáhaly s jeho pomalým osamostatňováním a organizací nové kritické revue. I Masaryk si na něm všiml jeho rostoucích ambicí a pracovního nasazení, s čím spojoval jeho odchod ze zaměstnání. Laichter si během prvního ročníku uvědomil, že už má dost finančních prostředků, aby se sám uživil a ještě k tomu financoval vydávání Naší doby. Nepočítal ze začátku s tím, že úplně nový časopis půjde takhle na odbyt a hned v prvních měsících získá takové renomé mezi odběrateli. Přeci jenom, než nové periodikum získá stálý čtenářský okruh, trvá to určitou dobu. Také při rozhodování musel kalkulovat s tou možností, že se rodina může rozrůst o prvního potomka. Protože, jak se dočteme výše, tak se na jaře 1894 oženil s tehdy mladou úřednicí Ottova nakladatelství Luisou Mazurkovou. Záhy se tak skutečně stalo a na jaře 1895 Laichter vítal na světě svého prvního potomka a to syna Jana. Ale na druhou stranu k tomu také vedly skutečnosti, které se objevily v nakladatelství. Laichter již delší dobu pociťoval rostoucí napětí mezi ním a Ottou a zjišťoval, že ho už jeho práce nenaplnuje a další zkušenosti už také ze své pozice nezíská, takže bylo pro něho směřodonné to, že už se dále profesně nerozvíjí, a tak dal po čtrnácti letech svému zaměstnání vale. Musíme to vidět ze širšího pohledu, kdyby Laichter u Otty zůstal, tak by ho jen tato práce omezovala v jeho rozletu a mohlo to také skončit tím, že podobná příležitost k tomu, aby si mohl jít vlastní cestou, by se již neopakovala.¹⁵⁹

První ročník Naší doby byl v mnoha ohledech přelomový, protože přinášel zprávy a studie z celého společenského dění. V tom na něho ještě těsněji

¹⁵⁹ *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*, ed. Jiří Lach, Olomouc 2008, s. 26; J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 22–30; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 3, Dopis určený Moravcovým od Jana Laichtera s datem 22. 11. 1895.

navázal druhý ročník. Byl v mnoha ohledech čtivější a vyznačoval se především širším obsahovým rámcem a nově k němu přibyli i autoři, kteří v odborných kruzích nebyli tak známí. Hned z kraje prvního čísla nového ročníku vyvolal u veřejnosti pobouření uveřejněný článek od Josefa Svatopluka Machara¹⁶⁰ o Vítězslavu Hálkovi¹⁶¹. V něm autor vyzdvihoval literární kvality právě Vítězslava Háalka a Jana Nerudy a psal o nich jako o zakladatelích české moderní poezie. Přílišné dobové lpění na Erbenovi a Máchovi přišlo Macharovi úplně zcestné, a proto s okruhem lidí kolem realistů, do nichž patřili Masaryk a F. X. Šalda, považovali za svou povinnost vyvrátit všem tento mýtus. Laichter většinu realistů znal ještě ze svého starého působiště v Ottově nakladatelství. S Macharem se znali už mnoho let, a když Laichter přemýšlel, koho ze spisovatelů by přizval k další spolupráci, napadl ho právě on. V 90. letech vrcholil ze strany spisovatelů zájem o kritický realismus, mnoho z nich se pokoušelo přehodnotit nadnesený pohled na některé české literární klasiky, jakými byli bez debaty Ján Kollár, Jaroslav Vrchlický¹⁶² a další. Nastalá výměna generací měla za následek to, že nové pohledy na literaturu ze strany realistů kritizovaly nejen Vrchlického tvorbu za patos a samoúčelnou rétoriku, ale také jakýsi panteismus, který se kolem těchto literátů z pohledu veřejnosti objevil. Proto se není čemu divit, když skupina okolo Masaryka, do níž se počítal i Machar, postavila ve zmiňovaném článku do popředí Háalka a Nerudu. Měli představovat jakousi alternativu k předešlým autoritám. Na protest proti tomu vystoupili s velkým rozhořčením spisovatelé jako Eliška Krásnohorská, nebo již zmiňovaný Vrchlický. Žádali okamžitou omluvu s příslibem, že takovéto články už nebudou vznikat. Člověk se mohl ptát, co vůbec bylo obsahem věci, která dokázala rozdmýchat tak ostrou polemiku mezi spisovateli. Ve stručnosti se Machar v článku snaží objasnit, proč se vůbec na Háalka zapomnělo, a docela nevybíravě kritizoval české čtenáře za to, že uznávají pouze pár nejznámější jmen a na ostatní se docela pozapomíná. Myslí si, že je to na škodu, protože tak malý národ, jakou jsou Češi, by si měl připomínat všechny své význačné literární osobnosti. Tento příspěvek vyšel v prvních číslech druhého ročníku Naší doby. Laichter sledoval celé dění, které se rozběhlo kolem této studie, s velkým zaujetím. Nepředpokládal, že se někdy v jeho

¹⁶⁰ **Josef Svatopluk Machar** (1864–1942) byl českým spisovatelem a jedním z představitelů kritického realismu v literatuře.

¹⁶¹ **Vítězslav Hálek** (1835–1874) byl českým spisovatelem a představitelem tzv. májovců.

¹⁶² **Jaroslav Vrchlický** (1853–1912) je považován za jednoho z největších českých básníků. Patřil ke skupině tzv. Lumírovců, tedy spisovatelů, kteří se sdružili kolem časopisu Lumír.

revui objeví stať, která vyvolá takovou společenskou diskuzi. I když něco podobného, ale jen vzdáleně, mohla připomínat aféra kolem politické zprávy od Eduarda Koernerera, po níž byl Kaizl lidmi na chvíli označen jako politický prospěchář a zákulisní manipulátor. Jenže tyto dvě události se nedají takto srovnávat, poněvadž Kaizlův případ byl pouze osobním útokem, ale Macharův článek vyvolával všeobecnou diskuzi, a to nejen mezi spisovatelskými kruhy. Po hluboké úvaze Laichter prostřednictvím Masaryka vzkázal Macharovi, jestli by nezhodil pro další pokračování článku použití mírnějšího tónu a obecnějších závěrů. Ale po přečtení prvních řádků dokončení této studie bylo každému jasné, že Machar na Laichterovo naléhání nijak nerefletoval. Ale po zvážení celé situace se Laichterovi zdálo být správné, že se autor článku nenechal jím ovlivnit a pokračoval ve stejném rozporuplném psaní, jež vyvolávalo množství takových nechtěných otázek. Shodou okolností, které nejsou dosud známé, tak pokračování onoho článku vůbec nevyšlo. V úvodu Naší doby Laichter s Masarykem píše, že nově vznikající revue bude odpovídat, ale i vznášet palčivé otázky na kterékoli dobové téma. Proto můžeme říci jen to, že Machar se potažmo řídil cíli, které byly už vytyčeny při vzniku revue.¹⁶³

Další podobnou studii uveřejnil Masaryk a nesla výmluvné pojmenování: Několik myšlenek z eklekticismu¹⁶⁴; Twardowski p. Jaroslava Vrchlického. Hned v úvodu se objevuje několik základních informací, ze kterých mohl čtenář zjistit, z jakého důvodu tento článek vůbec vznikl. Autor se v prvních odstavcích věnuje tomu, že nemohl nechat bez odezvy Vrchlického články, ve kterých se snaží zcela vyvrátit argumenty, z nichž vycházel Macharův článek o Vítězslavu Hálkovi. Masaryk dále uvádí, že kdyby se Vrchlického článek z Hlasu národa¹⁶⁵ netýkal programového směru, který si Naše doba v začátcích určila, mohl by celou záležitost přehlédnout. Ale když sám zastává pozici hlavního redaktora, musí chtít nechtě na některé argumenty reagovat a snažit se vyvrátit Vrchlického názor, že kdo nesměřuje stejným literárním směrem jako on, tak se nemůže považovat za spisovatele. Proto chce vyvolat nad touto otázkou věcnou diskuzi. Na dalších stranách se Masaryk snažil

¹⁶³ Josef Svatopluk MACHAR, *Vítězslav Hálek*, Naše doba 2 (1), 1894, s. 3–15; J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

¹⁶⁴ **Eklekticismus** je v obecné rovině způsob tvorby a práce, které čerpá z cizích vzorů nebo z děl starších období a mísí je dohromady.

¹⁶⁵ **Hlas národa** býval jedním z deníků Národní strany tedy tzv. staročechů.

srozumitelně vysvětlit svůj záměr, že Vrchlický je typickým představitelem literárního eklekticismu, tedy přebírá různé směry a názory ze zahraničí a poté je přidává ke svým. Uvádí to i na mnoha svých studiích, které se zabývaly jeho díly, jež uveřejnil v průběhu let v dalších časopisech, kupříkladu v Čase. Základním příkladem této Masarykovy argumentace se stala báseň Twardowski z pera právě Jaroslava Vrchlického. Na ní ukazuje jednotlivé zahraniční vlivy, z nichž spisovatel vychází. A vyvrací jeho tezi, že patří mezi pár českých básníků, kteří by vycházeli ve své tvorbě, jenom z domácích vlivů. Dále uvádí, že osobnosti jako Neruda či Mácha se také nechaly inspirovat cizími myšlenkami a že se nemusí nikdo za tuto skutečnost stydět. Svou studii Masaryk zakončuje kritickým rozbořením této básně a na jednotlivých částech poukazuje na nesrovnalosti, které dávají za pravdu jeho argumentaci.¹⁶⁶

Laichter, jako nakladatel zpovzdálí sledoval se zájmem, ale i trochu s obavou, jak jeho revue několikrát zavedla příčinu ke společenské diskuzi a zároveň i výměně názorů mezi několika význačnými osobnostmi. V mnoha ohledech cítil obavu, aby se z Naší doby nestal pouhý tendenční list, kde autoři budou reagovat na své oponenty. Vzpomínal si, jak v nedaleké minulosti Athenaeum sloužilo Masarykovi. Skrze něhož ve sporu o Rukopisy uveřejňoval svá stanoviska vůči svým protivníkům. Podobný osud také postihl také Herbenův časopis Čas, když ho spolu s Masarykem zakládali, tak se první ročníky opravdu zabývaly všemožnými tématy, jak z vědy nebo politiky, ale hlavně se vyhýbaly tendenční kritice. Jenže uplynulo pár let a Chronos postihl stejný osud jako Athenaeum, ale s tím rozdílem, že v něm Masaryk tentokrát psával své odlišné názory na politiku raženou bratry Grégrovými. Popřípadě se prostřednictvím něho hájil proti útokům, které na něho v 90. letech vedly Národní listy. Proto se Laichter o celé události, jež vznikla kolem Macharova článku, chtěl poradit o všem se svým bratrem Josefem. Musel totiž znát jeho názor na to, co si myslí o veřejné debatě probíhající mezi Vrchlickým a Masarykem, která se i v mnoha ohledech týkala Naší doby. Josef mu sdělil, že do nynější polemiky by ještě jako nakladatel nezasahoval. Laichter si nechal celou věc projít hlavou a usoudil, že prozatím nechá všemu volný průběh, ale v redakci Masarykovi naznačil, že tato polemika byla jedna

¹⁶⁶ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 30; Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Několik myšlenek z eklekticismu. Twardowski p. Jaroslava Vrchlického*, *Naše doba* 2 (5), 1895, s. 314–337; Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Několik myšlenek z eklekticismu. Twardowski p. Jaroslava Vrchlického*, *Naše doba* 2 (6), 1895, s. 385–407.

z posledních, protože si nepřál být zatažen v budoucnu do podobných situací. Dobře si vzpomínal na aféru kolem Kaizla a už nechtěl zažít žádné politické zesměšňování protivníků, proto si po této zkušenosti předsevzal, že už nikdy v Naší době nevyjde článek, který by mohl pošpinit kteréhokoliv politika, nestál už v tomto ohledu o veřejnou publicitu. V poznámkách, které si Laichter občas z jednání redakce dělal, se v jedné objevuje pár vět o tom, že Masaryk se vším souhlasil, ale na druhou stranu se hájil tím, že jen bránil čest Naší doby a svá stanoviska.¹⁶⁷

Jak už se můžeme dočíst výše, tak Laichter sezval ke spolupráci na Naší době úplně nové autory. Skrývali se většinou za nimi mladí vědci nebo spisovatelé, kteří ještě s publikováním neměli takové zkušenosti, ale to nic neubíralo na jejich chuti se podílet svými příspěvky na rozvíjející se Naší době. Pro upřesnění si některé z nich uvedeme, tak tedy mezi novými dopisovateli se objevily takové osobnosti jako Josef Gruber¹⁶⁸, Karel Viškovský¹⁶⁹, Arnošt Kraus¹⁷⁰ či Jiří Polívka. Ale asi nejzajímavějším novým autorem, který v druhém ročníku spolupracoval s Laichterem, byl u veřejnosti dost známý Jakub Arbes. Otiskl v časopise svou velmi populární studii z minulosti, o Karlu Sabinovi. Laichter považoval, Arbese za vynikajícího žurnalistu a byl velmi spokojený s tím, že svolil k tomu, aby spolu pracovali. Ve své studii se Arbes zabývá osobností Karla Sabiny, hlavně důvody, které ho vedly k tomu, aby zradil vlastní národ. Článek není žádnou kritikou, ale spíše snahou objasnit těžkou životní dráhu, kterou musel Sabina prožít. V úvodních větách si rozpomíná na to, kdy se vůbec s tímto jménem setkal poprvé. Informuje čtenáře o tom, že je prvně slyšel ještě za svým mladých let, když spolu s otcem seděli v jedné z mnoha vlasteneckých hospod a shodou okolností tam byl přítomen i Sabina. Před rokem 1848 byl ještě uznávanou osobností a lidé v hostinci skloňovali jeho jméno, jako by byl tehdy nedotknutelným. Laichter si od tohoto článku sliboval větší zájem o Naší dobu a to jak mezi čtenáři, tak i odběrateli.

¹⁶⁷ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 26–27; Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Několik myšlenek z eklekticismu. Twardowski p. Jaroslava Vrchlického*, Naše doba 2 (5), 1895, s. 314; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920.

¹⁶⁸ **Josef Gruber** (1865–1925) byl význačným českým ekonomem a v roce 1900 stál spolu s T. G. M. u zrodu nově vznikající Realistické strany.

¹⁶⁹ **Karel Viškovský** (1868–1932) byl významným agrárnickým politikem a blízkým přítelem pozdějšího předsedy vlády Antonína Švehly.

¹⁷⁰ **Arnošt Kraus** (1859–1943) byl univerzitním profesorem germanistiky a také významným překladatelem skandinávských jazyků.

A také doufal v to, že se mnoho lidí zamyslí nad touto tragickou osobností českých dějin a pochopí, co ji dohnalo k takovému skutku. V dopise, který psal Laichter rodičům domů do Dobrušky, je patrné, že zmiňovaná studie v Naší době dosáhla kýženého výsledku a zájem o časopis se skutečně zvýšil. V závěru píše o tom, že jeho bratr Josef domluvil s Arbesem vše podstatné a článek na pokračování vyšel bez sebemenších potíží.¹⁷¹

V redakci Naší doby proběhly v průběhu druhého ročníku významné změny. Zprvce Josef Laichter přestal být uváděn na obálce časopisu jako nakladatel, definitivně ho tam nahradil Jan Laichter, jako právoplatná osoba. Za normálních okolností by nadále Josef zůstal na úvodní straně, ale bohužel daly se do pohybu takové okolnosti, které Jana nutily k tomu, aby tak učinil. Jak už je nám známé, tak Josef zastával post státního úředníka, který si v oné době nemohl dovolit být uváděn jako nakladatel z části politické revue. Měl proto kvůli tomu v práci stále více problémů, poněvadž na začátku vydávání časopisu zapomněli požádat o úřední povolení, jež bylo pro tuto záležitost důležité. Celá věc měla až takovou dohru, že se tímto případem zabýval i tehdejší předlitavský ministr financí Leon von Biliński¹⁷². Když se o bratrových problémech dozvěděl Jan, tak přemýšlel, koho by oslovil s prosbou o pomoc. Jediná osoba, která Laichterovi byla dost blízká a mohla na patřičných místech zatahat za nitky, byl jedině Josef Kaizl. Jako poslanec ve Vídni měl mnoho známých, kteří by ho dostali až k ministrově financí. Po uvážlivém rozhodování Kaizl svolil s tím, že se pokusí u Bilińského o přimluvu. Ale bohužel, všechny snahy přišly vniveč. A Josefovi nezbývalo nic jiného, než požádat bratra o to, aby uvedl na titulní straně své jméno, jako nakladatele. Čtenáři v druhém ročníku na začátku sešitu také marně hledali jméno Františka Drtiny na pozici redaktora. Z neznámých důvodů se Drtina nenechal uvést jako druhý redaktor Naší doby. A tak se na první straně objevila pouze dvě jména a to T. G. Masaryka, jakožto hlavního redaktora a Jana Laichtera na pozici nakladatele,

¹⁷¹ Jakub ARBES, *Karel Sabina. Volné črty z literárně politické pathologie*, Naše doba 2 (5), 1895, s. 506–508; J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 31.

¹⁷² **Leon von Biliński** (1846–1923) zastával post ministra financí ve vládě Kazimíra Badeniho a také ve vládě Richarda Bienertha.

ale nesmíme také zapomenout na jméno, které se skrývalo úplně dole a označovalo pozici majitele tiskárny, jímž byl Jan Otto.¹⁷³

V roce 1895 vyšlo Masarykovo přelomové dílo s názvem *Česká otázka*, jež v některých akademických kruzích vyvolalo silné pobouření a následnou polemiku nad vznesenými závěry, ke kterým autor v knize dochází. Později zejména historici protestovali proti z jejich pohledu laickému pojetí českých dějin. V počátcích tuto skupinu obhajoval historik Josef Pekař, který Masarykovi vyčítal přílišné lpění na humanitě bez žádného prokazatelně empirického výzkumu. Na to Masaryk v mnoha svých statích reagoval, že není možné duši národa exaktně vyjádřit. Laichter hlavně doufal, že spory nepřerostou ve větší společenské diskuze, už mu v tomto roce stačily vyvolané spory, z nichž první byl se spisovatelem Vrchlickým a následný problém c. k. úřadů s tím, že Josef byl uváděn na obálce jako nakladatel. Obával se, aby čtenáři a odběratelé nezačali věřit tomu, že Naše doba využívá sporů k tomu, aby se více zviditelnila a potažmo i vyhledávala spory s významnými českými osobnostmi. Na to Masaryk celou redakci ujistil, že případné spory bude řešit pouze za svou osobu a nedovolil by si do toho zatahovat časopis, anebo některého svého kolegu z revue. Jenže to ještě netušil, kdo jako první zareaguje na jeho *Českou otázku*. Byl to jeho bývalý kolega z Naší doby a vídeňského parlamentu, s nímž se později názorově nepohodnul, a to nám již dobře známý Josef Kaizl. Sepsal svou názorovou kritiku s názvem *České myšlenky*, v níž kritizuje Masaryka za jeho názory na liberalismus, a hlavně také na jeho pojetí náboženství, které upřednostňovalo husitství a program českých bratří. S tímto pojetím se bohužel Kaizl jako liberál nemohl ztotožnit a v závěru statě se přihlásil k celoevropskému pojetí liberalismu a nacionalismu. Některými historiky, jako kupříkladu Havelkou, je tato polemika mezi Kaizlem a Masarykem označována za počáteční fázi v mnohasetletém táhnoucím se sporu, který pokračoval až do dob První republiky, jenž je označován jako Spor o smysl českých dějin. S odstupem času se Laichter rozhodl do celé věci nezasahovat, protože se přímo netýkala Naší doby a ani nikoho z dopisovatelů, a proto usoudil, že tento spor je výhradně Masarykovou osobní záležitostí a musí si ho vyřešit sám.

¹⁷³ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 31; AVIM Dobruška, f. Laichter Josef, spisovatel, nv. č. XIV/233, kart. 115, Korespondence, foto, Sychrova éra.

Cenil si na něm to, že hned v úvodu sporu slíbil, že časopis účelově nevyužije k šíření svých názorů, a tomuto slibu také dostál.¹⁷⁴

Co v prosinci 1894 Laichter opustil Ottovo nakladatelství, nepřestával myslet na to, jak se nadále posune jeho profesní kariéra. Možné tu byly dvě cesty, z nichž si mohl Laichter vybrat. Zaprvé mohl setrvat tak, jak to bylo dosud, sám povede Naší dobu, ale bez možnosti se nadále profesně rozvíjet. Bez řádně vydané nakladatelské koncese nemohl vydávat další podobná díla. Tento názor zastával, když odcházel od Otty. Byl přesvědčený o tom, že ještě nenabyl tolik zkušeností, aby mohl vést svůj samostatný podnik. Sice stál v čele Naší doby a první ročník se celkem vydařil, ale také si nic nenamlouval tím, že za roční redigování časopisu mohl dosáhnout pracovní způsobilosti k tomu, aby se už postavil na své vlastní nohy. Svoje dilema probíral doma s manželkou i s bratrem Josefem, který mu stále hodně pomáhal v redakci. Chtěl znát jejich stanovisko, přece jenom se toto rozhodnutí týkalo jeho nejbližších příbuzných, na jaře se mu narodil syn a musel počítat i s tím, že v budoucnu bude muset zaopatřit rodinu, a ještě k tomu našetřit, aby mu zbylo dost na investování zpět do podniku. A proto se nám druhá možnost přímo nabízí. Tkvěla v tom, že požádá o koncesi, aby mohl založit své vlastní nakladatelství, a že s tím přijme veškerou zodpovědnost za jeho chod a finanční možnosti. Doma ho podpořili v tom, aby založil své vlastní vydavatelství a stal se tak zcela nezávislým na všech ostatních. Mohl tak být svým pomyslným pánem a nikomu se nemusel z ničeho zodpovídat a též nikoho o nic stále žádat. Rodina pro Laichtera velmi mnoho znamenala a vždycky dal na její rady. Se svými nápady se pochlubil i redakci revue a chtěl slyšet od svých kolegů a přátel, co na chystané změny říkají. Nikdo z nich nebyl proti a doporučovali mu, ať celou věc dotáhne do zdárného konce a podá žádost o získání koncese. Jenže to nebylo tak jednoduché, musel požádat přímo c. k. místodržitelství v Praze a stále měl v paměti nezdařený pokus s nepovedeným založením knihkupectví v Plzni, kde jeho snaha ztroskotala na jednom z pánů radních, který byl i zároveň majitelem tiskárny a knihkupectví. Již ve druhé kapitole zmiňovaný pan Schiebl, který z pozice městského radního a presidenta plzeňské obchodní komory zavrhl Laichterovu žádost hned na poprvé, nechtěl totiž, aby

¹⁷⁴ *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, ed. Miloš Havelka, Praha 1995, s. 47–97; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

se mu ve městě usadila nechtěná konkurence. A to se ještě v té době za něho přimlouvala nejedna významná osobnost. Byla to velmi cenná zkušenost, kterou si Laichter nadlouho pamatoval, jednak se už tolik nespolehal na přímluvy a pochopil, že kýženeho cíle dosáhne pouze svou pracovitostí a výsledky, které budou za jeho osobou vidět. Ale asi největší důraz přikládal k názoru svého starého přítele a mnohaletého kolegy a tím zmiňovaným nebyl nikdo jiný než Masaryk. Vážil si ho pro jeho životní zkušenosti a všeobecný přehled, který mu sloužil jak v profesním, tak i osobním životě a mnohokrát Laichterovi správně poradil, když se v časopise rozhodovalo o zásadních věcech. Masarykův názor byl více než zřejmý, radil Laichterovi, ať udělá maximum proto, aby získal povolení pro zřízení svého nakladatelství. Po všech těchto zjištěních víceméně nemohl jinak než se rozhodnout pro svůj osudový krok, a to vykročit k svému celoživotnímu počínu, jímž bylo mít vlastní nakladatelství.¹⁷⁵

K 30. září 1895 se Jan Laichter rozhodl podat s konečnou platností svou žádost o udělení nakladatelské koncese s tím, že odeslal všechny potřebné podklady na adresu c. k. místodržitelství v Praze. Uváděl v něm důvody, které jsou z jeho pohledu dostatečné proto, aby mu bylo vyhověno. Laichter v úvodu píše toto: „*V úctě podepsaný nakladatel a majetník revue Naše doba na Král. Vinohradech maje v úmyslu vydávati svým nákladem potřebné spisy vědecké i spisy z oboru krásného písemnictví, vznáší na vysoké c. k. místodržitelství prosbu, aby mu k tomu účelu udělilo koncesi nakladatelskou*“.¹⁷⁶ V další části se Laichter zabíral výčtem svých profesních zkušeností, které nabyl u Jana Otty. Přeci jenom strávil v nakladatelství část svého života, a proto se domníval, že ho dostatečná praxe opravňuje k tomu, aby mohl vést podobné vydavatelství. Dále musel také předložit osvědčení, které už před lety dostal od Masaryka, ve kterém se psalo o jeho profesních dovednostech a potřebné erudici k tomu, jež by ho opravňovala k vedení svého podniku. Poslední dokument, který byl potřebný k tomu, aby bylo všechno podle směrnic, se dobově nazýval jako vysvědčení z práce. V něm předešlý zaměstnavatel vychvaloval kvality a získané zkušenosti svého zaměstnance a uváděl doporučení k případnému pracovnímu postupu.

¹⁷⁵ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 33–35; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Žádost o zřízení knihkupectví v Plzni; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, nv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence s rodinou 1888–1920.

¹⁷⁶ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Žádost o zřízení nakladatelského závodu, adresovaná místodržitelství k 30. září 1895.

V Laichterově případě Otta psal o potřebných schopnostech k zdárnému vedení nakladatelství. Nezvyklé se zdálo být to, že Otto k vysvědčení ještě napsal přesný seznam děl, na kterých Laichter v průběhu let pracoval. Chtěl mu tím pomoci k tomu, aby úředníci sami viděli, že se podílel na vydávání všech možných literárních děl, ať už z oblasti odborné či krásné literatury. A neopomenul dodat v závěru poznámku, že už rok samostatně vede svůj časopis. Z pozice Otty bylo patrné, že chtěl svému starému příteli aspoň prostřednictvím tohoto vysvědčení prokázat svou vděčnost za to, jak svědomitě pro něho dlouhá léta pracoval. Laichtera příjemně překvapilo, jak přátelsky se jeho bývalý zaměstnavatel zachoval a vyšel mu v mnoha ohledech vstříc, nejenomže se kladně vyjadřoval o něm v oné zprávě, ale přislíbil i dlouhodobou spolupráci s Naší dobou a pokračoval i nadále v obstarávání tisku této revue. V hlavní části statě Laichter připojuje tato slova: „*Nabyv tudíž potřebných vědomostí, osvědčiv se v závodě nejlepších pověstí požívajícím, osvědčiv se i samostatnými pracemi letitými a osvědčiv se již i samostatně vážným podnikem, jakým je revue Naše doba, která jest věnována vědě, umění a mravnímu povznesení společenského života, prosím: Veleslavené c. k. místodržitelství uděliž mi laskavě koncesi nakladatelskou*“.¹⁷⁷ V závěru uvádí základní charakteristiku toho, na jaká literární díla se nakladatelství zaměří. Chtěl by se co nejvíce věnovat vydávání odborné literatury z oblasti společenských a politických věd, v dnešním slova smyslu by to byla filozofie, sociologie, etika, historie či politologie. S tím, že ale ani nezavrhuje budoucí zájem o uměleckou a krásnou literaturu. Když všechno potřebné 30. září odesílal, tak si ani neuvědomoval, jaké osudové rozhodnutí učinil. Za pár měsíců mu totiž byl doručen dopis, který obsahoval kladnou odpověď, a on se rázem stal zakladatelem jednoho z nejlepších humanitních nakladatelství v Čechách, které bude mít před sebou padesát let trvající zářnou budoucnost, ukončenou až komunistickou diktaturou.¹⁷⁸

Počátkem roku 1896 Laichter obdržel od místodržitelství koncesi na své vlastní vydavatelství. A tak, tedy vzniklo Laichterovo nakladatelství, zatím jen jako velmi malý

¹⁷⁷ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Žádost o zřízení nakladatelského závodu, adresovaná místodržitelství k 30. září 1895.

¹⁷⁸ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 35–37; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Žádost o zřízení nakladatelského závodu, adresována místodržitelství k 30. září 1895; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Žádost o zřízení knihkupectví v Plzni.

podnik, ve kterém nastalo pracovalo pár lidí. Zatím se mohlo pouze pyšnit vydáváním Naší doby, jenže to se všechno brzy změnilo. Laichter měl totiž úmyslu rozšířit svůj nabízený sortiment o další dílo. Měl jim být dlouho očekávaný Výbor nejlepších spisů poučných. Abychom pochopili všechny souvislosti vztahující se ke vzniku Výboru, musíme se vrátit daleko do minulosti. Původní myšlenka na tento počín nevznikla v Laichterově hlavě, ale přišel s ní v roce 1885 Masaryk v druhém ročníku Athenaea. V onom časopise vyšel článek s názvem: Jak zvelebovati naši literaturu naukovou? Masarykův příspěvek byl v mnoha ohledech dost zásadní, protože ukazoval tvrdou skutečnost, v jakém neutěšeném stavu se nacházelo české univerzitní vzdělání. Patřil mezi první, kteří veřejně mluvili o tom, že po rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou část, tak té české chybí jedna zásadní věc a tu právě rozebíral v tomto článku. Problémem bylo to, že pomalu vznikala nová ryze česká inteligence z nedávno oddělené české části a stále neměla k dispozici při studiu odpovídající odbornou, nebo alespoň populárně-naučnou literaturu k sebevzdělávání a prohlubování si znalostí ze studovaného oboru. Studenti mohli pouze vycházet ze zápisků z přednášek, anebo popřípadě byli odkázáni na nová díla vydaná odborníky v zahraničí, jenže je zase limitoval fakt, že museli ovládat na odborné úrovni ten jazyk, ve kterém kniha vyšla. Takže se mnohdy stávalo, že jeden student, jenž ovládal kupříkladu francouzštinu, tak překládal knihy francouzských myslitelů a ostatní spolužáci si překlad volně opisovali, tím ale mohlo dojít k nechtěnému překlepu nebo ještě hůře ke špatnému pochopení původních autorových myšlenek a celý překlad byl rázem více na škodu než k užítku. Masaryk v příspěvku pokračuje výčtem toho, co stále čeští studenti postrádají. V polovině 80. let 19. století stále chyběly v češtině odborné publikace ze světových, náboženských i hospodářských dějin, ale hlavně i souborné dějiny klasické a světové literatury. Ale ten samý problém měly i přírodní vědy, kde také chyběla základní vědecká literatura, která byla pro další bádání a výzkum klíčová. Jediné řešení, které autor vidí jako možnost se někam posunout, je jen to, že když česká věda nemá své původní odborné publikace, tak se musí uchýlit k překladům děl ze zahraničí, kde odpovídající literaturu mají. Masaryk nabádal k tomu, aby se s tím začalo co nejdříve, protože podle něho v brzké době hrozilo to, že některé obory ztratí úplně kontakt s postupně se rozvíjející zahraniční vědou. Navrhoval zřídit českou akademii věd, která by měla na starost sledovat jednotlivé vědní disciplíny a podle

výsledků zjištěných z analýzy zahraničních výzkumů v jednotlivých oborech směřovat tuzemské bádání tak, aby postupně vznikaly potřebné české vědecké studie. Další její starostí by měly být i podrobné překlady různých odborných publikací ze světa, aby zejména studenti měli přístup k relevantní literatuře ze svého studijního oboru. Dále se zmiňoval o potřebě naučného slovníku, odborného periodika, všeobecné kritické revui a poté se možná podle něho česká věda pomalu přiblíží dobové vědě. Časem se část těchto návrhů skutečně zrealizovala a začala plnit svou funkci, tak jak to Masaryk navrhoval ve svém článku. Uvedme si pro zřehlednění alespoň vznik některých navrhovaných institucí. Tak v roce 1888 vzniká České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, která dostala na starost rozvoj vědy a vzdělanosti. Dalším byl Ottův slovník naučný, jenž plnil funkci navrhovaného naučného slovníku. A všeobecnou kritickou revui obstarala Laichterova Naše doba, na jejímž vzniku se Masaryk sám podílel. Jenže bohužel, nikdo se až do roku 1896 neujal toho nejdůležitějšího odkazu, který Masaryk v textu navrhoval. A to tolik zmiňovaného vydávání původních či přeložených odborných děl z humanitních věd. Pomalu si začali uvědomovat důležitou věc. Když se stal Laichter nakladatelem, mohli spolu uvést Masarykovu dávnou myšlenku k životu.¹⁷⁹

Laichter hodně dlouho uvažoval o tom, jestli má tolik potřebných zkušeností, aby sám mohl vést takovou edici, jakou byl chystaný Výbor. Ale říkal si jednu věc, když se toho neujme teď, tak už později se k tomu bude těžko vracet. Dobře věděl, že pokud chce pomoci s rozvojem české vědecké literatury, bude se muset ujmout tohoto díla. Nechtěl také zklamat Masaryka, protože se již dlouhou dobu pokoušel nalézt někoho, kdo by jeho vizi zrealizoval. Musíme si také uvědomit tu skutečnost, že většinou takhle rozsáhlé projekty ve světě obstarávaly vědecké akademie, anebo štedře dotované soukromé projekty. Laichter v úvodním prospektu, který vytvořil, jako informační leták, pro své stálé odběratele, se hodně nechal inspirovat původním Masarykovým článkem. Převzal z něho mnoho myšlenek, poněvadž věděl, že jsou stále aktuální. Pro představu si uvedeme celý text, který nám ukáže, na co se mohli čtenáři těšit. Začíná těmito slovy: *„Kdo touží po trochu hlubším všeobecném vzdělání, marně se ohlíží po spisech, které by mu posloužily. A je podivno, máme četná veliká díla*

¹⁷⁹ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 34–35; Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Jak zvelebovati naši literaturu naukovou?*, Athenaeum 2 (9), 1885, s. 270–275.

*luxoriosní, jakých si mohou dopřát jen národové velicí a s literaturou široce rozvětvenou, ale kromě školních učebnic nemáme na příklad ani úplného dějepisu všeobecného, nemáme různých dějin náboženství, filosofie, politiky, literatury atd. Z velikých myslitelů světových všech dob a všech národů – hlavně moderních – je v naší naukové literatuře rovněž pramálo“.*¹⁸⁰ Z prospektu se dozvídáme, jaký programový obsah bude mít připravovaný Výbor nejlepších spisů poučných. Nejvíce se měl zaměřovat na literaturu zejména z oblasti společenských věd.¹⁸¹

Ve Výboru jako první vyšel sešitový překlad původního francouzského díla Dějiny vědy politické od známého filozofa Paula Janeta¹⁸². Celou redakci této edice si Laichter tentokrát obstaral sám, občas mu byl k ruce bratr Josef a s administrativou mu hodně pomáhala manželka Luisa. Jak už jsme si mnohokrát říkali, tak Laichter od svých mladých let odebíral nejdříve české dobové časopisy a později, když se zdokonalil v cizích jazycích, začal si nechávat posílat i periodika např. z Německa či Francie. Chtěl si totiž udržovat přehled o tom, jaké jsou ve světě nové trendy v literatuře a jaká nová odborná díla se v zahraničí vydala. Moc dobře věděl, že se mu to jednou bude hodit, protože jeho ambice byly už tehdy hodně velké a věděl, že navždy nezůstane jen úředníkem v Ottově nakladatelství. Velmi dlouho se Laichter rozhodoval, jakou publikací zahájí vydávání své edice. Přemýšlel, jestli má zařadit původní českou knihu nebo zkusit překlad některého významného cizího autora. Dal radši přednost studii od francouzského filozofa Janeta, na kterou v minulosti četl v jednom anglickém periodiku skvělou recenzi. Jenže nastal menší problém s tím, kdo přeloží dílo z francouzštiny do češtiny. Laichter sám uměl na vysoké úrovni mnoho světových jazyků, ale uvědomoval si jednu věc, když si sám obstará překlad, tak mu zabere mnoho času, který mu potom bude chybět na řešení provozních věcí v nakladatelství. Proto nemohl než požádat někoho jiného, aby se této práci ujal. Na doporučení svých známých se rozhodl oslovit středoškolského profesora z Třeboně, který se jmenoval Bedřich Foustka. Byl to renomovaný překladatel francouzského jazyka a již měl bohaté zkušenosti s překlady tak náročných děl, jako byly kupříkladu Voltairovy spisy. Nakonec mu 14. září 1895 odeslal nabídku k překladu a uvedl také i, za jakých

¹⁸⁰ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 35.

¹⁸¹ *Tamtéž*, s. 35.

¹⁸² **Paul Janet** (1823–1899) byl významným francouzským filozofem zabývajícím se také politikou.

podmínek spolu budou spolupracovat, mimo to se i zmiňoval, jak bude za překlady Foustka ohodnocen. Přímou v dopise Laichter píše tato následující slova: „*Honorář dovolím si nabídnouti jako za překlady pro Naši dobu. Platím za arch 16 zl., bude-li formát menší a nejspíše bude až o 1/2, zaplatím tedy v poměru k Naší době. Do listopadu by bylo potřeby rukopisu, až na 20 tisk. archů, což by byla až třetina celého díla*“.¹⁸³ Po zbytek roku 1895 Laichter udržoval s Foustkou co nejužší písemný kontakt a rozebírali spolu jednotlivé části překladu. Jednu velmi zajímavou skutečnost spolu řeší v dopise z 22. prosince 1895, kdy Foustka ve svém dopise píše, že oslovil Janeta s tím, aby mu udělil souhlas na přeložení jeho díla. Dozvídáme se, že odpověď od něho vůbec Foustkovi nedošla a Janet byl nucen poslat druhý dopis, ve kterém uvedl, že nemá žádné výhrady proti tomu, aby bylo jeho dílo přeloženo a mohlo být později vydáno. Ke konci dopisu uvádí poznámku, že ještě vyrozumí francouzské nakladatelství Alcana o svém úmyslu, aby později nedošlo k nechtěnému nedorozumění. Protože Janet podmínil svůj souhlas tím, že se musí spojit se svým vydavatelem a požádat ho o stanovisko, do Laichterova nakladatelství později dorazila zpráva z Francie, ve které stálo, že nakladatelství Alcana, po projednání všech okolností s autorem, tedy souhlasí s uveřejněním publikace v Čechách. Poté už Laichterovi nestálo nic v cestě a v roce 1896 mohl s klidným svědomím vydat svůj Výbor. Jen se může zdát divné, proč Janetovi nenapsal přímo Laichter, odpověď na tuto záležitost je velmi jednoduchá. Foustka se totiž nabídl, že všechno kolem překladu obstará sám, jen požádal Laichtera o svolení, aby mohl mluvit i jeho jménem. Na konci se ukázalo, jak zásadní rozhodnutí to pro Výbor bylo, protože právě Foustkův překlad odstartoval jednu z nejlepších edic, která se v Laichterově nakladatelství vydávala. Po prvním sešitovém vydání se Laichter setkával jen s kladnými ohlasy, a to jak mezi širokou veřejností, tak i odbornými kruhy, proto pro něho bylo určující, aby v této práci pokračoval dál. Masaryk chválil vysokou úroveň překladu a vůbec navržený konspekt celého vydání, podle něho už mnoho let u nás nevyšla takto kvalitně přeložená odborná práce. Promyšlené plánování

¹⁸³ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Nabídka ke spolupráci adresovaná B. Foustkovi.

a nakladatelský přehled se ukázaly být pro Laichtera těmi nejdůležitějšími vlastnostmi, které mu pomohly k tomu, aby se z něho v brzké době stal uznávaný nakladatel.¹⁸⁴

Další publikací, která vyšla ve Výboru ještě v roce 1896, se stala Masarykova monografie o Karlu Havlíčkovi. Laichterovým programovým záměrem bylo to, aby spolu se zahraničními překlady se v edici objevily i některé původní české tituly. V mnoha ohledech to byl těžký záměr, protože v české vědě stále chybělo dost odborné literatury k tomu, aby mohla být vydávána. V některých humanitních oborech nebyly vůbec k dostání žádné české publikace, což se ukázalo být jako velmi problematické, protože se pak tyto vědecké disciplíny nemohly rozvíjet. Masarykova práce byla v mnoha ohledech průlomovou prací, protože patřila mezi vůbec první ucelené studie o Karlu Havlíčkovi. I obsahové pojetí tohoto díla se stalo v některých jejích částech dost diskutabilní, ale nebyl by to Masaryk, kdyby do své práce neuvedl rozporuplné otázky a závěry, jež u veřejnosti vyvolávaly tak časté polemiky. Ve své práci zastává názor, že Havlíček byl prvním politickým buditelem a český národ by mu měl v tomto ohledu dát za pravdu. Připouštěl i argumenty týkající se Palackého, s nímž mnoho Masarykových kolegů spojovalo první kroky samostatné české politiky. Masaryk nevyvracel možnost toho, že Palacký patřil mezi první české politiky, ale nebyl tím prvním, kdo pozvedl pomyslné žezlo a začal hájit české politické zájmy. Tento argument vyvolal u velké části veřejnosti pobouření, jak si někdo mohl dovolit zpochybňovat roli takové osobnosti, jako byl Palacký. Pomalu stejný případ se odehrál ani ne před rokem, když Machar uveřejnil v *Naší době* studii o Vítězslavu Hálkovi a kritizoval v ní panteon, který česká společnost vystavěla kolem Vrchlického, a díky tomu se další spisovatelé zcela vytráceli z obecného povědomí. Laichter původně zamýšlel vydávat díla českých autorů v jiné edici, která by nesla název *Výbor spisů původních, českých*. Ale obával se toho, aby rozdělení *Výboru* nevyvolalo u čtenářů přílišný zmatek z toho, kde, co vychází, proto všechny naučné publikace, ať už to byly české či zahraniční, vycházely ve *Výboru* nejlepších spisů poučných. V mnohém se mohl spolehnout na své spolupracovníky z nakladatelství, ti mu totiž doporučovali mnohá zajímavá díla, která by mohl začlenit do svého vydavatelského plánu. Byly to většinou knihy, jež vycházely

¹⁸⁴ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 36–37; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Korespondence Jan Laichtera s překladatelem Foustkou; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 2, Nabídka ke spolupráci adresovaná B. Foustkovi.

v zahraničí a stále čekaly na to, až je někdo přeloží a v Čechách vydá. Mezi těmi, kdo ho takto informovali, bychom našli i přední kapacity ve svých oborech jako kupříkladu Drtinu, Grubera, Čádu st. a mnoho jiných významných jmen. Třeba Jaroslav Goll patřil mezi příležitostné dopisovatele Naší doby, ale to nic neměnilo na tom, že občas Laichterovi pomohl s výběrem historických děl, která by mohl zařadit do své edice. Později na jeho doporučení též vydal monografii ruského historika Miljukovova¹⁸⁵, která se nazývala *Obrazy z dějin ruské vzdělanosti*. Nesmíme také opomenout fakt, že Laichter byl i častým návštěvníkem pražské univerzitní knihovny, kde hledal náměty a inspiraci do svého vydavatelského programu určeného pro Výbor. Tam se také seznámil s místními knihovníky, jakými byli Václav Tille nebo Zdeněk Václav Tobolka¹⁸⁶. Ti mu hodně pomáhali se zorientovat v dobové literatuře a popřípadě ho upozorňovali, když narazili na knihu, kterou by stálo za to přeložit a vydat v češtině. Laichter si spolupráci s těmito osobnostmi českého knihovnictví ve svých poznámkách velice pochvaloval, protože mu byli nápomocni při vytváření mnohaletého nakladatelského plánu, podle kterého jeho nakladatelství fungovalo, až do Velké války.¹⁸⁷

Třetí ročník Naší doby už měl všechny znaky dobře zaběhlého periodika, které má velký počet odběratelů a pevné redaktorské jádro, jež k sobě poutá stále renomovanější dopisovatele. Na počátku prvního čísla byl však Laichter nucen řešit nepříjemnou záležitost týkající se tiskárny, kterou vlastnil jeho starý vzor, nakladatel Otto. Konflikt začal tím, že Otto stále zasílal do redakce stížnosti s tím, že sám neví, komu má posílat ke kontrole tiskové archy. Odkazoval se na korespondenci s Masarykem, ve které ho hlavní redaktor žádá, aby první výtisky posílal přímo jemu s tím, že všechno poté probere s Laichterem v redakci. Jenže podobné dopisy mu posílal i Laichter a žádal jako nakladatel, aby se podklady dostaly nejdříve k němu. Proto Otto žádal vysvětlení, komu má tedy prvotní materiály zasílat. V redakci se dohodli tak, aby nedocházelo k nedorozumění, že se tedy archy budou zasílat přímo do nakladatelství,

¹⁸⁵ **Pavel Nikolajevič Miljukov** (1859–1943) byl významným ruským historikem a pozdějším ministrem zahraničí, který pomáhal konsolidovat a vytvořit československé legie v Rusku.

¹⁸⁶ **Zdeněk Václav Tobolka** (1874– 1951) byl významným českým knihovníkem a je považován za otce české knihovnědy.

¹⁸⁷ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 36–37; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

kde si je bude moct prostudovat, kdo chce. Nakonec na to Otto přistoupil a nechal vzkázat do redakce, že pokud se tyto problémy budou v budoucnu opakovat, popřemýšlí i o vypovězení sjednané smlouvy. Laichter s Masarykem začali chápat vzniklou situaci, kterou co nejdříve museli řešit, protože jim bylo jasné, že Otto už nepočítá dále se spoluprací na Naší době. Redakce se v předposledním čísle uchýlila k zoufalému řešení, když požádala tiskárnu Grunda a Svatoň o možnost výtisku posledních dvou čísel. Jednatel podniku Svatoň souhlasil se všemi podmínkami a Josefovi v dopise odpověděl, že se těší na budoucí spolupráci a bude mu ctí, když se u něho bude tisknout tak úspěšný časopis, jako je Naše doba. Právě Josef Laichter byl pověřený svým bratrem, aby sjednal smlouvu s novým tiskařem, protože Masaryk byl zaneprázdněný prací na univerzitě a Jan dojednával odchod od Otty. Pomyslnou poslední kapkou se stal dopis, který přišel Laichterovi 14. září 1896 z Ottova nakladatelství. Stálo v něm toto: „*Nevím skutečně, jak mám zaslání red. eventuálně zařídit: když jsem zasílal vše Vám, stěžoval si pan dr. Masaryk, že nedostává vše a já mu vše tedy dodal různé věci v duplikátech nyní pak reklamujete zase Vy. Račte vzíti laskavě na vědomí, že zasílá se nyní vše pro N. dobu všecko panu dru. Masarykovi po jeho přání i bylo by mi velmi mile. Kdybyste se s ním ve příčině té příště definitivně dohodli. Upřímně řečeno nerad bych přišel kvůli tomu do kolise ani s p. drem., ani s Vámi*“.¹⁸⁸ Po přečtení těchto řádků Laichter usoudil, že nastala vhodná doba na to, aby rozvázal všechny svazky, které ho kdy pojily s Ottou. Své rozhodnutí nejdříve přednesl na schůzi redakce a všichni přítomní souhlasili. Masaryk si vzpomněl na trable, které nastaly v 80. letech při vydávání Athenaea a spojil si to s nimi. Potom, co Josef sehnal nového tiskaře, tak Jan poděkoval Ottovi za mnohaletou spolupráci a tím se uzavřela jedna z kapitol Laichterova profesního života.¹⁸⁹

Pro malé přiblížení bychom si mohli něco říct ke dvěma zajímavým článkům ze třetího ročníku Naší doby. Tím první příspěvkem je zajímavá zpráva od dr. Cyrila Horáčka, ve které referuje o rozvíjejícím se agrárním hnutí v Čechách a nese též výmluvný název Dnešní agrární hnutí. V úvodu se Horáček zamýšlí nad tím,

¹⁸⁸ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory (L – Š), Dopis z Ottova nakladatelství s datem 14. září 1896.

¹⁸⁹ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory (L – Š), Dopis z Ottova nakladatelství s datem 14. září 1896; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti; AVIM Dobruška, f. Laichter Josef, spisovatel, inv. č. XIV/233, kart. 115, Korespondence, foto, Sychrova éra.

jak dlouho ještě bude trvat ignorování rolnického stavu, který se pomalu víc a víc hlásí o svá práva. Uvádí příklad na jihočeských rolnících, kteří už mají dost politické netečnosti, jež neřeší jejich ekonomické a společenské problémy. Dále přichází s myšlenkou založení vlastního agrárního hnutí, které by mělo na starosti řešení hospodářských otázek a bojovalo by za prosazení volebního práva pro rolnictvo. Pokračuje ve vymezování konkrétních bodů, které by pomohly středoevropskému rolníkovi konkurovat dovozu ze zahraničí. Jako obrovskou ránu vnímá pro naše zemědělství postupně rozvíjející se industrializaci, kdy levnému americkému obilí nemůže český sedlák ani v nejmenším konkurovat. Ale jsou s tím spojeny i další věci, už dávno v severní Americe využívají chemii a zemědělské stroje, jež jim usnadňují práci a zrychlují celý proces obhospodařování, zatímco náš rolník se plahočí na svém malém poličku a stále využívá v mnoha případech jenom ruční práci. Proto by bylo nutné, podle něho, aby se zavedla tvrdá zemědělská cla na dovážené obilí z Ameriky a pomohlo se tak trochu zvýšit odkupní ceny obilí od českých zemědělců. Druhou záležitostí, kterou by bylo potřeba řešit, je podle Horáčka nezáměr českých politických stran prosazovat svůj zemědělský program, s kterým přijdou před každými volbami, ale v zásadě ho později vůbec neplní. Na konci článku autor uvádí jedinou osobnost v politice, která se zabývá prosazováním postupných správních reforem v zemědělství, a tím dotyčným není nikdo jiný než zakladatel agrárního hnutí u nás, Alfons Šťastný¹⁹⁰. Když si Laichter přečetl tento článek, byl víceméně spokojený, protože Horáček v něm rozebírá aktuální problematiku, kterou musel řešit český venkov. A čtenář Naší doby se také aspoň něco dozvěděl ze společenského dění a nebyl pouze odkázaný na čtení filozofických či etických polemik nad soudobou vědou.¹⁹¹

Druhý článek je krátkou studií, kterou napsal F. X. Šalda o Alexandru Dumasovi mladším. Chtěl totiž prostřednictvím svého příspěvku vzbudit upadající zájem mezi čtenáři o díla tohoto autora, jenž podle něho patřil mezi francouzské klasiky. Šalda v úvodu podkrývá jednu věc spojující skoro všechny jeho knihy a tou je podle něho láska. Nesetkáme se u něho s divadelní hrou nebo prózou, kde by obsah postrádal

¹⁹⁰ **Alfons Šťastný** (1831–1913) byl významný český politik a teoretický filozof. Stál u zrodu českého agrárního hnutí a spoluzakládal Selské noviny.

¹⁹¹ Cyril HORÁČEK, *Dnešní agrární hnutí*, Naše doba 3 (3), 1895, s. 208–211; Cyril HORÁČEK, *Dnešní agrární hnutí*, Naše doba 3 (4), 1896, s. 321–325; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

milostný vztah mezi dvěma milenci, anebo nerozebíral hluboké citové stavy mezi jednotlivými postavami v jeho příbězích. Podle autora je Dumas jeden z prvních literátů, kteří do svého psaní zasadili hlubokou lásku, jež překoná všechny nástrahy osudu. Jeho divadelní hry se vyznačují velkou epičností a živelností, kde postavy zažívají v průběhu děje různé křivdy a zrady a vždy se s nimi hlavní aktéři nějak popasují a skončí to šťastným koncem. Šalda v tomto vidí něco nového, protože většina dobových divadelních her city skoro vůbec neřeší, a též se vyznačují rychlým dějovým spádem, načež Dumasovy hry v sobě mají skrytou vášeň a nenávist, která diváka vtáhne do děje a nepustí ho. Tak by to podle něho mělo vypadat, aby se lidé na chvíli v divadle uvolnili a pomyslně řešili problémy někoho jiného a od svých všedních starostí si mohli odpočinout. V tomto ohledu Dumas posunuje svoje dílo dopředu a stává se tak určitým průkopníkem. Dále Šalda velmi zajímavě rozděluje ženy, které se objevují v Dumasových knihách, do tří kategorií. První vnímá muže jako hlavu rodiny a z boží vůle otce jejich dětí, ale chybí mezi ní a jejím mužem ta vášnivá láska, již můžeme najít mezi milenci. Druhá je také poctivou a milující ženou, ale je vehnána okolnostmi do prostředí, kde se pokříví její pověst, a ve většině případů se účastní nevěry z rozmaru či jen pro zábavu. Třetí jsou podle něho ženy, které se nechávají unášet svou vášní a chtíčem a vždycky muže přivedou do neštěstí. Tyto ženy Dumas odsuzuje a ve svých dílech je ve většině případů nějakým způsobem potrestá. V závěru článku se Šalda zamýšlí nad dalším důvodem, který dělá s Dumasových děl nadčasovou záležitost. On totiž ve svých hrách jako první pracoval s erotikou, to bylo do této doby ve Francii bráno jako něco nevkusného, většina děl popisovala pouze platonický vztah, ale Dumas toto tabu, mezi prvními prolomil.¹⁹²

Laichter si vždy svoje budoucí plány promýšlel nejméně rok dopředu. Proto si většinou domlouval své nové spolupracovníky s mnohaletým předstihem, aby se ujistil, že na další ročníky Naší doby, ale i nového Výboru bude mít autory, kteří mu svými příspěvky pomohou s prodejností a zvýšením renomé mezi čtenáři a odběrateli. Hodně dlouhou dobu hledal inspiraci pro to, jakou publikaci vydá ve Výboru další rok. Chtěl přijít s úplně novým titulem, jenž by byl svým pojetím revoluční a u čtenářů by vyvolal velký zájem, který mohl následně zvýšit tržbu, z níž Laichter sponzoroval

¹⁹² František Xaver ŠALDA, *Alexandr Dumas syn*, Naše doba 3 (5), 1896, s. 398–408.

vydávání dalších knih. Nebylo to jednoduché, protože moc dobře věděl, že překlad některého z řeckých nebo italských klasiků nepokryje výdaje na následující dílo. Mnohokrát navštívil univerzitní, ale i vědecko-průmyslovou knihovnu, kde procházel nepřehledné množství odborné literatury, která ještě čekala na své české vydání. Vydávací pomoc mu poskytl i knihovník univerzitní knihovny, kterým byl v této době Václav Tille. Bylo těžké něco najít, protože Laichter neměl přesnou představu o tom, z jakého společenskovedního oboru by měla kniha být. Hledal něco, co je svým pojetím víceméně přelomovým, nebo alespoň čtenářsky zajímavým. Po několika dnech intenzivní práce mu Tille doporučil dílo od Roberta Herberta Quicka nesoucí název ve volném překladu *Vychovatelští reformátoři*. Když si Laichter přečetl prvních pár stran, dal svému příteli za pravdu, že tato publikace je velmi zajímavá a rozhodně by stálo za to ji přeložit do češtiny, ale ani v této knize bohužel neviděl ten pomyslný vědecký přelom, který pro svůj Výbor hledal. Víceméně už byl bezradný, a tak se svým problémem svěřil v redakci *Naší doby* a někdo z přítomných mu tam poradil, ať zkusí vydat některé dílo od anglického antropologa Edwarda B. Tylora¹⁹³. Laichter si poté v knihovně půjčil jednu knihu od tohoto autora a po jejím přečtení usoudil, že toto je právě ta publikace, kterou tak dlouho hledal. Antropologie byla totiž v této době ještě poměrně mladou vědou a v české odborné literatuře nebylo mnoho překladů, které by se zaobíraly touto tematikou. Pozdější název knihy zněl *Úvod do studia člověka a civilizace*. Trápila už ho jen jedna skutečnost a to, kdo se ujme překladu. Vzpomněl si na svého starého známého, jenž se zabýval překlady z anglických originálů. Byl jím František Rajchl, středoškolský učitel z Brna. V dopisu, který Laichter obdržel 22. listopadu 1896, Rajchl píše o tom, že již stihl přeložit 2/3 textu a omlouvá se za prodloužení termínu odevzdání, ale z důvodu nemoci a přílišného shonu, který na něho klade, učitelské povolání, se v minulých týdnech nedostal k práci na překladu. A proto žádá o měsíční posun uzávěrky, aby stihl přeložit celou knihu a provedl ještě následnou korekturu a poté všechno odešle ke zpracování do nakladatelství. Dále ho ujišťuje o tom, že nemusí mít kvůli zpoždění žádné starosti, protože se určitě vše stihne v termínu. Na závěr ho prosí o zaslání posledních dvou sešitů *Janeta*, které ještě v Brně nejsou k sehnání. Celkovou cenu za tyto dva sešity si má odečíst z konečného honoráře, který má Rajchl následně dostat. Koncem prosince přišla

¹⁹³ **Edward B. Tylor** (1832–1917) byl významný anglický antropolog, který je považován za hlavního představitele kulturního evolucionismu.

do Laichterova nakladatelství objemná zásilka, v níž se nacházela konečná část překladu Tylerova díla, a Laichter mohl začít připravovat první sešitové vydání.¹⁹⁴

Foustka v dubnu odeslal poslední dva archy svého překladu a za každý mu byla vyplacena částka 69 zl. Následně vyšly 8. a 9. sešit Janeta a u čtenářů se těšily velkému zájmu, skoro všechny sešity se okamžitě rozprodaly a u některých musel být proveden ještě následný dotisk. Laichter předem neočekával tak vysokou prodejnost, přece jenom to bylo v této době úplně něco nového a sám předpokládal, že více čtenářů si Výbor získá, až se vše ustálí, v následujících letech. Ukázalo se, že Masarykův argument o chybějící zahraniční odborné literatuře byl správný, když si vezmeme, jakému zájmu se těšily překlady Janetovy publikace. Po prvotním úspěchu se sám Laichter utvrdil v tom, že ve vydávání Výboru musí pokračovat. Proto začal tvořit mnohaletý vydavatelský plán, který mu měl zajistit i v budoucnu takovou čtenářskou pozornost, jakou zažilo úvodní dílo. Pro rok 1897 plánoval vydat jednu publikaci od Tylora, jehož překladu se, jak jsme si řekli, ujal Rajchl. Ale jakožto nakladatel byl Laichter nucen plánovat svůj program nejméně dva roky dopředu. Proto se rozhodl svěřit další dva překlady Břetislavu Foustkovi, který se prvotně osvědčil jako renomovaný překladatel. Mělo jít o díla Řím a křesťanství od Theodora Keima a Vychovatelští reformátoři od Roberta H. Quicka. Tyto publikace chtěl vydat v průběhu roku 1898. Můžeme se tedy z předešlých řádků něco málo dozvědět o prvních krocích, které Laichter učinil jako nakladatel.¹⁹⁵

¹⁹⁴ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory (L – Š), Dopis od Rajchla s datem 22. listopadu 1896; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

¹⁹⁵ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od B. Foustky s datem 22. dubna 1896; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

5. Od soudního přelíčení po pátý ročník Naší doby

Počátek roku 1897 se stal pro Laichtera velmi těžkým obdobím v jeho prvních letech nakladatelské praxe. Protože jedna z událostí, kterou jsme si již uváděli, tak skončila nepříjemnými starostmi. Šlo o problém, jenž vznikl kolem jména nakladatele na úvodní stránce Naší doby. V prvních ročnících byl na této pozici uváděn Josef Laichter, z toho důvodu, že Jan stále pracoval u Otty a neslušelo se, aby jako zaměstnanec vedl svůj vlastní časopis. Ale po čase začal mít Josef v práci velké problémy, protože z pozice finančního úředníka nemohl zastávat pozici vydavatele, protože Naše doba byla uváděna jako částečně politická revue. Ze začátku nic nenasvědčovalo tomu, že by po odstranění Josefova jména z obálky nadále pokračovala celá aféra a přinesla s sebou větší následky, než pracovní pokárání. Ale jak to bývá v Čechách, tak někomu z kolegů vadilo, že se tato problematika uzavřela pouze pokáráním, a proto následně poslal anonymně celou záležitost na vyšší místa. Na konec se Josefov případ dostal na stůl až ministři financí Bilińskému, což už byl ohromný problém, ale jak už bylo napsáno výše, tak Jan chtěl bratrovi co nejvíce pomoci. Proto požádal Kaizla, jestli by se nemohl přimluvit, ale i tento pokus vyšel na prázdno. Následná eskalace měla rychlý spád a Jan Laichter byl obžalován z několika zákonných přestupků. A 7. dubna 1897 se konalo soudní přelíčení u c. k. Zemského soudu v Praze, kde byl téhož dne také vyneseno rozsudek.¹⁹⁶

Soud ho uznal vinným podle tiskového zákona č. 6 přijatého k 27. prosinci 1862 z § 10 a 11. Laichter byl odsouzen za to, že v řádně stanovené úřední lhůtě neoznámil na c. k. policejním ředitelství změnu vydavatele a nakladatele Naší doby. Měl tak podle zákona učinit před vydáním čísla, kde se změna objevila, anebo do tří dnů po vydání. Bohužel tak neučinil a v říjnu vyšlo číslo, kde na pozici vydavatele byl Jan Laichter. A svůj záměr úřadům oznámil až mnohem později, a to v lednu 1897. A následně ho tedy policejní ředitelství obvinilo z několika přestupků proti tiskovému zákonu. Zákon č. 6 v § 10 určoval toto: „*Kdo chce tiskem vydávati spis periodický, oznam to prvé státnímu zástupci císařskému úřadu bezpečnosti toho okresu, v kterém jest to*

¹⁹⁶ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 31; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence, Rozsudek c. k. odvolacího soudu pro přestupky v Praze ze dne 18. 7. 1897.

*místo, kde se má spis vydávati. Položeno buď v tom oznámení jméno redaktora odpovědného a místo, kde bydlí, a mělo-li by se jmenovati na listu redaktorů několik, tedy udáno buď jméno všech i místo, kde bydlejí, mimo to pak buď prokázáno, že mají vlastnosti a vůbec vše to, čeho se dle první postávky § 12 tohoto zákona na redaktoru vyhledává. Stala-li by se v tom čase, co se spis periodický vydává, v některé z věcí těchto změna nějaká, oznámeno to buď úřadím jmenovaným vůbec dříve, než se spis dále vydá, pakli by ale změna byla nepředvídaná, oznámeno to buď ve třech dnech“.*¹⁹⁷ A dále § 11 nás informuje o tomto: „*Počal-li by se spis periodický vydávati dříve, než byla položena kauce aneb než prošla lhůta v poslední postavce § 10, vyměřená, aneb opominulo-li by se ve lhůtě v témž paragrafu ustanovené dle nařízení oznámiti, že se mezi vydáváním stala nějaká změna výše dotčená, dopustí se vydavatel, nakladatel, redaktor a tiskař, pokud jsou tím vinni, přestupku a budou za to potrestáni pokutou 50 až i 200 zlatých“.*¹⁹⁸ Na předešlých řádcích můžeme přesně vidět, jakých přestupků se Laichter podle zákona dopustil.¹⁹⁹

Jan Laichter byl c. k. Zemským soudem odsouzen k pokutě 15 zl., které měly jít na chudinský fond královského hlavního města Prahy a dále k třídnímu vězení s tím, že bude muset uhradit i soudní výlohy. S rozsudkem by se býval smířil, ale vadilo mu odnětí svobody v délce tří dnů, s tímto bodem rozsudku zásadně nesouhlasil. Přece jenom musel dbát na svou čest a pověst, jak by asi vypadalo, kdyby začínající nakladatel strávil nějakou dobu ve vězení, i když v tomto případě velmi krátkou. Lidé byli v tomto ohledu nekompromisní, kdyby se dozvěděli, že nakladatel Naší doby či jiné vydávané publikace byl ve vězení, tak by rozhodně přemýšleli nad tím, jestli si vůbec mají něco z jeho firmy pořizovat, když to pochází od člověka s kriminální minulostí. Musíme si uvědomit, že celá událost se odehrávala v době, kdy si každý člověk zakládal na svém renomé a stačilo málo a společnost ho odsoudila i za sebemenší chybu. A v případě Laichtera to bylo ještě více choulostivé, protože z pozice podnikatele si musel udržet dobré jméno, které mu nejen sloužilo k tomu, aby se co nejvíce prodávala jeho díla, ale hlavně, aby neztratil přízeň svých dopisovatelů

¹⁹⁷ *Říšská sbírka zákonů 1848–1918. Dokumenty*, edd. Pavel Salák – Jaromír Tauchen, Brno 2009, s. 142–143.

¹⁹⁸ *Tamtéž*, s. 142–143.

¹⁹⁹ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Rozsudek c. k. odvolacího soudu pro přestupky v Praze ze dne 18. 7. 1897.

a nejbližších přátel. Už tak mohl počítat s tím, že po Praze uslyší drby o tom, jak je nezodpovědný a že mu soud měl za takový „podvod“ vyměřit mnohem vyšší peněžitý trest. Proto se rozhodl rychle kontaktovat své známé a poradit se s nimi o dalším postupu a také o možnostech, které by v tomto případě přišly v úvahu. Všichni mu radili, aby se odvolal a rozsudek by tak mohl být postoupen k posouzení dalšímu soudu. Spojil se dokonce i s právníky, kteří přednášeli na univerzitě, ale poradili mu vždy to samé, ať se odvolá a nechá případ posoudit dalším soudcem. Protože neexistovala žádná jiná zákonná možnost, kterou by Laichter využil ve svůj prospěch, rozhodl se tedy pro podání odvolání proti rozsudku, vzneseném Zemským soudem. Jeho případ poté projednával c. k. Odvolací soud pro přestupky v Praze, který měl vynést konečný verdikt, jenž by byl v Laichterův prospěch.²⁰⁰

Stání u Odvolacího soudu se konalo 18. července 1897. A Laichter pevně věřil, že bude zproštěn trestu odnětí svobody. V rozsudku, který mu byl předán po skončení líčení, se můžeme podrobně dočíst, jak případ po celou dobu probíhal a o co v něm v podstatě šlo. V úvodu se shrnují hlavní body obžaloby, podle jakého zákona a paragrafů byl Laichter stíhán a kdo u Zemského soudu projednával konkrétně tento případ. Uváděla se tu jména konkrétních osob, jichž se týkalo rozhodování o vině či nevině, tak například jméno žalobce a odpovědného soudce bylo uvedeno pouze ve zkratce, zatímco pozice písaře a tajemníka obsahuje celé jméno. Dále se uváděla výše trestu, jenž byl Laichterovi vyměřen, s tím, že každý bod trestu byl několika slovy okomentován. Zajímavé je, že v předchozím rozsudku od Zemského soudu tyto komentáře nenalezneme, přitom čtenáři, kteří si rozsudek přečtou, mohou být zmatení tím, jak vůbec soud přišel k takovému rozhodnutí, když ani soud pořádně nevysvětlí podstatu, ze které se tak rozhodl. Další část nás informuje o skutkové podstatě činu, jehož se Laichter dopustil. Konkrétně se tam dočteme následující: *„V říjnu 1896, jak obžalovaný Jan Laichter sám doznává při časopisu „Naše doba“ jenž vychází v jeho nákladu, změna potud, je místo dosavadního vydavatele Dra Josefa Laichtera nastoupil on (obžalovaný) sem jakožto vydavatel a zjištěno vlastním s vyšetřovanými okolnostmi souhlasící doznáním obžalovaného, že tuto změnu úřadu ohlásil teprve lednu roku 1897,*

²⁰⁰ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 31; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Rozsudek c. k. odvolacího soudu pro přestupky v Praze ze dne 18. 7. 1897; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

tedy nikoliv v lhůtě ustanovené v § 10 zákona o tisku“.²⁰¹ Dále se uvádí, že Laichter se obhajoval tím, že původní vydavatel, tedy Josef, je jeho blízkým příbuzným, a proto by nemusel ani změnu na policejním ředitelství ohlašovat, ale chtěl mít vše úředně v pořádku, a proto se sám rozhodl celou věc oznámit. Jenže žalobce tento argument vůbec nevzal v potaz a namítal, že žádná taková výjimka v zákoně není a že je každý povinen ohlásit ihned jakoukoli změnu, která v periodiku nastane, tak jak to příslušné paragrafy uvádějí. Závěr rozsudku se zaobírá tím, že Laichter ještě nebyl trestně stíhán, a proto se Odvolací soud může přiklonit k tomu, aby byl zrušen trest odnětí svobody v délce tří dnů. Ale exemplárně ponechával peněžitý trest a odsouzený musel uhradit všechny soudní výlohy, které byly se soudem spojené. Laichter od soudu aspoň odcházel s tím zadostučiněním, že nemusel do vězení. A jeho čest zůstala z velké části neposkvřněná.²⁰²

Příjemnější chvíle zažíval Laichter okolo Naší doby. Čtvrtý ročník už byl celkem ustálený a odběratelé v něm nacházeli příjemné čtení, z mnoha společenskovedních oborů. Stálý okruh dopisovatelů se hodně obměnil a s revuí spojovali svá jména úplně noví autoři. Jmenujme třeba dr. Vladimíra Preiningera, jenž byl v této době uznávaným pražským lékařem a odborným překladatelem zahraničních studií z oboru medicíny. Dalšími osobnostmi, které uveřejnily své články, byli kupříkladu František Kraus, František Táborský či Josef Gruber, s jehož jménem byla spojena zajímavá studie s názvem Poměry živnostenské výroby v Čechách před zavedením svobody živnostenské. Tento příspěvek vyšel v pátém čísle tohoto ročníku a stal zajímavým zamyšlením nad tím, jaké jsou živnostenské podmínky u nás v Čechách a také v dalších koutech Rakouska-Uherska. U čtenářů tento článek vyvolal veliký zájem, protože fenoménem 90. let 19. st. se stalo stěhování se mladých rodin z venkova do velkých měst a zde si většinou novomanželé otevírali svoji malou živnost. Kde poté mohli být svými pány a nikdo jim nediktoval, co mají dělat, třeba jako ve fabrikách. Gruber psal o tom, jak je snadné, když má člověk do začátku větší obnos peněz, to si potom může například otevřít své pekařství nebo pohostinství.

²⁰¹AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Rozsudek c. k. odvolacího soudu pro přestupky v Praze ze dne 18. 7. 1897.

²⁰² *Říšská sbírka zákonů 1848–1918. Dokumenty*, edd. Pavel Salák – Jaromír Tauchen, Brno 2009, s. 142–143; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Rozsudek c. k. odvolacího soudu pro přestupky v Praze ze dne 18. 7. 1897; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

Dále popisoval, jak se pomalu vytrácí takové problémy, jako byly v 70. letech, kdy živnostník musel dokládat všelijaká osvědčení o své bezúhonnosti, aby si mohl zařídit svůj vlastní podnik. Jednou ze zásadních studií, jež se vyšly v tomto ročníku, tak byla Masarykova Humanita a národnost, tato zpráva totiž rozváděla myšlenku humanity, která se objevila před dvěma lety v České otázce. U odběratelů Naší doby vyvolala tato stať bouřlivé reakce a těšila se i po kratší dobu odbornému zájmu ze strany tehdejších historiků. Masaryk na první stránce použil několik vět z Nerudových děl o malicherném vlastenčení některých lidí, kteří si myslí, že když budou slepě věřit tomu, že jen všechno, co je české, bývá nejlepší, tak potom nikdy český národ nedosáhne takové rozmanitosti, jako západní národy. V dalších odstavcích si vypůjčuje myšlenky Kollára, na nichž rozvádí svou myšlenku evropské vzájemnosti a slovanského člověčenství, kdy Slované budou jednotícím a humanizačním prvkem v budoucí Evropě. Kritizuje pomyslnou českou malost, když si někteří spisovatelé nebo vědci myslí, že si vystačí s tím, co jim zprostředkuje domácí prostředí nebo nesmyslný panslavismus, jenž se snaží bojkotovat skoro všechno germánské. Nejvyšší hodnotou, pro Masaryka bylo vzdělání, nechává se i inspirovat Kollárovými tezemi, na kterých ukazuje propojenost jeho představy o zdokonalování lidské společnosti v dalších letech. Konkrétně uvádí jednu z Kollárových myšlenek a ta zněla takto: „*I o národech a vzdělanosti platí zajisté to přísloví. Z malé vody malé ryby*“.²⁰³ Chtěl tím poukázat na to, že by bylo vhodné, kdyby se evropská věda, ale i společnost co nejvíce propojila a vytvořila tak celek, který bude pracovat ku prospěchu všech. Protože malé národy stejně nikdy nebudou moci ve větší míře konkurovat těm větším a podle něho vede přehnané vlastenčení v některých případech k společenské ustrnulosti a veřejnost tak pod tlakem většiny nepřijímá určité myšlenky za své, jež by jí pomohly se nadále rozvíjet. Víceméně celý text je propojování Masarykových myšlenek s dalšími buď českými, nebo zahraničními osobnostmi, které obhajují evropskou vzájemnost, jež nás dovede k ideálu humanity.²⁰⁴

Velmi zajímavý příspěvek se objevil ve dvanáctém čísle a nesl výmluvný název Studium venkova. Autor skryl svou identitu pod pseudonym Fr. N.

²⁰³ Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Humanita a národnost*, Naše doba 4 (3), 1897, s. 194.

²⁰⁴ *Tamtéž*, s. 193–205; Josef GRUBER, *Poměry živnostenské výroby v Čechách před zavedením svobody živnostenské*, Naše doba 4 (5), 1897, s. 385–396.

Tento článek byl krátkou úvahou nad stavem venkova na konci devatenáctého století. V úvodu se můžeme dočíst, jak si člověk představuje v této době venkov, vidí ho totiž jako romantické místo, kde lidé žijí v souladu s přírodou. Lidé z měst podle autora stále věří, že sedláci jsou lidé, kteří si pracují na svém poličku a pěstují jen tolik plodin, kolik spotřebují pro své potřeby a spojují s nimi také velkou zbožnost, jež prokazují pravidelnými návštěvami kostela, kde tráví o sobotách a nedělích velké množství času. Jenže to už dávno nebyla pravda. Rolníci se co nejvíce starali o to, aby jejich úroda byla co největší, aby přebytky mohli prodat na trzích a za vydělané peníze přikoupit další pole, z něhož mohli znásobit své výděly. Ze zemědělců se pomalu stávali podnikatelé, kteří se museli o sebe umět postarat ve stále se zvětšující se konkurenci. Časům, kdy vesnice vypadala jako v dílech Boženy Němcové, je už dávno konec a pomalu se z ní stává místo, kde obživu najde skoro každá profese. Těmito úvahami jsou zakončeny první stránky tohoto článku. Dále se dočteme, že by bývalo vhodné, kdyby se náš národ začal více zajímat o svůj venkov. Chybí podrobné výzkumy toho, jak se lidé stravují, jaká onemocnění děti prodělávají, jestli se vůbec plní školní docházka. Podobnými otázkami se ještě nikdo nezabýval, což vede k tomu, že lékaři, učitelé nebo úředníci nemají vůbec ponětí o tom, s jakými problémy se lidé potýkají a v čem by jim tyto profese mohly být nápomocné. Jediní, kteří se v poslední době zajímali o to, jak se žije na vesnici, tak byli buď socialisté anebo vznikající agráři, ale ti se spíše zaobírali cenami obilí a clem z dovozu této plodiny. V závěru se dozvídáme skutečnost, že český národ žije už více než sto let v iluzi, kterou mu zprostředkovala starší literatura, a proto by bylo na místě, aby v budoucnu vznikaly osvětové publikace, které by tento mýtus vyvrátily.²⁰⁵

V druhém ročníku Laichterova výboru nejlepších spisů poučných vyšly tentokrát sešitově dvě publikace, a to od Karla Büchera dílo s názvem Vznik národního hospodářství, kdy překladu se ujal známý národohospodář Josef Gruber. A druhá byla studie od antropologa Edwarda B. Tylora, jež nesla název Úvod do studia člověka a civilizace. Od této monografie Laichter očekával zvýšení prodejnosti Výboru, protože, jak už bylo řečeno v minulé kapitole, shánění podkladů pro tento ročník stálo nakladatele a jeho přátele v knihovně mnoho úsilí. Když se objevila v distribuci první

²⁰⁵ Fr. N., *Studium venkova*, Naše doba 4 (12), 1897, s. 1117–1121.

sešitová vydání Büchera, jen se po nich zaprášilo. Na vydání odběratelé netrpělivě čekali již mnoho měsíců, hlavně tedy ti, co studovali hospodářskou politiku nebo jen hospodářství. Ukázalo se, že tato studie byla na konci devatenáctého století něčím přelomovým a vysokoškolští studenti se z ní připravovali do školy a naši národohospodáři o ni opírali, své publikované referáty. Proto bylo od Laichtera prozíravé, že nechal přeložit toto dílo do češtiny, a hlavně i to, že celý překlad svěřil Gruberovi, který byl kvalitním překladatelem. Což zajišťovalo nejen vysoký prodej, ale i odbornou stránku toho, co si čtenáři buď objednávali, nebo koupili na novinových stáncích. Ohlasy u veřejnosti byly ohromné a kupříkladu z odborných kruhů nezazněla ani jedna negativní výtky, a dokonce Kaizl z Vídně zaslal Laichterovi krátký lístek, ve kterém ho chválí za to, jak pečuje o vydávání odborných publikací z národohospodářského oboru. Neopomenul ani dodat, že je hodně překvapený z toho, jak se Laichter rychle zorientoval v nakladatelské profesi a vydává jedno renomované dílo za druhým. Dále chválil dobrý překlad Janeta, jenž se podle Kaizla četl jedním dechem. Nakladatelské plány, které si dělal na mnoho let dopředu, se ukázaly být správnou cestou k tomu, aby v budoucnu Výbor sklízel jenom samé úspěchy. Přece jenom vybírat konkrétně něco z tak kvalitní zahraniční literatury nebylo vůbec nic lehkého, souviselo s tím mnoho náhod, jež mohly celý náklad úplně sabotovat. Kdyby byl u jednoho z vydaných děl malý odbyt, znamenalo by to pro Laichtera nemalé problémy. Protože na tom záviselo přežití jeho podniku, do začátku totiž neměl takový kapitál, aby si mohl dovolit šlápnout vedle a zpracovat něco, co následně u lidí propadne. Napjatě očekával, co všichni řeknou na Tylorovu studii, když s Tillem tak dlouhou dobu věnovali tomu, aby našli tu správnou knihu. V zahraničí se tato monografie těšila velkému zájmu a stala se tam na dlouhou dobu bestsellerem. Stále více vědců se začalo zabírat rozvíjející se antropologií a tato kniha pro mnohé z nich byla pomyslným odrazovým můstkem pro to, aby vůbec získali základní povědomí o této nové vědě.²⁰⁶

Z korespondence, kterou mezi sebou udržovali Laichter s Foustkou, je možné zjistit mnoho důležitých souvislostí. Tak v jednom dopise z počátku roku 1897

²⁰⁶ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 65–66; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory od (L – Š); AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

se Foustka omlouvá za opožděné dodání prvních stránek překladu Quicka, jehož vydání se plánovalo na rok 1898. Prosil Laichtera o shovívavost, protože nemohl jinak, totiž u nich na škole prováděla inspekce kontrolu a on jako jeden z vedoucích pracovníků ústavu se musel postarat o to, aby bylo všechno v pořádku. Po přečtení prvních vět je čtenáři jasné, že se snažil celou věc odlehčit, když píše tato slova: „*Byli jsme tudíž dne i noci ve škole, večer v hostinci, aby nebyl inspektor sám*“.²⁰⁷ Dále Laichterovi chválil další vydané publikace ve Výboru. V Třeboni si je, předplatilo asi čtyři sta lidí, což byl na tak malé město velký úspěch. Dále mnoho kolegů ze školy Foustku žádalo, jestli by jim nepůjčil sešity od Tylora a Büchera, aby si je mohli přečíst, a měl také vzkázat nakladateli, že pokud by byl možný dotisk, tak že by si okamžitě chybějící čísla doobjednali. Nabízel také své služby i do budoucna, protože jak sám uvádí, kterékoli věci se Laichter ujal, tak z ní dokázal dostat maximum. V závěru dopisu píše o tom, že doufá v brzké osobní setkání s nakladatelem, protože se do této doby spolu ještě osobně nesetkali. Stěhoval se totiž za práci z Třeboně do Prahy, kde sehnal místo na jednom z pražských gymnázií. Začal totiž sepsovat svoji habilitační práci a potřeboval být blíž vědcům, se kterými spolupracoval na výzkumu alkoholismu v Čechách. Z dopisu z července tohoto roku se dozvídáme jednu skutečnost a to, že Foustka zaslal Laichterovi tři sta stran překladu Quicka a dalších sto stran chce poslat v dohledné době. Celou knihu by chtěl mít přeloženou do konce srpna a snažil se používat podobnou koncepci stavby textu, jako tomu bylo u Janeta, s tím rozdílem, že toto dílo by mělo být obsahově věcnější. V textu dále nabízel též překlady literatury německé či ruské, ale s tím rozdílem, že by ruské publikace překládal ve větším časovém rozpětí, protože jeho znalost odborné ruštiny nebyla tolik valná. Chtěl také vědět, jestli bude stačit zaslat první stránky z překladu knihy od Theodora Keima až koncem září, protože mu ještě stále hodně času zabírá stěhování se s Třeboně a musel také odevzdat první skici svého výzkumu o alkoholismu na fakultě. V závěru doufá, že ho Laichter pověří další prací pro jeho nakladatelství, tak aby sám mohl přispět k rozvoji české odborné literatury.

²⁰⁷ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od B. Foustky, určený J. Laichterovi.

Koncem listopadu přišly poslední překlady díla Řím a křesťanství od Keima a tím se na dlouhou řadu let Foustka vzdálil jako překladatel z Laichterova podniku.²⁰⁸

Laichter prožil těžký rok 1897, kdy byl nucen obhajovat svoji čest u soudu a bojovat s rakouskou byrokracií, která svými nesmyslnými nařízeními svazovala svobodné podnikání v mnoha hospodářských oblastech. Vlastně díky své roztržitosti mohl nakonec Laichter strávit tři dny ve vězení jen proto, že do pěti dnů od vydání zapomněl ohlásit změnu na pozici vydavatele. Tyto státní zásahy do podnikání v mnoha případech vedly k tomu, že některé podniky se pomalu rozvíjely, což způsobovalo malý hospodářský růst, hlavně tedy především na venkově. K tomu všemu přibylo ještě neštěstí v rodině, když zemřel jeden ze členů rodiny, a proto se není čemu divit, že Laichter na tento rok vzpomínal vždy se smutkem. Jako by tomu osud chtěl a kolo štěstěny se najednou úplně obrátilo a rok 1898 se stal jedním z mnoha úspěšných roků Laichterova nakladatelství. Na předešlých stránkách jsme se dozvěděli jednu důležitou skutečnost, a to takovou, že na počátku roku 1897 vyšla velmi zajímavá publikace. Byla to studie od Karla Büchera²⁰⁹, která v českém názvu zněla jako Vznik národního hospodářství. Ač se to zdálo být nepravděpodobné, tak toto dílo v Čechách vyvolalo nebývalou pozornost svým věcným a přelomovým pojetím. V mnoha oblastech přinášelo úplně jiný náhled na podnikání, než tomu bylo dosud. Takto fundovaně zpracovaná kniha dlouho chyběla ve studiu hospodářství, a to nejen u nás, ale i v západní Evropě. Ve Francii či Německu vyvolala tato publikace doslova šok, protože bourala dosud zažitá stereotypy a přicházela s úplně novým pohledem na podnikání a nabádala v mnohém jednotlivé evropské státy, aby provedly příslušné reformy k tomu, jež by vedly k stále menšímu zásahu státu do ekonomiky. Bücher vycházel z toho, že potom jednotlivé živnosti budou snáze a rychleji dostávat k hospodářské konjunktuře a celá společnost se tím bude posouvat dopředu. Ale tím nejdůležitějším počinem, který přinesla jeho studie, tkvěla v tom, že se jako první zaobírala tím, jak má začínající živnostník postupovat, tak aby se brzy stal úspěšným podnikatelem. Bohužel v naší literatuře chybělo takovéto dílo, jež by pomáhalo

²⁰⁸ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 66; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis od B. Foustky, určený J. Laichterovi; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Dopis určený J. Laichterovi od B. Foustky s datem 23. 7. 1893.

²⁰⁹ **Karl Bücher** (1847–1930) byl významným německým ekonomem, který na konci 19. st. napsal dílo v českém překladu *Vznik národního hospodářství*, jež se setkalo v Evropě s velkým zájmem.

člověku, v prvních krocích, při zakládání vlastního závodu. Když už lidé v knihovně něco objevili, tak to byla většinou zastaralá monografie zaobírající se starými způsoby hospodaření. Laichterovým cílem bylo pomoci těmto lidem k tomu, aby měli k ruce odpovídající naukovou literaturu, z které by mohli čerpat poznatky z nejnovějších trendů v národohospodářství. Tohle všechno ho vedlo k tomu, aby svůj úmysl dovedl do zdárného konce. A tak se Čechy dostaly mezi vůbec první země, kde se tato kniha dala sehnat.²¹⁰

Když Laichter viděl, s jakým úspěchem vyšlo toto dílo, uvědomil si jednu věc. Když veřejnost vykoupila skoro celý náklad tohoto vydání, rozhodl se učinit další zásadní krok k postupnému rozvoji svého nakladatelství. Napadla ho totiž myšlenka, s kterou začal pojit svůj budoucí úspěch. Do této doby se knihy z jeho vydavatelství distribuovaly výhradně do knihkupectví nebo v případě sešitových výtisků se posílaly k prodeji do novinových stánků. Šlo většinou o menší počet kusů, protože šlo o marketing, kdyby knihkupec objednal větší objem sešitů, hrozilo, že by se vše neprodalo a majitel mohl na ztrátě tratit. Proto většinou byla zaběhlá praxe, že když došly zásoby, tak se urychleně poslal Laichterovi lístek s další objednávkou a knihy se později dodaly. Laichter chtěl svůj náklad rozšířit tím, že začne oslovovat různé instituce a nabídne jim konkrétní díla, která již vydal, aby je buď mohly zařadit do svých knihoven, anebo je dát k výpůjčce mezi lidi. K tomu kroku se odhodlal v březnu 1898, když si dovilil oslovit organizaci se svou nabídkou. Poslal dopis do Českých Budějovic, kde sídlila Hlavní obchodní a živnostenská komora. V úvodu onoho dopisu nabízí k prodeji překlad, jenž vyšel jako čtvrtá kniha Laichterova Výboru nejlepších spisů poučných, a to tedy zatím jedinou ekonomicky zaměřenou monografií z pera Karla Büchera *Vznik národního hospodářství*. Dále jim oznamuje, že překladatelem byl známý právník dr. Josef Gruber. Připojil i několik vět o tom, že toto dílo se těší v zahraničí velkému zájmu a posbíralo i mnoho kladných recenzí od uznávaných osobností, jako kupříkladu od prof. Adolfa Wagnera²¹¹ či našeho

²¹⁰ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 65; Karl BÜCHER, *Vznik národního hospodářství: šest přednášek*, Praha 1897, 245 s; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

²¹¹ **Adolf Wagner** (1835–1917) byl významným německým ekonomem a vysokoškolským profesorem v druhé polovině 19. st. Působil na univerzitách v Berlíně a Lipsku.

předního vědce prof. Albína Bráfa²¹². Laichter se zmiňuje i o důležitosti, kterou tato kniha má hlavně pro studenty, a sám pokračuje těmito slovy: „*Kniha Bücherova má obzvláštní důležitost pro naše maloživnostenské obecnstvo, tím že na základě historického vývoje soustav výroby průmyslové dovozuje existenční možnost malé výroby i pro budoucnost a tak varujíc před skládáním rukou v klín budí snahu po vlastním technickém a kupeckém zdokonalování se malovýrobců a přesvědčení o možnosti úspěchu při všestranném lepším vyzbrojení maloživnostenstva*“.²¹³ Dovolil si také poznamenat, že by také mohla sloužit k samovzdělávání lidí, což je podle něho v zájmu Komory. V závěru referuje o tom, že v české literatuře je strašně málo odborné literatury zabývající se národohospodářstvím, a proto by bylo od nich prozíravé, kdyby toto dílo od něho odebírali. V závěrečných větách předjímá a dovoluje si navrhnout, co by s knihami měli udělat a komentuje to těmito slovy: „*Dovoluje si v úctě podepsané nakladatelství slavnou komoru jakožto známou nakladatelku odborné literatury národohospodářské zdvořile žádati, aby laskavě zakoupila jistý počet výtisků tohoto díla. I. do knihoven škol odborných a pokračovacích v tamním obvodu a II. na odměny pro vynikající, inteligentnější žactvo těchto škol*“.²¹⁴ K dopisu ještě připojil lístek s cenou za jeden kus, účtoval si za výtisk 1,3 zl., kdy původní cena byla 2,4 zl.²¹⁵

Následně druhou nabídku adresoval na c. k. Školní ředitelství. Odeslána byla 29. března 1898, tedy poté co informoval Hlavní obchodní a živnostenskou komoru v Českých Budějovicích. V úvodu dopisu se víceméně opakoval a používal skoro stejné formulace vět. Popisuje, co za novou knihu jeho nakladatelství vydalo a jaké pozornosti se těší například v Německu, kde o ní píšou jako o přelomovém díle, které posunuje národohospodářství dopředu. Citoval zde také slova prof. Wagnera, který nešetřil všeobecnou chválou a uznáním. V hlavní stati uváděl důvody, proč by ředitelství mělo pořídit tuto publikaci, a ve zkratce o tom píše takto: „*Kniha Bücherova zajisté by prospěla žákům, připravující se ke vstupu na dráhu obchodní a průmyslovou, je jak*

²¹² **Albín Bráf** (1851–1912) byl českým národohospodářem a vysokoškolským profesorem. Byl také ministrem orby ve vládě Richarda von Bienerth-Schmerling.

²¹³ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Nabídka Jana Laichter zaslaná Hlavní obchodní a živnostenské komoře v Č. Budějovicích.

²¹⁴ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Nabídka Jana Laichter zaslaná Hlavní obchodní a živnostenské komoře v Č. Budějovicích.

²¹⁵ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Nabídka Jana Laichtera zaslaná Hlavní obchodní a živnostenské komoře v Č. Budějovicích.

*poučná tak odborná. Dovolují si Vám totiž zaslati zdarma jeden výtisk k laskavému nahlédnutí a prosím snažně, abyste posluchače c. k. akademie na ní upozornili a ji doporučili“.*²¹⁶ Laichter se dále zmiňuje o případné výrazné slevě, kdy si ředitelství vezme velký počet kusů, odůvodňoval to tím, že by chtěl, aby se co nejvíce žákům dostala kvalitní literatura do ruky. Bylo mu jasné, že podstatná část studentů se na škole z finančních důvodů drží jen tak, tak a požadovaný obnos za knihu by jim přidělal velké problémy. Stanovil proto částku 1,17 zl, která se mu zdála adekvátní, proto aby ředitelství svolilo a pořídilo co největší náklad pro školy ve své režii. Připojil k tomu ještě jednu slevu, kdy každá jedenáctá knížka bude zdarma. V závěru Laichter doufal v kladné vyřízení své štedré nabídky a přál si, aby budoucí spolupráce mezi nimi byla co nejplodnější.²¹⁷

Pátý ročník Naší doby se stal v mnoha ohledech přelomovým, ať už tím, že Masaryk tu poprvé zveřejnil svoji stať s názvem Palackého idea národa českého, ale s tím vším se také pojila jedna skutečnost, a to že tato revue přestála všechny jak společenské, tak i vnitřní krize a po pěti letech vydávání si vydobyla své četné místo v české žurnalistice. Laichter chtěl přijít s úplně novými studiemi z českého prostředí, proto sezval ke spolupráci na tomto periodiku řadu nových autorů. S některými jmény se setkáme ještě v dalších letech, protože jejich spolupráce s nakladatelstvím pokračovala plynule dál. Vyjmenujme si aspoň pro představu několik dopisovatelů, abychom lépe pochopili nový Laichterův programový záměr, s nímž přichází v Naší době. Mezi úplně nové tváře patřili dr. Fáček, z jehož pera vnikla krátká stať s názvem O příčinách úpadku řemesel, pak například Lev Šolc, který sepsal úvahu na téma Klopstockovské vlivy u Kollára, dále Emanuel Peroutka, jenž se vyznamenal jako fundovaný překladatel antických děl, sepsal pro šesté a sedmé číslo články, který pojmenoval jako Antika a my a naše gymnasia. Dále v některých číslech se objevily osobnosti, s nimiž Laichter pracoval již mnoho let, tak kupříkladu asi pět studií tu zveřejnil T. G. Masaryk, potom někdejší redaktor tohoto časopisu a navrátillec František Drtina, dále Jakub Arbes, jehož článek o korespondenci Karla Hynka Máchy

²¹⁶ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence, Dopis adresovaný c. k. Školskému ředitelství s datem 29. března 1898.

²¹⁷ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence, Dopis adresovaný c. k. Školskému ředitelství s datem 29. března 1898; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Nabídka Jana Laichtera zasláná Hlavní obchodní a živnostenské komoře v Č. Budějovicích.

vzbudil u veřejnosti čilý zájem. Tematickou pestrost obsahové stránky zaručovali i další vědci, jako psycholog František Krejčí nebo germanista Arnošt Kraus. Zkrátka Laichter připravil co nejrozmanitější obsah uveřejněných příspěvků, tak aby si každý čtenář našel něco, co ho konkrétně zajímá. Byl přesvědčený o tom, že pět let usilovné práce na této revui musí právě vygradovat v tomto ročníku.²¹⁸

Jak už jsme si řekli, tak v pátém ročníku vyšla Masarykova studie s názvem Palackého idea národa českého. V mnoha ohledech vyvolala u čtenářů Naší doby, ale i u veřejnosti nebývalý zájem, protože Masaryk zde obhajoval své závěry, které mu vycházely z mnohaletého výzkumu Palackého tvorby. Laichter již dopředu předvídal, že Masarykův článek nebude bez odezvy, ale v tomto případě, už byl připravený na případné eventuality a hodlal se plně postavit za svého hlavního redaktora, v případě polemiky s některým z univerzitních akademiků. Tento článek byl sepsán k stému výročí narození Františka Palackého a měl vyjasnit všechny otázky, které se vedly kolem humanity a národního sebeurčení. V první řadě si musíme uvědomit, že Masaryk usiloval o to, aby český národ a někteří historici vedení Josefem Pekařem pochopili jeho vizi smyslu českých dějin. Byl přesvědčený o tom, že hlavní meritum věci neleží v mnohaletém sporu Čechů s Němci, ale v našem humanitním ideálu, který měl svůj vrchol na konci 16. století a pozvolně přečkal, než ho zase objevili naši obrozenci v čele s Kollárem a Palackým. Vidí v tom duchovní propojenost dějin, jež započala svoji pouť v době husitské a díky obrození žije dále. Kritizuje na mnoha stranách pomyslounou českou malost, kdy historikové oslavují ve svých dílech osoby jako Jana Husa nebo Jana Žižku z Trocnova a vyzdvihují takové události, kde je vidět ten jejich popisovaný odvčký boj mezi dvěma národy, který určoval běh českých dějin. Vytváří k tomuto pohledu ve svém díle jakousi protiváhu, kterou rozvíjí a odvozuje od humanity českých bratří. Kritizuje také podle něho tendenční pohled některých mladočechů na slovanskou vzájemnost, s níž se pojí jméno Karla Kramáře. Dále se rozepisuje o tom, že souhlasí s Palackého filozofií českých dějin, ale o jeho politickém směřování má úplně jiné mínění a bohužel se s ním nemůže ztotožnit. Nabádal společnost k tomu, aby striktně rozlišovala mezi národnostním programem, který hlásal před rokem 1848 a potom, když

²¹⁸ *Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální* 5, Laichterovo nakladatelství, Praha 1897–1898.

do politiky vstoupil spolu s Františkem Ladislavem Riegre²¹⁹, protože to jsou úplně dva diametrálně odlišné pohledy. Naši budoucnost popisoval jako kulturní, ale i společenské propojení celé Evropy, aby nemohly vznikat žádné laciné nacionální ideály a lidé se tak vyhnou nechtěným válkám. Bylo mu jasné, že vymezování se tendenčně vůči všemu německému nepřináší českému národu vůbec nic. Navrhoval aspoň na chvíli zapomenout na staré rozepře a zkusit obnovit naši společnou spolupráci s Němci, třeba jenom pro začátek na úrovni vědy, poté by mohlo dojít i na společenskou interakci. Uzavírání se některým pokrokovým myšlenkám směřujícím ze Západu k nám do Čech podle Masaryka vede jenom k tomu, že v některých vědeckých oborech si naivně stojíme za svou neomylností a ta nás pouze brzdí v rozvoji. Uváděl to na příkladu české historiografie, kdy skoro všichni historikové vytvářeli svá díla v duchu pozitivismu, a přitom například ve Francii se již od tohoto směru dávno upustilo. Tento argument rozváděl na příkladu Palackého díla *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, když od té doby, co vyšla tato souborná práce, tak se nikdo z tehdejších historiků, neodvážil navázat nebo aspoň přepracovat již už zastaralý pohled na tuzemské dějiny. Chybou byla právě pozitivistická věda, která nutila Golla²²⁰ a další k vyčerpávající heuristice, jež měla za následek to, že vytvoření ucelené monografie trvalo mnoho let. Tento Masarykův článek byl opravdu v mnoha ohledech přelomový a stal se tak jednou částí polemiky ve Sporů o smysl českých dějin. Až v roce 1912 se vydala tato studie knižně, ale už v nakladatelství Grosman a Svoboda, bohužel badatelům chybí prameny k tomu, aby objasnili, proč vůbec Masaryk nevydal tuto knihu v Laichterově nakladatelství.²²¹

Velmi aktuální článek mohli čtenáři nalézt v pátém čísle *Naší doby*. Byla to pětistránková úvaha o právě vznikajícím sionistickém hnutí. Autor, který se skryl pod pseudonymem B. S., nazval svůj příspěvek docela jednoduše *Sionism*. Bohužel v archivních materiálech nakladatelství, ba ani v Laichterově pozůstalosti není ani zmínky o tom, kdo se skrývá za těmito iniciálami. Hned v úvodních větách cituje

²¹⁹ **František Ladislav Rieger** (1818–1903) byl významným českým politikem, jenž spolu s Františkem Palackým udával krok české politice od 60. až do 80. let 19. století.

²²⁰ **Jaroslav Goll** (1846–1929) je považován za jednoho z prvních moderních českých historiků. Jeho dílo bylo vytvořeno v duchu pozitivismu. Je také považován za zakladatele tzv. Gollovy školy, tak jsou označovány historikové, které svou prací a výukou ovlivnil.

²²¹ Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Palackého idea národa českého*, *Naše doba* 5 (5), 1898, s. 769–795; Tomáš GARRIGUE MASARYK, *Palackého idea národa českého*, Praha 1947, s. 65–67; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

věty z 5. Mojžíšovy knihy, kterými chce naznačit, jak prorocky tento mesiáš se vyslovil o budoucnosti svého vlastního národa. Pro upřesnění si ukážeme několik těchto vět: „*A rozptýlí tě Hospodin mezi všechny národy, od jednoho konce země až do druhého; a budeš tam sloužiti bohům cizím, kterýchž ty neznáš, ani otcové tvoji, dřevu a kameni. A mezi národy těmi neoddechneš, i bude život tvůj nejistý před tebou, a strašiti se budeš v noci i ve dne, a nikdež nebudeš jist svým životem*“.²²² Netřeba tato slova nadále komentovat, asi každý člověk pochopí, co tím chtěl Mojžíš říct. Dále popisuje stručně historii Židů, a to od vyvedení u Egypta, až po konec 18. století, a také vyjmenovává jednotlivé vlivy, které na židovstvo v průběhu staletí zapůsobily. Nejkrutěji se s nimi zacházelo ve středověku, kdy proběhlo jejich velké stěhování z území dnešního Španělska do východní Evropy. Autor se také zmiňuje o tom, že se pomyslné kolo dějin se zase otočilo, a to právě v době, když článek vznikl, poněvadž na celém Starém kontinentě probíhala úplně nová vlna antisemitismu. Skoro všichni Židé věřili v to, že občanská práva, jež přinesla Velká francouzská revoluce, změní společnost natolik, aby se v ní už podobné věci neobjevovaly. Jeden z uváděných důvodů, který vychází z této úvahy, je ten, že se z židovských obchodníků postupně stali kapitalisté. Ostatní lidé jim proto záviděli jejich majetek a žádný náboženský předsudek v tom nebyl, ten pouze zakrýval pravou podstatu věci, v níž šlo pouze čistě o ziskové zájmy. Na dalších stranách rozvádí myšlenku o tom, co asi v budoucnu prosadí nově založené sionistické hnutí ve Vídni, vedené tehdy Theodorem Herzlem²²³. Snaha založit vlastní židovský stát v Palestině není podle autorových závěrů nic jednoduchého, Židé by se museli nejdříve dohodnout s tureckým sultánem na finanční kompenzaci, ale i potom by tu zůstal problém s náboženstvím. Ortodoxní muslimové se nikdy nesmíří s tím, aby jejich svatá místa v Jeruzalémě spravoval někdo jiný. Mimoto o tyto oblasti projevovala velký zájem Velká Británie a ta by těžko slevovala ze svých nároků. V závěru článku se dozvídáme hodně zvláštní argument, který nám neznámý autor v textu nadále popisuje. Židovský stát, pokud tedy někdy v budoucnu vznikne, se bude muset zaručit tím, že vytvoří takové podmínky, jaké jsou zavedeny

²²² B. S., *Sionism*, Naše doba 5 (5), 1898, s. 439.

²²³ **Theodor Herzl** (1860–1904) byl rakousko-uherský židovský novinář, nejvýznamnější představitel sionismu a „duchovní otec“ státu Izrael.

ve Švýcarsku, kde na jednom území žije několik etnik pospolu. Ale nejdůležitějším závazkem by byla neutralita, s níž Židé také počítali.²²⁴

Ještě něco málo bychom si měli říct o jednom příspěvku, který sepsal známý spisovatel a mnohaletý Laichterův přítel Jakub Arbes. Po nakladatelově naléhání svolil a ujal se práce na stati, v níž se zaměřil na hlubokou analýzu Máchových dopisů. Snažil se najít nepřesnosti ve svědectvích lidí, jež o sobě tvrdili, že znali osobně Máchu, a zanechali po sobě nepravdivé svědectví o básníkově osobním životě. Ve svém článku se nejvíce zaměřil na Karla Sabinu, jehož nejznámější publikace byla právě o tomto poetovi. Podrobil ji důkladnému zkoumání a zjistil, že na mnoha místech jsou značné nepřesnosti. Tak kupříkladu Sabina píše ve své práci, že se Mácha se svou poslední milenkou Lori Šomkovou seznámil již v roce 1832, což ale neodpovídá tomu, s čím přicházel Arbes. Ten došel k závěru, že se mohli nejdříve potkat na jaře 1834. Z toho je patrné, že původní informace jsou nejspíše falzem, protože v článku je otištěný původní dopis, kde se nachází jasný důkaz o tom, co tvrdil autor studie. V úvodu se čtenář mohl dočíst o pochybení, jež učinil Josef Václav Frič²²⁵. Ten totiž tvrdil ve svých pamětech, že se setkal v mládí s Máchou v právnické kanceláři svého otce, který podle něho dělal v této době i pokladníka Matici české. Jenže Josef František Frič tedy ve svém díle Ukazatelé uvádí důležitý fakt o tom, že se stal zemským právníkem až v roce 1837, ačkoliv básníka si našla smrt již v roce 1836. Takže je málo pravděpodobné, že se spolu sešli, jak správně konstatoval Arbes. Tato analýza vyšla na pokračování, přál si to tak totiž Laichter. První skici, které mu přišly do nakladatelství, ho tak ohromily, že naléhal na svého starého přítele, aby zaslané dílo rozšířil a mohlo tak být rozděleno do dvou čísel.²²⁶

Když Laichter obeslal všechny významnější státní instituce s nabídkou odběru jeho Výboru, čekal, jestli se vůbec nějaká škola či ředitelství ozvou. Jako blesk z čistého nebe se ukázala být objednávka z Umělecké besedy, ta požadovala některá díla z Laichterovy edice. Chtěli určitý počet kusů od Masarykovy publikace Karel Havlíček, dále Vznik národního hospodářství od Büchera a Tylerův Úvod do studia člověka.

²²⁴ B. S., *Sionism*, Naše doba 5 (5), 1898, s. 439–443.

²²⁵ **Josef Václav Frič** (1829–1890) byl český spisovatel a představitel romantismu. Psal také pod pseudonymem M. Brodský a A. Hron.

²²⁶ Jakub ARBES, *Dopisy K. H. Máchy*, Naše doba 5 (4), 1898, s. 411–420; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

Nebyl to velký obchod, ale na druhou stranu se ukázala být tato událost jako první vlaštovka, která ohlašovala budoucí čilou spolupráci s nejrůznějšími veřejnými nebo státními subjekty. V pražských kuloárech se těšila tato příhoda velkému zájmu a Masaryk následně Laichterovi sděloval, že univerzitní knihovna a další úřady ve městě zvažují objednávku některých studií. Laichtera to neobyčejně potěšilo a už pomalu přemýšlel o tom, jak by pro rok 1899 rozšířil Výbor tak, aby výběr překladů odpovídal přechozímu konspektu. Napadaly ho nejrůznější nápady, ale musel se držet svého programového záměru, který si vytvořil na mnoho let dopředu. V lednu 1898 oslovil překladatele Oldřicha Sýkora s tím, jestli by se nechtěl ujmout překladu významného zahraničního díla od Gustava Lanson²²⁷ o dějinách literatury. Tato monografie se měla stát první publikací, jež se zařadila do nově vznikající edice, která nesla název Dějiny literatur. Sýkora souhlasil se všemi sjednanými podmínkami a okamžitě se pustil do práce. Za 36 tiskových archů vždy obdržel od Laichtera 18 zl. a dohodli se i na tom, že překladatel požádá Lansonu o svolení k překladu, něco podobného už proběhlo, když se vydával Janet, to také Foustka posílal žádost do Francie. Již v dubnu do nakladatelství přišly první stránky ke kontrole a Laichter se tak mohl přesvědčit o tom, zda zvolil dobře, když navázal spolupráci právě se Sýkorou. Všechno se zdálo být v pořádku a práce na knize pokračovaly směle dál. V dopise z listopadu 1898 se překladatel zmiňuje o tom, že od autora nedostal zatím žádný lístek, a žádá Laichtera o stanovisko k tomu, zdali má být text tisknut proložené nebo ležatě, protože v originále byl ležatě, a tiskař chtěl vědět, jakého materiálu se má držet. V závěru píše o tom, že byl nucen zkrátit obsáhlé pasáže o málo známých literátech, odůvodňoval to tím, že český čtenář některá jména nikdy neslyšel. V poslední větě se tázal, jestli má další překlad koncipovat tak, aby byl původní, nebo mu nechá volnou ruku. V druhém dopise z 23. listopadu 1899, který Sýkora adresoval do nakladatelství, oznamuje radostnou zprávu ohledně toho, že autor souhlasí s bezplatným překladem a připojuje k listu i překlad na prosinec, ale omlouval se za to, že lednový se poněkud opozdí, poněvadž musí projít následnou korekturou textu.²²⁸

²²⁷ **Gustave Lanson** (1857–1934) byl francouzský literární kritik, profesor na Sorbonně, v letech 1919–1927 ředitel École normale supérieure.

²²⁸ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory, Dopis od Umělecké Besedy; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory, Dopisy od Oldřicha Sýkory z ledna až prosince 1898.

Jako druhého překladatele oslovil Laichter středoškolského učitele z Plzně J. Školu.²²⁹ Nakladatel mu nabídl překlad některého díla od Davida Huma, nechal mu volnou ruku ve výběru, ale podmínil to tím, že to musí následně odsouhlasit on sám. Nakonec Škola vybral knihu, která později v české vydání vyšla pod názvem *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském*. V prvním dopise, který dorazil od něho do vydavatelství, odpovídá na Laichterovu otázku, jak rychle překládá, a sděluje mu, že není filologem, a proto ho prosí o shovívavost, kdyby mu náhodou jeho překladatelské tempo nevyhovovalo. V závěru se rozepisuje o tom, že se do překladu pustí „*con gusto*“²³⁰ (s chutí pozn. autora). V březnové zprávě píše o tom, že je téměř hotov, ale dělá mu starosti předmluva, s jejímž překladem si neví rady. Podle něho je příliš obecná a nevyovídá o tom, na co se může čtenář v knize těšit, a proto Laichtera žádá, aby požádal Masaryka o napsání zbrusu nové předmluvy, která by korespondovala s jeho překladem. Připojuje k tomu i svou prosbu s tím, jestli by následně mohl připojit i on pár slov k Masarykovu textu. Z dubnové korespondence se můžeme dozvědět jednu důležitou skutečnost a to, že Škola je s překladem hotov a žádá Laichtera o následné instrukce, dovolil si zhotovit i rejstřík a ten přikládá k dopisu z 9. dubna. Závěrem se táže, jestli Laichter už mluvil s Masarykem, pokud ne, tak mu doporučuje, aby tak učinil, protože od června už nebude mít čas na dopisování si s Masarykem o obsahu předmluvy. Nakonec vše zdárně dopadlo a Masaryk připojil k Humovu překladu několikastránkový text o tom, na co se může čtenář v této publikaci těšit.²³¹

²²⁹ Bohužel z archivních materiálů a ani z literatury nebylo možné zjistit křestní jméno překladatele, vždy se objevuje pouze jako J. Škola.

²³⁰ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory, Dopis od J. Školy ze 4. února 1898.

²³¹ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory, Dopisy od J. Školy adresované Janu Laichterovi v průběhu měsíců ledna až listopadu.

6. Od edice Dějiny literatur až po Českou mysl

Když v roce 1898 Laichter zakládal novou edici s názvem Dějiny literatur, byl to promyšlený krok, ke kterému se odhodlával mnoho let. Velkým problémem české literatury v 19. století bylo to, že neměla adekvátní publikaci, která by pojednávala o světové literatuře. Nikdo z českých nakladatelů se ani nepokusil o vydání jakékoli sebemenší příručky, jež by pomohla našim vzdělavcům v orientaci v cizích písemnictvích. Přitom tyto obtíže se již objevily v první generaci obrozenců a pokračovaly dále napříč stoletím, než literáti jako Neruda nebo Vrchlický zavdali podnět k tomu, aby se konečně s touto problematikou začalo něco dělat. V roce 1871 se Neruda postaral částečně o to, aby z jeho snahy konečně vznikla sbírka básnických překladů, která by stála za zmínku. Byla to obsáhlá edice vycházející do roku 1885 pod názvem Poesie světová. Po šestileté odmlce vzkřísila tuto myšlenku Česká akademie věd a umění, jež vznikla v roce 1890 a po svém ročním působení se rozhodla obnovit zájem o světovou poezii mezi čtenáři, a proto se v jejích nákladu objevil Sborník světové poesie. Ohromná zásluha v této oblasti patří také našemu druhému literátovi, a to jmenovitě Jaroslavu Vrchlickému, díky jeho překladům sbírek básníků světového významu se u nás udrželo povědomí o tom, jaké jsou v evropském literárním prostředí nové trendy a osobnosti. A český student s pomocí jeho práce mohl studovat světovou poezii bez toho, aby si musel shánět překladatele nebo se zdlouhavě učit jazyk, v němž bylo dílo vydáno. Volně na Vrchlického navazovali i jiní autoři, tak kupříkladu od roku 1890 se mohla veřejnost seznámit v knihkupectvích s novou edicí, která se nazývala Vzdělávací bibliotéka, a o její vydávání se staral Karel Stanislav Sokol²³². O něco podobného se pokoušel i Arnošt Procházka²³³ ve své Moderní revui, kam přispívali od roku 1894 významní čeští překladatelé. A sám Procházka obstarával mnohé překlady především z německé a francouzské literatury. Ale bohužel stále tu chybělo souborné dílo, jež by v sobě obsáhlo jak poezii, tak i prózu. Proto se tohoto nápadu ujal právě Laichter, když už se mu v roce 1896 úspěšně povedlo zahájit práce okolo Laichterova výboru nejlepších spisů poučných,

²³² **Karel Stanislav Sokol** (1867–1922) byl český nacionalistický politik, novinář, publicista a nakladatel, od konce 19. století člen radikálních politických formací.

²³³ **Arnošt Procházka** (1869–1925) byl český literární a výtvarný kritik a překladatel moderní evropské literatury. Patří k čelním představitelům české literární dekadence. V roce 1894 spolu s Jiřím Karáskem ze Lvovic založil dekadentně zaměřený časopis Moderní revue.

tak další edice už by mu nedělala další starosti. Jenže tento krok byl nucen zvážit, protože případný neúspěch by ho mohl finančně poškodit. Proto se rozhodl postupovat nanejvýš obezřetně a novou edici propojil s již vycházející Naší dobou, která v roce 1898 zahajovala šestý rok svého úspěšného působení. Stávajícím odběratelům Laichter oznámil, že při každém nastávajícím ročníku se chystá vydávat jeden nebo dva svazky dějin světové literatury. V zaslaném prospektu se můžeme dočíst následující: „*Tou měrou, kterou se u nás vliv literatur cizích šíří, pociťuje se nedostatek dějin různých literatur; masa čtenářstva dovídá se z překladů a kritik o jednotlivých jménech a směrech, ale nedostává se mu dostatečného ponaučení o celkovém vývoji té nebo oné literatury*“.²³⁴ Z předešlých řádků se dozvídáme, co bylo Laichterovým záměrem, když k šestému ročníku Naší doby připoutal novou edici s názvem Dějiny literatur.²³⁵

V úvodních ročnících této nově vzniklé edice se vydaly ve dvou svazcích částečně Lansonovy Dějiny francouzského písemnictví. Tyto publikace pojednávaly o románské literatuře od dob encyklopedistů, až po rok 1885. Laichter měl v plánu dále zpracovat i další díla od tohoto autora, aby postupně vyšly i starší literární dějiny. Původně bylo jeho cílem nejdříve do svého nákladu zahrnout přehledy o nejstarších evropských literátech, ale po naléhání svých přátel přistoupil na to, aby se postaral o přeložení děl obsahujících informace spíše o dobovém stavu evropského písemnictví. Upozorňovali ho totiž také na to, že mezi univerzitními studenty chybí knihy nebo příručky, které by se podrobně popisovaly dobovou literaturou, a ve většině příkladů jsou poté odkázáni pouze na studium svých zápisků z přednášek a nemají poté možnost si v knihovně dohledat k tomu patřičná díla. Laichter sám již dávno dobře věděl o tomto problému, když v roce 1896 sestavoval publikační seznam toho, co bude v následujících letech ve svém nakladatelství vydávat. Narazil na problém, se kterým se tenkrát setkal snad skoro každý, kdo se o knihy zajímal, nemohl totiž v knihovnách najít potřebné podklady pro to, aby sestavil přehled toho, co mělo smysl přeložit. Byl proto nucen požádat o pomoc své staré přátele Tobolku a Tilleho, kteří mu pomohli zhotovit přehled evropských spisovatelů, jež by stálo za to je postupně zařazovat do jeho vydavatelského nákladu. Druhou pomůckou se mu stala zahraniční periodika, vždy se v nich nacházela recenze nebo zpráva o tom, co zrovna napsal ten či onen autor.

²³⁴ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 40.

²³⁵ *Tamtéž*, s. 39–40.

Po zkušenostech s touto mravenčí prací se rozhodl následně pro to, že v následujících letech se musí přičinit o to, aby se v knihovnách a knihkupectvích objevila monografie, která by popisovala vývoj jak světové prózy, tak i poezie. Nejdříve se aspoň pokoušel prostřednictvím Naší doby informovat čtenáře o tom, jací jsou v zahraničí žánroví spisovatelé a jaké literární proudy jsou zrovna moderní. Neměl to vůbec jednoduché, v jeho časopise totiž scházela rubrika, do které by toto mohl zahrnout. Po několika schůzích redakční rady revue se shodli na tom, že rozšíří jednu z rubrik, a to konkrétně Besedu, jež byla podle Laichterova soudu již mnoho let přehledově chudá, a tento nápad by ji mohl oživit. Laichter apeloval na některé české autory s tím, aby se ujali práce na zpřehlednění světové literatury do jednoho souborného díla, bohužel bez úspěchu. Na druhou stranu nebylo se čemu divit, takováto studie by vyžadovala spolupráci několika spisovatelů, protože jeden člověk se tohoto úkolu zhostit nemohl. Pro zajímavost, první ryze česká publikace, jež přinášela ucelený pohled na jedno z mnoha období dějin písemnictví, byla v roce 1902 kniha Václava Tilleho, nesoucí název *Filosofie literatury u Taina a předchůdců*.²³⁶

V roce 1899 vyšly v Laichterově výboru nejlepších spisů poučných hned dvě studie, již zmiňovaná kniha Davida Huma *Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském* a druhá od autora Richarda Falckenberga v češtině pojmenovaná jako *Dějiny novověké filozofie s podtitulem Od Mikuláše Cusana až po naše časy*. Jak už jsme si řekli, tak Humovo dílo dostal na starost přeložit J. Škola. Tento spis se začal sešitově vydávat na počátku roku 1899 a těšil se mezi širokou veřejností velkému zájmu. Laichter díky tomu musel ve druhém sešitě dokonce navýšit náklad, protože ten první zmizel během několika málo dní ze všech novinových stánků, ba i knihkupectví. V redakci Naší doby všichni autoři chválili Laichtera za to, že se konečně někdo odhodlal přeložit alespoň jedno dílo od Davida Huma. Prof. Antonín Vávra, jehož jméno se také objevilo v šestém ročníku revue, upozornil Laichtera na to, že by bylo v budoucnu žádoucí, aby pokračoval v překladech tohoto anglického klasika, neboť ve Vávrově okolí bylo mnoho lidí, kteří by tuto skutečnost rozhodně uvítali. I Masaryk informoval Laichtera o tom, že jeho Výbor je mezi

²³⁶ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 40; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

akademiky na univerzitě velmi oblíbený a pokaždé ke konci roku napjatě čekají, s čím novým jeho nakladatelství přijde. Dokonce se vyskytovaly i takové případy, že přes Masaryka někteří známí vědci posílali návrhy na rozšíření vydávacího plánu pro další roky. Kupříkladu František Čada st. navrhoval, aby už v roce 1899 zahrnul do nákladu na příští rok nejméně dvě práce od italského filozofa Josefa Mazziniho, jehož názory a argumenty vyvolávaly v evropských odborných kruzích četné polemiky. Po přečtení francouzského originálu se Laichter rozhodl na základě Čádova doporučení přistoupit na jednání s překladateli Gustavem Žďárským a Josefem Davidem o tom, aby v roce 1900 vyšly alespoň dva překlady od tohoto autora. Očekával od toho hlavně navýšení celkového nákladu a větší finanční zisky z distribuce. Hume totiž přinesl do podnikové pokladny mnoho peněz a stejně velký obrat Laichter očekával i od Mazziniho.²³⁷

Kromě již zmiňovaného Huma vyšla ve Výboru další publikace od Richarda Falckenberga²³⁸ do češtiny přeložená jako Dějiny novověké filozofie od Mikuláše Cusana až po naše časy. Laichter tehdy navázal kontakty s vynikajícím českým překladatelem Františkem Xaverem Procházkou²³⁹. A požádal ho rovnou o překlad Falckenbergova díla, načež v říjnu 1898 dorazil do nakladatelství telegram od Procházkovy, ve kterém psal o tom, že s ujednanými podmínkami souhlasí, ale v závěru žádá o to, aby mu byla na práci vymezena co nejdelší doba, protože nemá na starosti pouze tuto studii, ale pracuje na více věcech najednou. Laichter mu obratem odpověděl, že tuto skutečnost bere na vědomí, ale zároveň ho žádá, jestli by neupřednostnil tuto zakázku na úkor jiných s tím, že je připraven navýšit mu za to honorář až na dvojnásobek toho, co obvykle platí. Bohužel Procházkova odpověď se na tento telegram nedochovala, ale z další korespondence mezi nimi je možné usuzovat, že nakonec souhlasil se všemi dodatečnými podmínkami a své skici zasílal do vydavatelství mnohem dříve, než uváděl. První stránky zaslal již v listopadu a Laichter mohl začít s přípravnými pracemi na vydání prvního sešitu, taky se o této skutečnosti zmiňoval bratru Josefovi v dopise ze 7. prosince, ve kterém mimo jiné líčí

²³⁷ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 66; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence.

²³⁸ **Richard Falckenberg** (1851–1920) byl významný německý filozof a vysokoškolský učitel.

²³⁹ **František Xaver Procházka** (1854–1911) byl významný český filozof a překladatel. Velmi dlouho spolupracoval s Laichterovým nakladatelstvím a přeložil pro něho velké množství knih.

celou tuto příhodu s Procházkou a nezapomněl se mu pochlubit tím, že tak v roce 1899 vyjdou ve Výboru dvě publikace místo plánovaně jedné. Závěrem píše o tom, že musel Procházkovi nabídnout navýšení gáže, protože by jinak nepřistoupil na urychlení práce na překladu. Poté po celý rok 1899 Procházka zasílal každý měsíc nové a nové stránky, jež vycházely sešitově na pokračování. V únoru téhož roku mu začal pomáhat s korekturou a rozvržením textu František Drtina, požádal ho o to Laichter, protože bylo potřeba vždy ke každému sešitu napsat předmluvu. V dopise adresovaném Laichterovi k 1. září 1899 překladatel píše následující slova: „*Dnes zasílám rukopis seš. 16. panu prof. Drtinovi do Hněvšína. Sešit 15. se tiskne. Sešit 16. se trochu opozdil. Českou filozofii, kterou mi prof. Drtina přenechal k vypracování, a ten odstavec je dost choulostivá věc. Zbývá seš. 17. a 18. Rejstřík dělá pan říd. učitel Josef Flanderka z Kněžmostě u Mnicho. Hradiště, budu pracovati tedy jen slovníček – poněvadž abeceda je někde jiná – dá dosti práce. Myslím, že do 15. září budu hotov – totiž chci býti. Hlavní věc je odbyta a těch prázdnin již nelituji*“.²⁴⁰ Z dopisu je evidentní, že v říjnu si čtenáři mohli v knihkupectvích zakoupit poslední sešit Dějin novověké filozofie. Poslední částku za překlad Laichter odeslal koncem září a na její výši nějak nešetřil, zaplatil Procházkovi dvakrát více než co obvykle. V tomto případě to bylo vhodné, protože na Falckenbergově díle spolupracoval s Drtinou celé léto, bez jakékoliv dovolené. V roce 1898 si nakladatelství na sebe slušně vydělalo a po všech prvotních eskapádách, s nimiž se muselo v počátcích vypořádat, se karta štěstěny začala pomalu otáčet v jeho prospěch.²⁴¹

V posledních měsících roku 1899 Laichter započal další propagaci svých výtisků, které byly svým obsahem směřované především do školních knihoven a mezi akademiky. Rozesílal propagační lístky, v nichž nabízel nově vydané knihy, jež vyšly v jeho nakladatelství. Informoval především školy a knihovny a zároveň jim nabízel případnou slevu, pokud by objednávka zahrnovala velký počet kusů. Řádově šlo o snížení celkové ceny o deset či patnáct procent, což Laichter považoval za rozumnou nabídku. V některých případech slevil i dvacet procent, ale muselo jít

²⁴⁰ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory. Dopis z 1. 9. 1899 adresovaný Laichterovi od F. X. Procházký.

²⁴¹ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, 66; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory. Dopis z 1. 9. 1899 adresovaný Laichterovi od F. X. Procházký.

o hodně velkou objednávku, jako tomu bylo v případě velkého nákladu pro veřejné a univerzitní knihovny v Praze ze srpna 1898. Laichter o novinkách ze svého nakladatelství informoval akademiky a přátele výhradně sám, pro názornou ilustraci by bylo vhodné použít dopis, který Laichter odeslal 27. října 1899 prof. Jakubcovi. Hned v úvodu píše o nové studii, jež vyšla ve Výboru a mohla by ho z odborného hlediska zajímat, šlo o již zmiňované dílo Richarda Falckenberga Dějiny novověké filozofie s podtitulem Od Mikuláše Cusana až po naše časy. Dále uváděl, jakému zájmu se u odběratelů po celý rok těšila tato kniha a že překlad obstaral známý odborník František Xaver Procházka za menšího příspěví prof. Drtiny. Snažil se mu také vysvětlit, že jde o první souborné dílo vydané v Čechách a obsah tohoto podrobného přehledu by mu pomohl případně prohloubit znalosti ze světové filozofie. Také ho prosil o malou laskavost s propagací mezi svými kolegy na univerzitě. V závěru nás Laichter seznamuje se zajímavou myšlenkou, kterou nabízí Jakubcovi, a shrnuje ji těmito slovy: „*Aby se udržel pořádek, musil byste odebíratí toliko pro ty, kteří by Vám každý sešit hned hotově zaplatili, a Vy byste mi také zasílal peníze po obdržení každého čísla, při čemž byste si procento za poukázku odpočítal*“.²⁴² Z předešlých řádků se dozvídáme jednu skutečnost a to tu, že Laichter nabízel svému starému příteli finanční provizi za to, když mu pomůže se zprostředkováním nových odběratelů mezi vědci.²⁴³

Šestý ročník Naší doby k sobě připoutal úplně nové autory a Laichter se tak mohl pochlubit zbrusu novým konspektem časopisu, za kterým stáli Masaryk s Josefem Laichterem. Redakce totiž dlouho hledala náměty, jež by oživily některé pomalu skomírající rubriky, tak kupříkladu z „gruntu“ se proměnila Beseda, v jejímž obsahu se objevily komentáře k zahraniční literatuře spolu s odkazem na starší nebo aktuální vydání. Rozhledy vnitřní zcela proměnily svoji strukturu a spíše se zaměřily na podávání informací z českého prostředí a ze Zemského sněmu. Zprávy z Říšské rady byly hodně omezovány, protože se v nich opakovaně stále řešily německé problémy a Laichter chtěl spíše poukázat na ty české. S Masarykem se dohodl na tom, že

²⁴² AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence, Dopis adresovaný J. Jakubcovi od Jana Laichtera s datem 27. října 1899.

²⁴³ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence rodiny Laichterovy; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence, Dopis adresovaný J. Jakubcovi od Jana Laichtera s datem 27. října 1899.

Rozhledy budou mít od prvního čísla šestého ročníku vždy na starosti dva dopisovatelé místo jednoho, jak tomu bylo doposud. Slibovali si od tohoto kroku hlavně obsahovou různorodost a tematickou pestrost. Protože Naše doba už byla slušně zaběhlým periodikem, vedení časopisu se rozhodlo, že každému autorovi se za jeho článek zvýší odměna o dva zlaté. A stálým spolupracovníkům, kteří se většinou starali o rubriky, se zvýšila mzda dokonce o tři zlaté. Mezi nová jména v revui patřili Jan Koloušek, Marie Kalašová²⁴⁴, Josef Salaba nebo František Houser²⁴⁵. Za zmínku určitě stojí jeden článek, který si mohli čtenáři přečíst v šestém čísle z 20. března 1899. Zabýval se problémem podfinancování českého školství a jeho autorem byl Jan Koloušek a celá úvaha nesla název: Jaké jsme od dob koaliční vlády učinili pokroky ve školství vyšším, středním a odborném. V úvodu nejdříve rozebírá jednotlivé snahy o nastolení jazykové rovnosti za vlády Kazimíra Badeniho. Kdy se mladočechům na chvíli podařilo částečně prosadit alespoň část jejich programu, který následně ztroskotal kvůli stále se zvyšujícím protestům ze strany českých Němců. V závěru úvodu se čtenář dočetl, že z původních dvaatřiceti podmínek, jež měli mladočeši přichystané na Badeniho, zůstalo jich po pádu jeho vlády už jen šestadvacet. Ale obsahem článku bylo financování českých škol, a ne pád jedné z mnoha rakouských vlád, proto autor na druhé straně článku vysvětluje, proč zvolil trochu delší úvod, který byl důležitý k tomu, aby čtenář pochopil, v čem tkví problém našeho školství. Pro přesný výčet finančních částek, které putují do toho, či onoho národního školství, používal pro zpřehlednění tabulky, v nichž se bylo možné rychle zorientovat. Kupříkladu celková částka zahrnující roční rozpočet pro předlitavské školy činila něco přes čtyři miliony zlatých, z toho necelé tři miliony šly na univerzity a zbytek se rozdělil mezi gymnázia a reálky. Dále je možné z nich vyčíst, že mezi léty 1895 až 1899 vzrostly finance směřující do českého prostředí o 0,6 % čili z 394 tis. zl. v roce 1895 na 519 tis. zl. za rok 1899. Koloušek na dalších stranách popisuje ohromné úspěchy polských politiků, když se jim povedlo ve stejném časovém údobí zvýšit kapitál směřující do jejich školství o skoro 2,5 %. A na to německé školy stále pobíraly majoritní sumu z celkového ročního rozpočtu pro tento resort. Ke konci svého článku ještě srovnává, jak v Čechách probíhá podpora gymnázií, a dochází

²⁴⁴ **Marie Kalašová** (1854–1937) byla česká spisovatelka a překladatelka z italského, francouzského a německého.

²⁴⁵ **František Houser** (1864–1934) byl občasným dopisovatelem mnoha časopisů. Psal články výhradně týkající se dělnictva a jeho problematiky.

k závěru, že se stát o česká gymnázia vůbec nestará. Přitom v Čáslavi nebo Vysokém Mýtě čekali na navýšení státní podpory mnoho let, zatímco německá gymnázia se rozšiřovala, jako tomu bylo například v Teplicích nebo na Královských Vinohradech v Praze. V úplném závěru popisuje žalostný stav průmyslového a odborného školství, kterému se nedostává vůbec žádné podpory, a proto jsou většinou tyto školy odkázány na soukromé investory, nebo musí žádat po svých studentech školné, které bývalo značně vysoké, a proto mnoho lidí si ho nemohlo dovolit zaplatit a z ústavu byli nuceni odejít.²⁴⁶

Druhou stěžejní studii napsal „nováček“ dr. František Houser, z jehož pera vznikl článek s příhodným názvem *Veřejné knihovny české*. O tento příspěvek ho požádal sám Laichter, protože chtěl připomenout veřejnosti, aby využívala služeb této instituce. V článku se můžeme dočíst, že síť veřejných knihoven u nás začala vznikat v 50. letech 19. století a mezi první na venkově patřila ta v Holicích, která byla založena v roce 1845. Mnoho tělovýchovných nebo ochotnických spolků v 70. letech zakládalo při své činnosti i svou knihovnu, kterou většinou později otevřeli pro širokou veřejnost. Prudký rozvoj podle něho nastal tehdy, když se ve velkém začaly vydávat české knihy a kvalitní překlady cizích děl v takových nakladatelstvích, jako byl podnik Jana Ottý nebo Josefa Richarda Vilímka²⁴⁷. V závěru doufá, že se v budoucnu ještě zvýší u veřejnosti zájem o veřejné knihovny, a přeje čtenářům, aby vždycky v knihách našli moudrost a pochopení, ale hlavně také zábavu.²⁴⁸ Laichter po přečtení tohoto článku byl velice spokojený a chtěl po Houserovi, aby v příštím ročníku *Naší doby* napsal podobnou stat' o vývoji českých nakladatelství, počínaje Krameriem.²⁴⁹

Již od roku 1899 započal Jan Laichter spolupracovat s význačnými českými filozofy na založení úplně nové revue, která by byla ryze filozofickým časopisem,

²⁴⁶ Jan KOLOUŠEK, *Jaké jsme od dob koaliční vlády učinili pokroky ve školství vyšším, středním a odborném*, *Naše doba* 6 (6), 1899, s. 434–439; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 180, Korespondence s odběrateli.

²⁴⁷ **Josef Richard Vilímek** (1860–1938), byl český vydavatel a majitel známého pražského nakladatelství J. R. Vilímek.

²⁴⁸ Srov. Aleš ZACH, *Stopami pražských nakladatelských domů*, Praha 1996.

²⁴⁹ František HOUSER, *Veřejné knihovny české*, *Naše doba* 6 (11), 1899, s. 801–811; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

poněvadž pro tyto účely už Naše doba nevyhovovala a stránkování se již bohužel nedalo navýšit. Kdyby se rozšířil počet stránek, muselo by logicky nakladatelství pozměnit cenu každého nově vydaného sešitu a mnoho stálých odběratelů by na tuto změnu reagovalo tím, že by přestali úplně odebírat Naši dobu, a to si Laichter nemohl dovolit. Přece jenom byla stále páteří jeho nakladatelství a přinášela do společné pokladny nemalé finance, s nimiž se počítalo pro vydávání dalších překladů v rámci Výboru. S Masarykem se radil o tom, jestli by nebylo možné zrevidovat nějakou rubriku v Naší době a dát v ní prostor pouze filozofii, ale vedoucí redaktor pouze konstatoval, že takové rozhodnutí nemohou řešit sami dva a budou se muset obrátit na celou redakci, která měla hlavní slovo v tom, jestli se bude něco měnit. Ze záznamu schůzky z 3. 6. 1899, který si pořídil jak Laichter, tak i Drtina, zdálo se patrné, že redaktoři se rozdělili na dva tábory. První chtěl upravit část obsahu tak, aby vznikl prostor pro více článků z filozofie, tuto skupinu vedl Jan Laichter snažící se přesvědčit své spolupracovníky o tom, že jeho návrh je nejlepší, protože tak po letech rozšíří a zpřehlední obsah časopisu. Hlavní důvodem, proč nakladatel tak zarputile stál za svým stanoviskem, byl důvod, který si zapsal do svých poznámek. Obával se totiž, že počáteční náklady spojené se založením nové revue budou příliš vysoké a utržené výdělků nepokryjí výdaje s tím spojené. A bude poté nucen přesunout část peněz z jiného svého projektu, aby dorovnal ztráty, což nechtěl riskovat. Dalším důvodem bylo možná i to, že už poměrně dlouho šetřil na výstavbu svého domu, kam by přesunul celé nakladatelství a svůj byt. Stávající prostory již mnoho let nevyhovovaly stále se rozšiřujícímu podnikání a nájem, který byl nucen Laichter platit, také nebyl zrovna malý. Jenže na nový dům si bohužel musel ještě počkat, pro zajímavost se jeho dům dostavěl až v roce 1910 a projektoval ho v této době nejvýznamnější český architekt Jan Kotěra. Ale vraťme se do června roku 1899 a k rozhodnutí, které musel následně Laichter učinit. Pomyslný druhý redaktorský tábor vedl jeho mladší bratr Josef Laichter, byl toho názoru, že by se měla vydávat úplně nová revue, ve které by mohli filozofové volně publikovat své studie, bez žádného omezování ve stránkování. Dále upozorňoval na to, že když se zakládala před lety Naše doba, tak se vytyčil cíl, který by se měl i v budoucnu dodržovat a to, že tento časopis se bude zaměřovat na všechny humanitní vědy, a ne pouze jedním směrem. Dále z výše uvedených poznámek vysvítá skutečnost, že se nakonec nedošlo k žádnému konstruktivnímu kompromisu a jednání se

muselo přesunout do osobní roviny s tím, že se Laichter sešel osobně s každým redaktorem zvlášť a hledal s nimi společnou řeč. Se svým bratrem se sešel jako s posledním a Jan mu naznačil své obavy z nezdaru nové revue a dále i důvody, které neuvedl na redakční schůzi. Patřily mezi ně i ty, jež jsme si uváděli v závěru předešlé stránky. Josef všechny argumenty vyslechl a uvedl několik bodů, o nichž přemýšlel již jistou dobu. Navrhl tedy bratrovi několik alternativ, jak by mohl omezit riziko případného neúspěchu. Zprv mu radil spojit se s jiným nakladatelem, třeba s Janem Ottou, a podílet se stejným dílem na financování tohoto díla, anebo požádat Jednotu filozofickou o spolupráci a vyžádat si smluvně podíl na případné ztrátě. Jan se nechtěl spojovat s žádným jiným nakladatelem. Věděl, že by to dlouhodobě nedělalo dobrotu, a s Ottou ho dlouhodobě neprovázely moc dobré vztahy, Laichter totiž svému bývalému obchodnímu partnerovi nemohl zapomenout jeho „podraz“ spojený s výtiskem 4. ročníku Naší doby, kdy Otta z ničeho nic vypověděl smlouvu a Masaryk s Laichterem museli narychlo shánět nového tiskaře. Ale druhý návrh se mu zamlouval mnohem víc, a tak svého bratra pověřil tím, aby navázal kontakt s Jednotou filozofickou a začal s ní vyjednávat případné podmínky pro spolupráci.²⁵⁰ Do svých pamětí si později zapsal tato slova: „*Když jsme se s bratrem dohodli, překvapilo mě, s jakými návrhy Josef přišel, přece jenom jsem očekával, že bude bezhlavě státi za svými stanovisky a nenavrhne žádnou alternativu, po které bychom se mohli ubírat*“.²⁵¹

Tak na konci června 1899 uzavřel po vzájemné dohodě Laichter s Jednotou filozofickou smlouvu o tom, že spolu vytvoří nový filozofický časopis, zatím bez konkrétního názvu, ten se měl vymyslet později. Josefovi se podařilo najít společnou řeč s Jednotou až po naléhání Františka Čády st. a Františka Krejčího. První schůzky se totiž nesetkaly s žádným úspěchem a Jan byl nucen požádat o přimluvu své kolegy z redakce, aby intervenovali u vedení Jednoty a jednání se pohnula z místa. Zprvu s tímto řešením nesouhlasil ani František Krejčí, jenž zastával názor, že česká filozofie ještě nedozrála do takového stádia, aby měla svou vlastní revue. Obával se totiž toho, aby se časopis později nestal bohabojným plátkem, do něhož budou přispívat jenom „pamfletáři“ nebo druhořadí filozofové, kteří nemají

²⁵⁰ AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 178, Korespondence s autory.

²⁵¹ AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, Inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti.

žádnou úroveň. Nakonec našli Laichter a Krejčí společnou řeč a Čáda mu prostřednictvím Josefa nabídl místo šéfredaktora s tím, že z této funkce mohl kontrolovat, jakým směrem se bude periodikum ubírat a jakou úroveň mu sám vtiskne. Po první redakční schůzi byli jednomyslně zvoleni do vedení časopisu filozofové F. Drtina, F. Čáda st. a František Krejčí. Tyto osobnosti měly zajistit, že úvodní práce budou probíhat bez sebemenších problémů. A tak se pomalu začala tvořit v Laichterově nakladatelství vedle Naší doby i druhá revue, která nesla název Česká mysl, jejíž název byl až do závěrečných chvil nejasný. Totiž po celý zbytek roku 1899 se Laichter dohadoval s vedením Jednoty o názvu, jak by měli nový časopis pojmenovat. Filozofové navrhovali taková pojmenování jako Filozofie dneška nebo Matka filozofie či Pojednávání o filozofii. Všechny návrhy Laichter odmítal s tím, že jsou příliš tendenční. Navrhoval nepoužívat slovo filozofie nebo filozofický, ale zkusit hledat daleko originálnější název. Bohužel pro nás se do dnešních dnů nedochoval pramen, který by nám pomohl poodkrýt záhadu, kdo stál za souslovím Česká mysl, jenž byl následně jednomyslně přijat. Z bližší neuzjištěných důvodů se celkově k založení tohoto časopisu dochovalo pramálo písemností a je to velká škoda, protože by jistě stálo za to podrobně zmapovat, jak v Laichterově nakladatelství vznikl tento časopis.²⁵²

Hned úvodní číslo k sobě upoutalo takové význačné osobnosti, jako herbartovce Oldřicha Kramáře²⁵³, dále samozřejmě T. G. Masaryka a mnoho dalších. Od začátku se pomalu začala projevat slova, která pronesl František Krejčí, že v časopise nevznikne jednolitý proud, ale mnoho menších táborů, jež budu tvrdě hájit svá přesvědčení. Zpočátku se zdálo, že tato vzniklá situace bude revue na škodu, ale brzy se ukázalo, že obsahová pestrost, s níž první číslo České mysli vyšlo, se ukázalo být jako správný směr, protože se u odběratelů setkalo s obrovským úspěchem a ani dobová kritika nešetřila chválou. Každý čtenář si v časopise mohl najít to své, co ho ohledně filozofie zajímá. Byly tu články pojednávající o myšlenkách Arthura Schopenhauera²⁵⁴

²⁵² LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Dopis z června 1900 adresovaný F. Krejčímu od Jana Laichtera; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Poznámky z úvodních jednání redakce České mysli; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Poznámky.

²⁵³ **Oldřich Kramář** (1848–1924) byl významným českým filozofem, který vycházel z Herbartovy filozofie a nechal se jí plně inspirovat.

²⁵⁴ **Arthur Schopenhauer** (1788–1860) byl nejvýznačnější německý filosof 19. století. Byl hlasatelem pesimistické filosofie, ač zůstal za svého života téměř neznámý, svým přesvědčením o iracionálním základě světa výrazně ovlivnil mnoho pozdějších myslitelů, mj. Friedricha Nietzscheho.

nebo Davida Huma či Descarta a s takovéto směsice informací si musel každý, kdo se zajímal o humanitní vědy, něco vybrat a případně se ideově obohatit. Česká mysl vycházela jako dvouměsíčník a ročně měla kolem asi třiceti tiskových archů. Obsahovala články, pak důležitou rubriku Rozhledů zaobírajících se dějinami filozofie, noetikou, etikou, metafyzikou či náboženskou filozofií. Literární kritika se zaobírala kritikami, referáty a bibliografií. Velmi důležitá byla rubrika dokumentů, která přinášela nové studie z oblasti české filozofie a etiky. V prvních letech se těšila velkému zájmu z řad čtenářů tzv. Slovanská korespondence, která prakticky bez dlouhých úvodů a vysvětlování informovala o tom, jak se vyvíjí filozofické myšlenky u dalších slovanských národů, hlavně tedy u Rusů. František Čáda st. shrnul cíl České mysli v několika větách v dopise adresovaném Janu Laichterovi k 21. 2. 1900. Píše tato následující slova: „Česká mysl má za úkol vyvolati, probuditi původní české myšlení, které by vyvěralo z naší národní tradice, opírajíc se o výsledky přemítání jednotlivců i celých generací. Nemýlím-li se, byla tato tendence České mysli zejména projevem osobnosti Krejčího a v souladu s jeho snahami“.²⁵⁵ V každém dalším čísle se odběratelé setkávali s novými autorskými jmény, a to zpravidla z nejmladší generace českých vědců. Česká mysl dlouhou dobu byla opravdu renomovaným dvouměsíčníkem, který pojednával o nových myšlenkách z oblasti filozofie a dalších společenských věd. Bohužel i Česká mysl podobně jako Athenaeum nepřežila víc jak jedenáct let a v XI. ročníku musela pro nezájem čtenářstva pozastavit své další působení. Tímto počínem Laichterovo nakladatelství bylo nuceno v roce 1911 ukončit vydávání této revui. Později byla obnovena v době První republiky, kdy ho do svého nákladu převzalo nakladatelství Dědictví Komenského.²⁵⁶

V únoru 1900 tedy vyšlo první číslo nového vědeckého časopisu u Laichterů s názvem Česká mysl. Také jako její pomyslná sestra, tedy Naše doba, měla tato revue kolem osmdesáti stránek rozdělených do mnoha rubrik. Čtenář si mohl vybrat z nepřeberného množství informací, které mu zprostředkovali nejvýznamnější čeští filozofové, s nimiž se pojila jakási erudice k tomu, že příspěvky budou obsahově

²⁵⁵ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence, inv. č. 3, Dopis z února 1900 adresovaný Jana Laichterovi od F. Čády st.

²⁵⁶ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 44–45; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence rodiny Laichterovy; AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176, Obchodní korespondence.

co nejoriginálnější. Z mnoha písemných pramenů, jež se dodnes dochovaly, bylo by možné usuzovat, že převážná část odběratelů pocházela již ze stálých čtenářů Naší doby. Laichtera po vydání prvního čísla příjemně překvapilo, jak se rozrostl počet zákazníků z odborných kruhů. Z Karlo-Ferdinandovy univerzity mu chodily denně objednávací lístky na celý ročník. I Tobolka s Tillem do nakladatelství hlásili, že v univerzitních knihovnách jde časopis na odbyt. Mnoho čtenářů se ptalo, jestli knihovna nebude do budoucna odebírat větší počet výtisků, protože stávající počet byl podle nich nedostatečný. Na druhou stranu byl Laichter zkušený obchodník a obával se toho, aby po počátečním ohlasu nenastal pozvolný pád, což by pro jeho obchody nebylo moc výhodné. Moc dobře si pamatoval, ještě ze svého minulého zaměstnání u Otty, jak některé časopisy z prvopočátku byly u čtenářů oblíbené, ale po prvotním úspěchu přišel strmý pád a mnohdy už ani druhý ročník nevyšel. Ale ujišťoval se tím, že Česká mysl najde své místo mezi čtenáři, tak jako to před lety dokázala Naše doba. Úvodní slovo za redakci sepsal jeden z šéfredaktorů, a to konkrétně František Čáda st. Uveďme si pro zajímavost první věty onoho úvodníku. Čáda začíná těmito slovy: „*Potřeba zvláštního listu věnovaného studiím filozofickým stává se v naší literatuře stále naléhavější. Neměli jsme dosud orgánu, jenž by poskytoval jednotný, soustavný přehled o ruchu v práci filozofické doby přítomné a dával podnět k samostatné práci vlastní. Z této potřeby vznikla Česká mysl. Sloupce listu našeho budou otevřeny všem pracím filozofickým, je-li jen podkladem jich práce vědecká, psány-li jsou methodou vědeckou*“.²⁵⁷ Prvním článkem, který se objevil po úvodních slovech, byla studie nesoucí název O české filozofii přírodní pocházející z pera tehdy ještě dost neznámého Emanuela Rádl²⁵⁸. Článek se ve zkratce zabýval německou filozofií, zejména pracemi myslitelů Schellinga²⁵⁹ a Hegela a to v návaznosti na české prostředí, v němž jejich myšlenky zprostředkovávali třeba Augustin Smetana²⁶⁰ nebo Karel Slavoj Amerling. Velmi zajímavou stať sepsal do rubriky Korespondence slovanská významný český odborník z oblasti pedagogiky Otakar Kádner²⁶¹. Referoval o školství na Balkáně,

²⁵⁷ LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Poznámky k úvodnímu číslu České myslí.

²⁵⁸ **Emanuel Rádl** (1873–1942) byl významný český biolog a polemicky originální vitalistický filosof, angažovaný zastánce Masarykova kritického realismu a odpůrce pozitivismu.

²⁵⁹ **Friedrich Schelling** (1775–1854) byl německý filozof a představitel idealismu.

²⁶⁰ **Augustin Smetana** (1814–1851) byl český hegelovský filozof a zprostředkoval českým zájemcům německou idealistickou filozofii.

²⁶¹ **Otakar Kádner** (1870–1936) byl český teoretik pedagogiky, historik, vysokoškolský pedagog a člen České akademie věd a umění.

nejvíce pozornosti věnoval ve své práci školské problematice v Charvátském království. Popisoval rozdílnosti mezi českými a charvátskými školami, jež měl možnost sám navštívit při svém studijním pobytu. V některých ohledech mělo charvátské školství své přednosti, nejvíce asi patrné ve své na tu dobu dobře propracované metodice a v průkopnických myšlenkách v oblasti humanitních věd, zejména ve výuce filozofie a etiky. Oproti tomu zase česká klasická gymnázia zprostředkovávala daleko sofistikovanější pohled na klasickou filologii a výuku latiny. Podle ohlasů, které Laichter od svých známých slýchal, tak největší pozornost vzbudila ve čtenářích rubrika Zprávy, kde se mohli odběratelé dozvědět nejnovější informace ze všech společenských disciplín, samozřejmě nejvíce zaměřené na filozofii a sociologii, která v této době zažívala nebývalý rozmach, zejména ve Francii a USA. Čtenáři se mohli ve zmíněné rubrice dočíst o náhlém úmrtí francouzského filozofa Paula Janeta, který zemřel 5. října 1899 a v této době byl v Čechách hodně známý hlavně díky Laichterovu Výboru. Další smutnou zprávou bylo, že také zemřel významný německý materialista Ludvík Bücher, jenž byl velmi uznávaným odborníkem v oblasti etiky. Touto zprávou končilo první číslo České mysli.²⁶²

Ve 2. čísle stojí za zmínku krátký sloupek informující v rubrice Zprávy o padesátých narozeninách T. G. Masaryka a autor oné zprávy ho trefně přirovnal k Nietzschemu²⁶³ a vypůjčil si přitom slova z jeho díla *Also sprach Zarathustra*²⁶⁴. Viděl Masaryka skrze tato slova: „*Nutíš mnohé, aby se učili Tě chápati, to se jim na Tobě nelíbí. Přistoupil jsi až k nim, ale nechal jsi je být: to Ti neodpustí nikdy. Stoupáš nad ně: ale čím více vystoupneš, tím menším vidí Tě oko závisti. Nejvíce však jest nenáviděn, kdo uniká... Bezpráví a kal házejí po osamělém: avšak chceš-li býti hvězdou, musíš jim nicméně přece svítiti*“.²⁶⁵ Jak trefně vystihují tato slova Masarykovu osobnost a životní přesvědčení, jako kdyby Nietzsche napsal tyto řádky přímo o něm. Ve třetím čísle prvního ročníku se objevila velmi zajímavá studie od Františka Čády s názvem Amerlingovy přípisky k Orbis Pictus. Rozepisuje se v ní, jak je možné, že na

²⁶² J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 44; LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, inv. č. 1, Poznámky k úvodnímu číslu České mysli.

²⁶³ **Friedrich Wilhelm Nietzsche** (1844–1900) byl německý filosof a klasický filolog. Nietzsche byl ovlivněn mladohegelovci (Ludwig Feuerbach, Bruno Bauer, David Strauss aj.), řeckou filosofií a dílem Arthura Schopenhauera a Richarda Wagnera, s nimiž se ale později rozešel.

²⁶⁴ **Also sprach Zarathustra** z německého překladu - Tak pravil Zarathustra.

²⁶⁵ *Česká mysl* 1 (2), 1900, s. 155.

Komenského moudrost přišel mezi prvními právě až Amerling a významní buditelé jako Kollár či Dobrovský nevyužili plně potenciálu této osobnosti a sami že se nezapřičinili o rozvedení jeho nadčasových myšlenek. Část nazvaná jako Literatura ve zkratce informuje, co nového vyšlo nejen v literatuře, ale i v různých periodikách. Kupříkladu jsou tu věnované dva rozsáhlé odstavce Naší době, o které se můžeme dočíst, že v Laichterově nakladatelství vychází sešitově Emersonovy²⁶⁶ Eseje o přírodě a dále článek o chystané reformě učitelského vzdělávání. Ve čtvrtém čísle popsalo kolegium šéfredaktorů v rubrice Literatura nově vydanou publikaci od Františka Krejčího s názvem Bedřich Smetana. Na třech stránkách předkládali stručný obsah toho, co se čtenáři mohou dočíst po zakoupení, anebo vypůjčení v knihovně. Byla to velmi rozsáhlá a podrobná studie o tvorbě, ale i životě Bedřicha Smetany a přinášela úplně jiný pohled na jeho osobnost. Další zajímavou statí bylo pojednání o již dříve vydaném překladu knihy Vychovatelští reformátoři od amerického esejisty Herberta Quicka v Laichterově nakladatelství. Na dvou stranách se autor rozepisuje o tom, jak prozíravé bylo od Laichtera vydat takto zajímavé dílo, které v západní Evropě vyvolalo senzaci a podávalo ucelený pohled o pedagogické metodice. Ve Zprávách ve stručnosti informovali o osmdesátinách světoznámého filozofa a naturalisty Herberta Spencera, který podle redakce patřil mezi největší filozofy 19. století. Na závěrečných stranách tohoto čísla vyšlo krátké pojednání z pera Františka Drtiny o Pedagogickém sjezdu v Paříži, kde byl také po krátkou dobu přítomen Drtina, jenž popisuje jednotlivé body, které se probíraly a jaké cíle si do příštího sjezdu stanovili. Předsedou byl tehdy po Evropě dost známý klasický filolog pařížské Sorbonny prof. Alfred Croiset. K posledním dvěma číslům stojí za to uvést ještě některé studie a zprávy, které jsou pro pochopení celého konceptu prvního ročníku České mysli klíčové. Jistě je to článek od Arnošta Krause, jenž se nacházel v úvodu pátého čísla a byl pojmenován po dánském filozofovi Sørenu Kierkegaardovi²⁶⁷. Kraus se snažil na několika stranách vysvětlit práci a vliv tohoto vědce, protože často býval v některých ohledech přehlížen a opomenut, a přitom patřil mezi první kritiky hegelianismu a upozorňoval na přečehování této filozofie. V českých odborných kruzích tento článek vzbudil

²⁶⁶ **Ralph Waldo Emerson** (1803–1882) byl americký esejista a filosof. Byl vůdčí postavou hnutí transcendentalistů, americké verze romantismu se zvláště blízkým vztahem k přírodě.

²⁶⁷ **Søren Kierkegaard** (1813–1855) byl dánský filosof a psycholog. Jeho teologické práce se pak zaměřují na křesťanskou etiku a instituci církve a jeho psychologické práce zkoumají emoce a pocity jednotlivců, kteří čelí životním volbám.

velké pozdvižení, hlavně díky tomu, že tuto popisovanou osobnost znalo v Čechách jen pár nejerudovanějších filozofů. Laichter si ve svých pamětech později pochvaloval, jak dobře tenkrát učinil, když právě oslovil Krause pro první ročník České mysli s tím, jestli by nese-psal článek o jednom z mnoha dánských filozofů. Nakonec se mu tento tah bohatě vyplatil a této revui pomalu začal stoupat počet odběratelů. Asi nejlepší studii celého ročníku na závěr zveřejnil František Krejčí, kterou pojmenoval jako Volné listy o nynější filozofii. Obsahem byla práce jednoho z nejvíce nepochopených německých filozofů, a to Friedricha Nietzscheho. Krejčí se snažil co nejvíce vysvětlovat jeho teorie a závěry, ale přesto některé stále byly dost kontroverzní, kupříkladu teorie o nadčlověku a jeho vůli po moci. Dalo by se říci, že byl vůbec prvním, kdo se pokusil o ucelený výklad Nietzscheho filozofie a přiblížení jeho myšlenek českému čtenáři. Laichter hodnotil první ročník jako velice úspěšný, a i po finanční stránce si tento časopis na sebe vydělal a nakladatelství ještě zbyla menší rezerva k tomu, aby mohlo v budoucnu znovu tyto finance do revue investovat. Spolupráce Laichtera a Jednoty filozofické se zdála být po všech stránkách dobrá, a proto se dohodli i na pokračování v druhém ročníku.²⁶⁸

²⁶⁸ J. HORÁK, *Jan Laichter...*, s. 66; *Česká mysl* 1, Laichterovo nakladatelství, 1900; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 171, Paměti; AVIM Dobruška, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel, inv. č. XIV/231, kart. 175, Korespondence rodiny Laichterovy.

Závěr

Diplomová práce ukázala, že osoba Jana Laichtera a jeho vydavatelská činnost se vzájemně ovlivňovaly v průběhu celého sledovaného období. Když jako vyučený knihkupec přišel z Dobrušky do Prahy, ani se mu nesnilo, že jednou bude mít své vlastní nakladatelství. Aby sehnal místo v pražských knihkupectvích, musel požádat svého o několik let staršího přítele Františka Adolfa Šuberta, zda by byl ochotný mu u svých známých domluvit místo knihkupce, nebo alespoň příručího. Šubert vše potřebné zařídil u nakladatele Jana Otty a Laichter mohl nastoupit na místo nakladatelského koncipienta. Můžeme říci, že zde započalo mnohaleté přátelství těchto dvou významných osobností české publikační scény. Když nastoupil Laichter do nakladatelství, tak si Otto povšiml jeho jistého citu pro knihu, který projevoval při sestavování ročního edičního plánu. Laichter byl totiž nesmírně bystrý a při schůzích přicházel s knižními návrhy, které ohromily samotného Otta. Později si uvědomil, jaký potenciál v sobě tento mladík má a přeřadil ho tehdy ke skoro stejně starému profesorovi sociologie Tomáši Garrigue Masarykovi, aby mu pomáhal s pracemi na tehdy vydávaném Athenaeu. Bohužel Laichterovou důvěrou v jeho přítele otřásla aféra týkající se Rukopisů, když se Jan Otto nechal jednoduše zmanipulovat pomluvami, které se šířily o Masarykovi, a s okamžitou platností přerušil vydávání Athenaea a ve zlém se rozešel také se samotným Masarykem. Tato událost Laichtera těžce zasáhla a od této doby už svému nadřízenému tolik nevěřil. Na počátku 90. let začal Laichter přemýšlet o tom, že by se zcela osamostatnil a pokusil se vést svůj podnik. Když se s celou věcí seznámil Otto, snažil se svému zaměstnanci vyjít ve všech ohledech vstříc. Po jistou dobu mu trpěl pozdní příchody a snižující se produktivitu jeho práce, ale bylo mu jasné, že tento stav nemůže trvat příliš dlouho, protože to nebylo únosné. Proto naléhal na Laichtera, aby se postavil na vlastní nohy a jeho podnik opustil. Když Laichter založil své vlastní nakladatelství, využíval tiskárnu, která patřila Ottovi, ale po jisté době mezi nimi nastaly konkurenční rozepře a Laichter se svým dlouholetým vzorem zpřetrhal skoro všechny kontakty. Potom všem je ale evidentní, že Otto svého bývalého zaměstnance v mnoha ohledech ovlivnil a nasměroval tak, aby jeho profesní dráha byla co nejúspěšnější. I Laichter ve svých strohých pamětech popisuje zkušenosti, které nabyl jako nakladatelský koncipient, jež se mu později v jeho nakladatelství mnohdy hodily.

Po důkladném studiu pramenů souvisejících s nakladatelstvím je očividné, že Laichter měl od začátku všechno pečlivě promyšlené a detailně naplánované. Když v roce 1893 spolu s Masarykem začali vydávat *Naší dobu*, byl to Laichterův první krok na cestě k tomu, aby později založil svůj vlastní nakladatelský závod. Jeho původním záměrem bylo vytvořit kolem nově vznikající revue stálý okruh odběratelů, který by zajistil trvalý přísun abonentů, z nichž by později financoval své nakladatelství. Nejdůležitějším pro začátek však bylo sestavit kvalitní redakční tým, který by jemu a Masarykovi pomáhal s přípravnými pracemi a později se staral o rozvíjení a udržení určitého standardu nové společenské revue. K tomuto záměru využil svých starých známých, s kterými spolupracoval na mnoha projektech ještě v Ottově nakladatelství, a právě tady se začalo projevovat jeho nakladatelské nadání, když dokázal seztat dohromady několik uznávaných odborníků z mnoha společenskovedních oborů. Vezmeme-li v úvahu, že s Laichterem spolupracovaly na vzniku *Naší doby* takové osobnosti jako Masaryk, Kaizl, Drtina či Jakubec, bylo by zajímavé si položit otázku, jak je dokázal přemluvit k tomu, aby propůjčili své jméno tomuto novému časopisu. Již v průběhu přípravných prací dokázal Laichter, že je schopen vést a dirigovat redakci tak, aby podávala maximální výkony. V prvních dvou ročnících *Naší doby* si vyzkoušel, jak náročné je udržet si pohromadě stálé dopisovatele, když v polovině druhého ročníku musel shánět náhradu za Kaizla, který za nejasných okolností opustil místo redaktora. Na to, že zanedlouho musel řešit podobně závažný problém, který se týkal sporu mezi Karlem Kramářem a Masarykem o tom, jestli Kramářem dodaný článek je politicky neutrální nebo ne, se jistě dopředu nemohl připravit. V tomto případě se zachoval jako skutečný nakladatel a dal vzkázat oběma stranám, že si svůj spor budou muset vyřešit mimo časopis a článek se uveřejní, až bude celá záležitost u konce. Po dvou letech, když se svým bratrem Josefem a spolu s Masarykem vedl *Naší dobu*, se nakonec odhodlal k zásadnímu celoživotnímu kroku a v roce 1896 požádal o koncesi, aby mohl založit své vlastní nakladatelství. Tímto rozhodnutím začíná jeho druhá pomyslná životní pouť, kterou bylo zvyšovat kvalitu českého odborného, ale i populárně naučného písemnictví. Když na konci roku 1896 založil své nakladatelství, mohl začít Laichter přemýšlet o dalších projektech, které chtěl v budoucnu zrealizovat. Jeho zásluhou se začaly od roku 1897 vydávat překlady zahraniční odborné literatury, které byl obecně v 90. letech 19. století v českých knihovnách nedostatek.

Spolu s Václavem Tillem a Tomášem Garrigue Masarykem se Laichter rozhodl pro vytvoření nové edice, která by vyplnila místo po tolik chybějícím odborném společenskovědním písemnictví. Tille jako významný knihovník a znalec evropské literatury vybíral knihy k překladu a Masaryk se ve většině případů postaral o předmluvu. A Laichter samozřejmě celou edici vedl a zařizoval překladatele, kteří by byli ochotni danou publikaci přeložit v určeném čase. Mezi nejznámější osobnosti, které pro Laichterovo nakladatelství překládaly, bezesporu patřil Břetislav Foustka. Tento významný germanista a jazykovědec se domluvil s Laichterem na prvních překladech pro nově vznikající Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Některá díla vydaná v této edici dodnes patří k vyhledávaným a mnohdy citovaným titulům. S rostoucí nabídkou se i zvyšoval finanční příjem nakladatelství, a proto si mohl Laichter dovolit v roce 1900 spolu s *Jednotou filozofickou* začít vydávat druhý časopis, jenž nesl název *Česká mysl*. Měla být víceméně filozofickým periodikem, které tak zoufale chybělo na českém trhu. Tímto posledním sledovaným krokem se Laichter etabloval do role zkušeného nakladatele, mezi které se v dané době počítali takoví velikáni jako Jan Otto či Karel S. Sokol.

Sledované téma by bylo možné i dále rozšířit, třeba až do roku 1910, případně až do konce Laichterovy nakladatelské praxe, která skončila v roce 1934. Laichterova práce a osobní život nabízí tolik možností bádání, že by několik historiků mělo co psát několik let. Minulý rok uplynulo 160 let od narození Jana Laichtera a doposud ještě nevyšlo žádné ucelené monografické či biografické dílo o této osobnosti, která se tolik zasadila o zvelebování a pokrok české knihy. Musíme doufat, že se do budoucna najde takový kolektiv historiků, jež by byl schopný a ochotný se touto tematikou zabývat a podat ucelený pohled na tuto neprávem pozapomenutou osobnost.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní prameny

AVIM, f. Jan Laichter, PhDr. h. c., nakladatel.

AVIM, f. Laichterovo nakladatelství v Praze.

AVIM, f. Laichter Josef, spisovatel.

LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter.

LA PNP Litoměřice, f. Jan Laichter, Obchodní a soukromá korespondence.

Edice

Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář, edd. Jan Bílek – Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová – Lucie Swierczeková, Praha 2005.

Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl, edd. Jan Bílek – Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová – Marie Ryantová, Praha 2011.

Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny, ed. Jiří Lach, Olomouc 2008.

Říšská sbírka zákonů 1848–1918. Dokumenty, edd. Pavel Salák – Jaromír Tauchen, Brno 2009.

Spor o smysl českých dějin 1895–1938, ed. Miloš Havelka, Praha 1995.

T. G. Masaryk. Naše doba. Texty z let 1892–1894, edd. Jiří Flaišman – Jana Malínská – Jiří Brabec, Praha 2017.

Dobový tisk

Athenaeum 2, Ottovo nakladatelství, Praha 1884–1885.

Česká mysl 1, Laichterovo nakladatelství Praha 1900–1901.

Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 1, Laichterovo nakladatelství, Praha 1893–1894.

Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 2, Laichterovo nakladatelství, Praha 1894–1895.

Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 3, Laichterovo nakladatelství, Praha 1895–1896.

Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 4, Laichterovo nakladatelství, Praha 1896–1897.

Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 5, Laichterovo nakladatelství, Praha 1897–1898.

Naše doba: revue pro vědu, umění a život sociální 6, Laichterovo nakladatelství, Praha 1897–1898.

Literatura

BÜCHER, Karl, *Vznik národního hospodářství: šest přednášek*, Praha 1897.

HORÁK, Jiří, *Jan Laichter. Život a dílo. Vzpomínky a úvahy*, Praha 1935.

KAIZL, Josef, *Z mého života*, Praha 1914.

KULHÁNEK, Ivan, *Klopýtání přes budoucnost. Dějiny Evropy od Vídeňského kongresu 1815 do roku 2005*, Praha 2008.

KVIRENC, Jan, *Evropa do roku 1914. Historie v dokumentech*, Liberec 2007.

LAICHTER, Josef, *Sychrova éra. Román ve třech částech*, Praha 1893.

MASARYK GARRIGUE, Tomáš, *Palackého idea národa českého*, Praha 1947.

NOVÁK, Arne, *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc 1946.

STŘÍBRNÝ, Zdeněk, *Dějiny anglické literatury*, Praha 1987.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.

ZACH, Aleš, *Stopami pražských nakladatelských domů*, Praha 1996.

Seznam příloh

Příloha A: Portrét Jana Laichtera

Příloha B: Jan Laichter při práci

Příloha C: Přepsaný dopis od TGM adresovaný Janu Laichterovi

Příloha D: Dopis Jana Laichtera adresovaný c. k. místodržitelství

Příloha E: Diplom se jmenováním čestným doktorem filozofie udělený UK

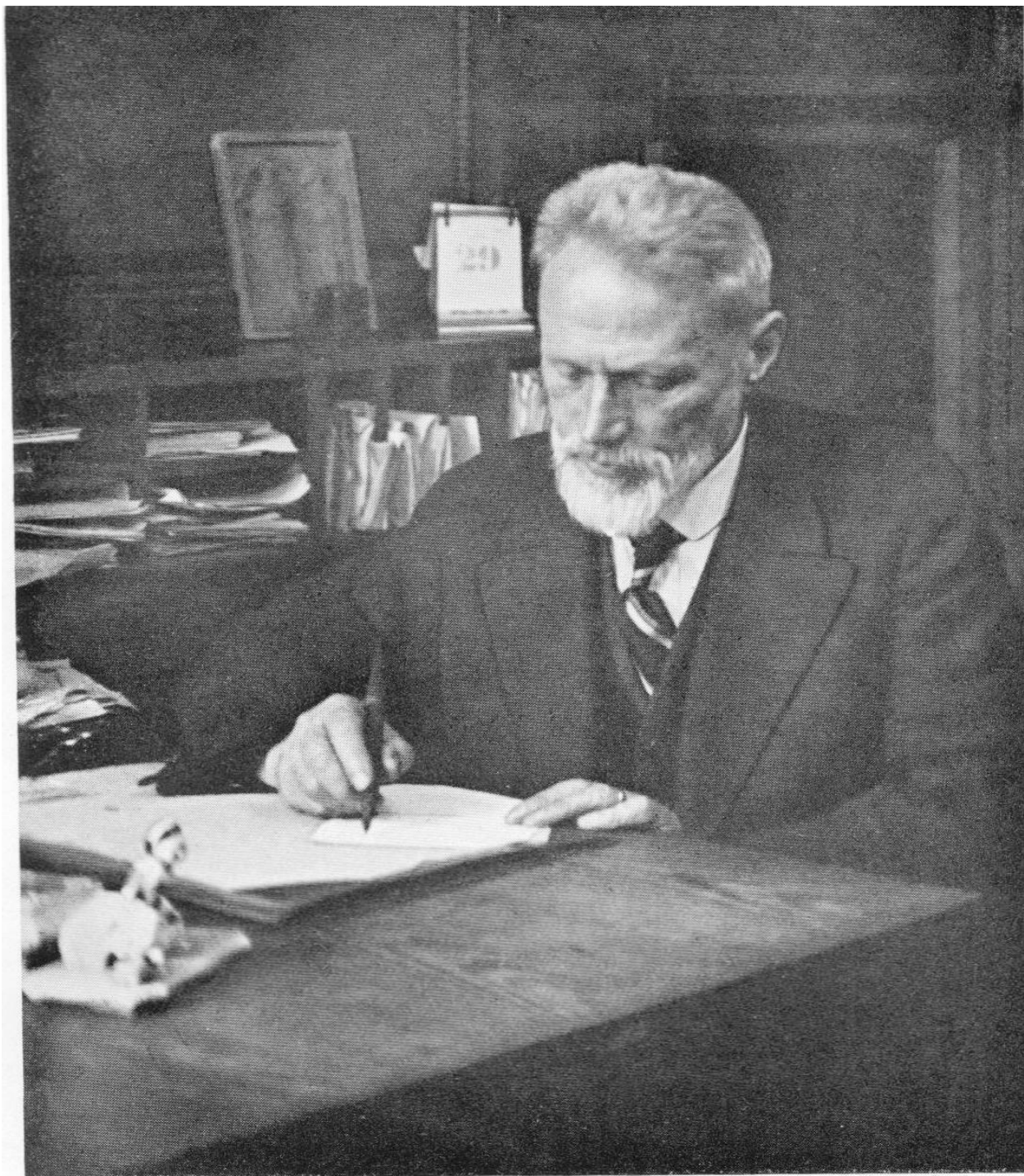
Příloha F: Otec Jana Laichtera

Příloha A: Portrét Jana Laichtera

(Převzato z: Jiří HORÁK, *Jan Laichter. Život a dílo. Vzpomínky a úvahy*, Praha 1935, obrazová příloha.)

Příloha B: Jan Laichter při práci

(Převzato z: Jiří HORÁK, *Jan Laichter. Život a dílo. Vzpomínky a úvahy*, Praha 1935, obrazová příloha.)

Příloha C: Přepsaný dopis od TGM adresovaný Janu Laichterovi

17 ledna 1890
Masaryk píše:
Vážený pane Laichter, rád bych se s Tím
poradil o zřízení knihovny na
Slovensku a prosím tudíž, abyste mne
notal místo a čas, kde kdy bych mohl
za Tím přijít. Nemá-li Tím nevhod
tedy některý den po úřední Tím práci
u mne (Štolská 26, I. patro). Bývá
doplněna výjimkou úterý, čtvrtek, sobota
S pozdravením
T. G. Masaryk
17/1 90

(AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/231, kart. 171,
Laichterovi o TGM v Dobrušce.)

Příloha D: Dopis Jana Laichtera adresovaný c. k. místodržitelství

Václavské c. k. místodržitelství!

Vážený podlépsaný nakladatel a majitel² revne
"Naše doba" ^{leží na kral. Vinohradech,} máje v úmyslu vydávati svým nákla-
dem potřebné spisy vědecké i spisy z oboru krásného
pisemnictví, vznáší na ^{výzvě} václavské c. k. místodržitelství
prosbu, aby mu z toho účelu udělilo koncesi
nakladatelskou.

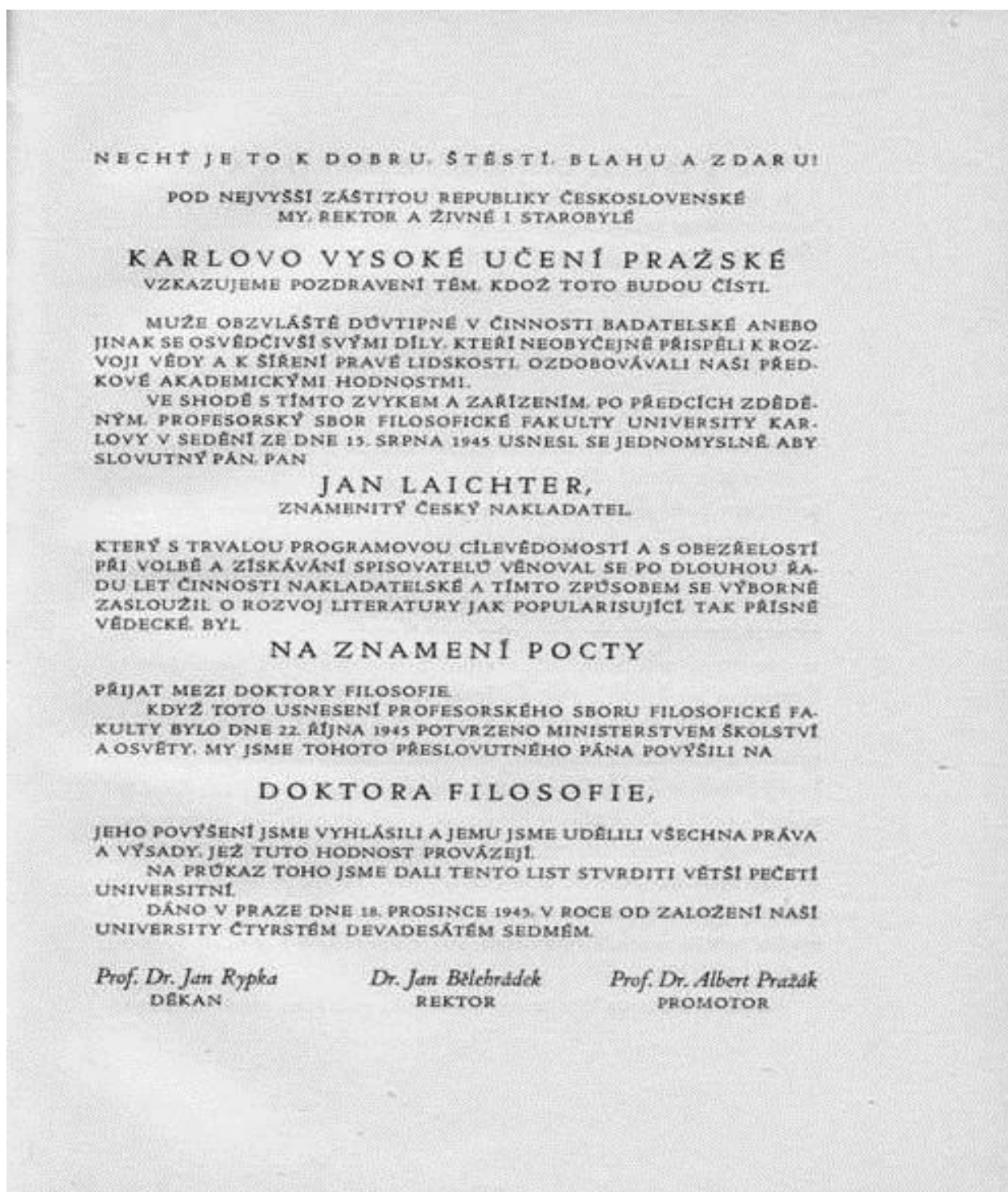
4/2
Přikládám přístup list (I.) i uvádím, že jsem až
dosud mravně zachovalý (II.) a žádost svou provázím
vyjednáváním (III. a IV.) z nejvyššího českého původu nakla-
datelského, ciz. rady p. J. Otty, v kterémž původu jsem byl
dlouholetým předním spolupracovníkem, a oice nepřetržitě
od října r. 1882 až do 31. prosince 1894., tedy déle než
12 let.

Nabyv tudíž potřebných vědomostí, svědčím se v
původu nejlepší pověsti pořivajícím, ^{ovčeliv se i zaměstnáním pracami let} a svědčím se již i
zaměstnatně významným podnikem, jakým je revne "Naše doba",
která jest věnována vědě, umění a mravnímu povznesení
společenského života, prosím:

Václavské c. k. místodržitelství udělí mi laskavě
koncesi nakladatelskou.

(AVIM Dobruška, f. Laichterovo nakladatelství v Praze, inv. č. XIV/343, kart. 176,
Obchodní korespondence.)

**Příloha E: Diplom se jmenováním čestným doktorem filozofie udělený
UK**

(Převzato z: Albert PRAŽÁK, *Universita Karlova českému nakladateli Janu Laichterovi. Projevy a přednáška. Praha, prosinec 1945, Praha 1946, s. 27.*)

Příloha F: Otec Jana Laichtera

(Převzato z: Jiří HORÁK, *Jan Laichter. Život a dílo. Vzpomínky a úvahy*, Praha 1935, obrazová příloha.)